

78
176

საბჭოთა სამართალი

საქართველოს კვ. ცენტრალური კომიტეტის გამომცემლობა

1976

6

სპკვ (ვენტრალური კომიტეტის გენერალური მდივანი ამხანაგი
ლეონიდ ილიას ძე ბრეჟნევი
დაბადების 70 წლისთავისათვის

1976

საქართველოს
სამართლებრივი
სისტემა

საბჭოთა სამართალი

№ 6

1976 წელი

ნომერი — დეკემბერი

შურნალი გამომდის 1926 წლის 1 მარტიდან

საქართველოს სსრ იუსტიციის სპეციალური, პრეპარატიული და
უმაღლესი სასამართლო ორგანო
ო რ თ ვ ი უ რ ი ქ ე რ ნ ა ლ ი

შინაარსი

ლენინი ილიას-ძე ბრძენები 70 წლისა	3
მშრომელთა დებუებების საბჭოები და კულტურის ძეგლთა დაცვა	7
ა. ირემაძე — ცხოვრების საბჭოთა წესი — როგორ სრულყოთ იგი?	10
რ. შენგელია — საბჭოთა სახელმწიფოს სამოქალაქო სამართლებრივი თვისებურებანი	21
ა. სულხანიშვილი — პროდუქციაზე ანგარიშსწორებისას ფასთა მოწესრიგების ზოგიერთი საკითხი	31
თ. წერეთელი — ევთანაზია როგორც ზნეობრივი და სამართლებრივი პრობლემა	35

13251

საგვითა მილიციის დღისათვის

თ. სუხიაშვილი — მუდამ საბრძოლო საგუშავოზე	46
---	----

„დედა ენის“ 100 წლისთავისათვის

ზ. შერაზადიშვილი — სამართლებრივი ცოდნისა და აღზრდის საწყისები ი. ს. გოგებაშვილის „დედა ენაში“	50
ჯ. ბაქრაძე — საქართველოს მოსახლეობის ზრდის ზოგიერთი სოციოლოგიური ასპექტი	58

ქართული სამართლის ისტორია

ა. ტალიაშვილი — ი. ბაკრატიონი წოდებებისა და წოდებათა ურთიერთობის შესახებ	62
ოფიციალური მასალა	68

ჩვენი ინტერვიუ

ლურისტა კაღრების აღზრდის სამსახურში	75
რ. მამალაძე — მეოთხედი საუკუნე ქოციალისტური კანონიერების სადარაჯოზე ნარევი	77
ნარევი	79
ს. ვისოცკი — ცოცხლებს შორის გაუჩინარებულნი	83
ინფორმაცია	90

კ. შარქის სახ. საჯ. ს. სახელმწიფო რესპუბლიკის სამართლებრივი ინსტიტუტი

წელზე მეტია ლეონიდ ილიას ძე ბრეჟნევი ნაყოფიერად ხელმძღვანელობს ჩვენს პარტიას, მის მებრძოლ შტაბს — ცენტრალურ კომიტეტს და თვალსაჩინო წვლილი შეაქვს პარტიის იმ ლენინური გენერალური კურსის შემუშავებაში, რომლის სისწორეს ადასტურებს ჩვენი სამშობლოს მძლავრი განვითარება, მსოფლიო ისტორიული პროცესის მთელი მსვლელობა.

ლეონიდ ილიას ძე ბრეჟნევი ახალი ტიპის მოღვაწეა. იგი ამკვიდრებს პარტიაში და საბჭოთა საზოგადოებაში კოლექტივიზმის, ამხანაგური ნდობის, პატივისცემის, მომთხროვნელობისა და პრინციპულობის ვითარებას.

საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტიის სახელოვან ისტორიაში დიდმნიშვნელოვან ეტაპებად შევა სკკპ XXIV და XXV ყრილობები, რომლის მთელ საქმიანობას ხელმძღვანელობდა და წარმართავდა ლეონიდ ილიას ძე ბრეჟნევი. ამ ყრილობებზე ლ. ი. ბრეჟნევის მიერ წარდგენილი მოხსენებები ჭეშმარიტად ეპოქალური მნიშვნელობისაა. ეს მოხსენებები ისევე როგორც მისი მრავალი გამოსვლა პარტიის ცენტრალური კომიტეტის პლენუმებზე თუ სხვა ფორუმებზე, გამოირჩევა აზრის სიცხადით, განვითარებული სოციალისტური საზოგადოების მიღწევებისა და შესაძლებლობების რეალისტური შეფასებით, მომავლის მეცნიერული წინასწარგანჭვრეტით, თეორიისა და პრაქტიკის წინაშე მდგომი ამოცანების განსაზღვრის სიზუსტით.

ლეონიდ ილიას ძე ბრეჟნევის მოხსენებებში და გამოსვლებში შემოქმედებითად გამოყენებული და განვითარებულია მარქსისტულ-ლენინური მოძღვრება. ეს განსაკუთრებით ითქმის თეორიის ისეთ დიდმნიშვნელოვან და ახალ საკითხებზე როგორცაა — განვითარებული სოციალისტური საზოგადოება და კომუნისმზე გადასვლის პირობები. ლ. ი. ბრეჟნევა დიდი წვლილი შეიტანა ჩვენი ქვეყნის ეკონომიური და სოციალური განვითარების მეცნიერულად დამუშავებაში.

აი რას სწერენ ამის თაობაზე ლ. ი. ბრეჟნევის თავის მისალმებაში სკკპ ცენტრალური კომიტეტი, სსრ კავშირის უმაღლესი საბჭოს პრეზიდიუმში, სსრ კავშირის მინისტრთა საბჭო: „დებულებებს, რომლებიც თქვენ წამოაყენეთ ისეთ საკითხებზე, როგორიც არის სოციალისტური ინდუსტრიის განვითარება, აგრარული პოლიტიკა, რომლის მიზანია სოფლის მეურნეობის ყოველმხრივ განვითარება, საზოგადოებრივი წარმოების ეფექტიანობის ამაღლება, მეცნიერულ-ტექნიკური რევოლუციის მიღწევებისა და სოციალისტური წყობილების უპირატესობათა შერწყმა, საზოგადოებრივ ურთიერთობათა სრულყოფა, მშრომელთა კომუნისტური აღზრდა, საერთაშორისო ურთიერთობების პრობლემები და საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტიისა და საბჭოთა სახელმწიფოს საგარეო პოლიტიკური საქმიანობის ამოცანები, ფუძემდებლური მნიშვნელობა აქვთ ჩვენი სამშობლოს განვითარების თანამედროვე ეტაპზე“².

კომუნისტური პარტია და მისი ცენტრალური კომიტეტი ლეონიდ ილიას ძე ბრეჟნევის მეთაურობით წარმატებით ასრულებს სკკპ XXV ყრილობის დიად მიზანდასახულობებს, ზრუნავს საბჭოთა ხალხის ცხოვრების დონის განუხრელი ამაღლებისათვის, ჩვენი სამშობლოს ინდუსტრიული და მეცნიერულ-ტექნიკური პოტენციალის ზრდისათვის, მისი თავდაცვითი ძლიერების განმტკიცებისათვის.

² გაზეთი „კომუნისტი“, 1976 წლის 19 დეკემბერი.

პირადად საბჭოთა კავშირის მარშალს ლ. ი. ბრეჟნევს, როგორც თავდაცვის საბჭოს თავმჯდომარეს დიდი წვლილი შეაქვს ჩვენი სახელოვანი შეიარაღებული ძალების მშენებლობაში.

ამჟამად სსრ კავშირის საერთაშორისო მდგომარეობა ისე მყარია, როგორც არასდროს. სულ უფრო იზრდება მისი ავტორიტეტი და გავლენა მსოფლიო ასპარეზზე. შემდგომ ვითარდება მსოფლიო სოციალისტური თანამეგობრობის ქვეყნების ძმური თანამშრომლობა.

ლეონიდ ილიას ძე ბრეჟნევის დაბადების სამოცდამეათე წლისთავი საქართველოში უვედგან, მთასა თუ ბარში, ქალაქად თუ სოფლად დიდი ზემოთ აღნიშნეს. რესპუბლიკიდან ლ. ი. ბრეჟნევის სახელზე გაიგზავნა ათასობით წერილი და დეპეშა, რომლებითაც მრავალმა საწარმოს, დაწესებულების, კოლმეურნეობის, საბჭოთა მეურნეობის სამეცნიერო-დაწესებულებათა კოლექტივებმა მიულოცა მას დაბადების დღე. საქართველოს მშრომელთა ეს პატივისცემა ლეონიდ ილიას ძემ მოიპოვა იმ დიდი უურადლების გამო, რასაც იგი ყოველდღიურად იჩენს რესპუბლიკის სახალხო მეურნეობის და კულტურის განვითარებისათვის.

„საქართველოს — ნათქვამია ლ. ი. ბრეჟნევისადმი რესპუბლიკის ხელმძღვანელობის წერილში — ბევრი რამ აკავშირებს თქვენს სახელთან: ისიც, რომ დიდი სამამულო ომის წლებში მკერდით იცავდით კავკასიას, ისიც, რომ მშვიდობისა და შრომის წლებში საქართველოს დროშას მიაბნიეთ ლენინის ორდენი, შემდეგ კი — ოქტომბრის რევოლუციის ორდენი.

მავრამ უმნიშვნელოვანესი და უმთავრესი, რაც განსაზღვრავს საქართველოს პარტორგანიზაციის, მთელი რესპუბლიკის ცხოვრების შინაარსსა და რიტმს, არის პარტიის ისტორიული XXV ყრილობა, სკკპ ცენტრალური კომიტეტის სამი ცნობილი დადგენილება, სამი უმნიშვნელოვანესი პარტიული დოკუმენტი, რომლებიც მიღებულია თქვენი ინიციატივით თქვენი რჩევით, თქვენი ბრძნული მითითებებით: თბილისის საქალაქო კომიტეტის შესახებ, საქართველოს სახალხო მეურნეობის შემდგომი დაჩქარებული განვითარების შესახებ, თბილისის საქალაქო კომიტეტის თაობაზე დადგენილების განხორციელებისათვის რესპუბლიკის პარტორგანიზაციის მუშაობის შესახებ მიღებული გადაწყვეტილებები. ამ სამმა დადგენილებამ, თქვენმა დარიგებამ და რჩევამ, თქვენმა მუდმივმა ზრუნვამ და უურადლებამ, რომელსაც იჩენთ საქართველოს კომუნისტებისადმი, მშრომელებისადმი, რესპუბლიკაში ჯანსაღი მორალურ-ფსიქოლოგიური კლიმატი, ნამდვილი შემოქმედებისა და აღმშენებლობის ატმოსფერო შექმნა“³.

ჩვენი ხალხი სიხარულით შეხვდა ცნობას რომ კომუნისტური პარტიისა და საბჭოთა სახელმწიფოს წინაშე თვალსაჩინო დამსახურებისათვის, ხალხთა მშვიდობისა და უშიშროების განსამტკიცებლად აქტიური ნაყოფიერი მოღვაწეობისათვის, დიდ სამამულო ომში გერმანელ ფაშისტ დამპყრობთა დამარცხების,

3 გაზეთი „კომუნისტი“ 1976 წლის 19 დეკემბერი.

საბჭოთა კავშირის ეკონომიური და თავდაცვითი ძლიერების განმტკიცების საქმეში შეტანილი დიდი პირადი წვლილისათვის და დაბადების სამოცდამეათე წლისთავის გამო ლენინი ილიას ძე ბრეჟნევი დაჯილდოვებულია ლენინის ორდენითა და საბჭოთა კავშირის გმირის „ოქროს ვარსკვლავის“ მეორე მედლით, აგრეთვე სსრ კავშირის სახელმწიფო გერბის ოქროსგამოსახულებიანი საპატიო იარაღით.

საბჭოთა ადამიანები გულწრფელად ულოცავენ ლ. ი. ბრეჟნევს დაბადების სამოცდამეათე წლისთავს და უსურვებენ ახალ წარმატებებს დაუცხრომელ მოღვაწეობაში საბჭოთა ხალხის, ყველა მშრომელის საკეთილდღეოდ, მშვიდობისა და კომუნისმის ნათელი იდეების გამარჯვებისათვის.

მეჩოველთა ლეკვაფაზის საბჭოები და კულტურის ქველთა ლაქვა

1976 წლის 26 ოქტომბერს სსრ კავშირის უმაღლესი საბჭოს სესიამ მიიღო კანონი ისტორიისა და კულტურის ძეგლთა დაცვისა და გამოყენების შესახებ. საბჭოთა ხელისუფლება, რომელიც ხელმძღვანელობს წარსულის კულტურული მემკვიდრეობისადმი დამოკიდებულების ლენინური პრინციპით, ყველაფერს აკეთებს იმისათვის, რომ დაიცვას და ეფექტიანად გამოიყენოს, მომავალ თაობებს შემოუნახოს ისტორიისა და კულტურის ძეგლები.

სსრ კავშირის ხალხთა ისტორიისა და კულტურის ძეგლები მარტო ჩვენი ქვეყნის მშრომელთა კუთვნილება როდია, იგი მსოფლიო ხალხთა კულტურული მემკვიდრეობის განუყოფელი ნაწილიც არის. ეს ძეგლები მეცნიერების, სახალხო განათლების და კულტურის განვითარების, საბჭოთა პატრიოტიზმის გრძნობის ჩამოყალიბების, მშრომელთა იდეურ-ზნეობრივი, ინტერნაციონალური და ესთეტიკური აღზრდის მიზნებს ემსახურება.

კანონი იცავს კულტურის ძეგლებს, აგრეთვე ბუნების ობიექტებს განადგურების, დანგრევისა და დაზიანებისაგან. საქართველოს სსრ უმაღლესი საბჭოს პრეზიდიუმის 1972 წლის 14 სექტემბრის ბრძანებულებით დაწესებულია გაძლიერებული პასუხისმგებლობა ამ სახის დანაშაულისათვის.

საქართველო ძალიან მდიდარია მატერიალური კულტურის ძეგლებით. მათ შორის ბევრია უძველესი, რომლებიც V-XII საუკუნეებს განეკუთვნება. მტრისაგან დანგრეული, მკვიდრი მოსახლეობისაგან მიტოვებული ქართული კულტურის მრავალი ძეგლი მიწამ დაფარა. მტრის ურდოთა უღმობელი თავდასხმების შედეგად არაერთი ძეგლი მიწასთან იქნა გასწორებული და დანგრეული.

ბოლო ხანს განსაკუთრებით დიდი და ინტენსიური მუშაობა წარმოებს ისტორიისა და კულტურის ძეგლების დაცვისა და აღდგენისათვის. განხორციელდა დიდმნიშვნელოვანი ღონისძიებანი სვეციტხოვლის, ალავერდის, ატენის, ბოლნისის, ვარძიის, ბედიისა და სხვათა რესტავრაცია — შეკეთებისათვის. ამ კეთილშობილურ საქმეში აქტიურად მონაწილეობს რესპუბლიკის მოსახლეობა.

მაგრამ კულტურის ძეგლების დაცვაში არის ნაკლოვანებები, რომელთა დაუყოვნებლივ აღმოფხვრა ჩვენი საზოგადოებრიობის, უპირველესად კი მშრომელთა დეპუტატების რაიონული, სადაბო და სასოფლო საბჭოების გადაუდებელი ამოცანაა. ჯერ კიდევ ვხვდებით ფაქტებს, როცა მატერიალური კულტურის ძეგლების მოვლას გულგრილად და უპასუხისმგებლოდ ეკიდებიან, უფრო მეტიც: განზრახ აზიანებენ და სპობენ კიდევ. ასე მაგალითად, ამ რამდენიმე წლის წინ დმანისის რაიონის ტერიტორიაზე მოსპვეს XI საუკუნის ძეგლი — მოჩუქურთმებული ქვის ჯვარი, რომელზეც ძველი ქართული წარწერა იყო, დაზიანეს XII საუკუნის ეკლესია, განადგურეს შუა საუკუნეების ეკლესიის ნანგრევები, ააფეთქეს ძველი სამრეკლო.

უკანასკნელ ხანს ქალაქთმშენებლობის ტემპების ზრდის პირობებში, მშენებელთა დაუდევრობით თუ სხვა მიზეზების გამო ახალ სტილსა და გემოვნებას სრულიად გაუმართლებლად ეწირება ძველი ნაგებობანი, მათ შორის შორეული წარსულის ბევრი ძეგლი. ამის გამო რესპუბლიკის ძველი ქალაქები,

პირველ რიგში კი თბილისი კარგავს წარსულის მხატვრული და შემეცნებითი თვალსაზრისით ღირებულ მემკვიდრეობას.

აუცილებელია დამყარდეს წესი, როდესაც ისეთი ძველი ნაგებობების აღზის ნებართვას, რომელთაც გარკვეული მნიშვნელობა აქვს ჩვენი წარსულისათვის, იძლეოდეს საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის პრეზიდიუმთან არსებული კულტურის ძეგლთა დაცვის სამეცნიერო-მეთოდური საბჭო, კულტურის ძეგლთა დაცვის რესპუბლიკური საზოგადოება. არცერთ ახალ მშენებლობას არ უნდა შეეწიროს ძველი, საყურადღებო ძეგლი.

ყველა უწყება, საპროექტო, სამშენებლო და სხვა ორგანიზაცია მოვალეა მკაცრად შეასრულოს სადაზვერვო მიწისა და სამშენებლო სამუშაოთა წარმოების ზონაში არსებული ან აღმოჩენილი კულტურის ძეგლთა დაცვის ის წესი, რაც კანონმდებლობით არის დადგენილი. ჩვენი მიწა ისტორიითაა აღსავსე. ამიტომ ისტორიულ-არქეოლოგიური დაზვერვა-გათხრები უნდა ხდებოდეს ყოველი დიდი ახალი მშენებლობის დაწყებამდე და არა შემდეგ.

მშრომელთა დეპუტატების საბჭოები მოვალენი არიან უფრო მეტი ყურადღება დაუთმონ ისტორიულ, არქიტექტურულ და მატერიალური კულტურის სხვა ძეგლთა დაცვას, ფართოდ გაშალონ მოსახლეობაში ახსნა-განმარტებითი მუშაობა, ჩააბან ამ საქმეში კულტურულ-საგანმანათლებლო დაწესებულებები, განათლების ორგანოები, საზოგადოებრივი ორგანიზაციები, კომკავშირული და პროფკავშირული აქტივი, ახალგაზრდობა. გადაჭრით უნდა აღიკვეთოს ძეგლთა დაზიანებისა და დანგრევის ფაქტები, დამნაშავე პირები მიეცენ სისხლის სამართლის პასუხისგებაში და სამაგალითოდ დაისაჯონ. განსაკუთრებული ბრძოლა უნდა გამოუცხადოთ მკლავნელებს, იმ ახალგაზრდებს, რომლებიც ძეგლების კედლებზე საკუთარ სახელსა და გვარს აწერენ.

სასაფლო და სადაბო საბჭოებმა კიდევ ერთხელ გულდასმით უნდა აღწერონ თავიანთ ტერიტორიაზე განლაგებული მატერიალური კულტურის ძეგლები, იზრუნონ მათი მოვლა-პატრონობისათვის, საჭირო შემთხვევაში დროულად დააყენონ საკითხი კულტურის ძეგლთა დაცვის საზოგადოების გადაუდებელი სარესტავრაციო სამუშაოთა ჩატარების შესახებ.

მშრომელთა დეპუტატების ადგილობრივი საბჭოები სათავეში უნდა ჩაუდგენ და ყოველმხრივ მხარი დაუჭირონ საწარმოთა, დაწესებულებათა, სკოლების ინიციატივას, აიღონ შეფოხა მნიშვნელოვან ისტორიულ ძეგლებზე. მისაბაძია მაგალითად, ბოლნისის რაიონის ცალკეული კოლექტივების ღონისძიება. მათ რამდენიმე ძეგლს შემოავლეს რკინის ბადის ღობე, გაასუფთავეს მათი ტერიტორია და სხვ.

ისტორიისა და კულტურის ძეგლთა დაცვის საქმეში ფართო უნდა იქნეს გამოყენებული რაიონული და ძირეული პრესა. საჭიროა მათი საშუალებით გადამწყვეტი ბრძოლა გამოეცხადოს ბოროტმოქმედებს, იმ პირთ ვინც ზიანს აყენებს კულტურის ძეგლებს. მოსახლეობაში უნდა მოეწყოს ცალკეული ისტორიული და ხუროთმოძღვრული ძეგლებისადმი მიძღვნილი ლექცია-მოხსენებები, საუბრები, აუცილებელია ფართო პროპაგანდა გაეწიოს ახალ კანონებს ისტორიისა და კულტურის ძეგლთა დაცვის და გამოყენების შესახებ.

უფრო მეტი ყურადღება უნდა მიექცეს მოქალაქეთა პირად საკუთრებაში არსებული ისტორიისა და კულტურის ძეგლთა სახელმწიფო აღრიცხვას. კანონის მე-12 მუხლით მოქალაქეთა საკუთრებაში არსებული და მნიშვნელოვანი ისტორიული, მეცნიერული, მხატვრული თუ სხვა კულტურული ღირებულების

მქონე ძველი ნივთები, სახვითი და დეკორატიული გამოყენებითი ხელოვნების ნაწარმოებები, ნაგებობები, ხელნაწერები, კოლექციები, იშვიათი ნაბეჭდი გამოცემები სხვა ნივთები და დოკუმენტი მიჩნეულია ისტორიისა და კულტურის ძეგლებად და სახელმწიფო აღრიცხვას განეკუთვნება.

ადგილობრივმა ორგანოებმა ყველაფერი უნდა იღონონ იმისათვის, რომ საზოგადოების თითოეული წევრისათვის ნათელი გახდეს, რომ ძეგლის დაზიანებას აუნაზღაურებელი ზარალი მოაქვს არა მარტო ჩვენი ქვეყნის კულტურისათვის, არამედ მთელი პროგრესული კაცობრიობის კულტურისათვისაც და რომ ამ ფაქტებთან შერიგება მეორე დანაშაულია. დროა ბოლო მოედოს ისტორიული ძეგლებისადმი უკიდურესად აღმაფოთებელ და სრულიად შეუწყნარებელ მოპყრობას.

ჩვენი კულტურის ძეგლების დაცვის საქმე გაუმჯობესების გზაზეა. იმედი უნდა ვიქონიოთ, რომ ახალი კანონი კიდევ უფრო შეუწყობს ხელს ისტორიისა და კულტურის ძეგლთა დაცვას.

სსრკ-ის საბჭოთა წესი—ჩოგორ საუღმრთო იგი?

პროფ. ა. ირემაძე

საბჭოთა ხალხი კომუნისტური პარტიის ხელმძღვანელობით შეუდგა სკკპ XXV ყრილობის მიერ დასახული დიდი ამოცანების შესრულებას. სულ ახლახანს, ოქტომბერში სკკპ ცენტრალური კომიტეტის პლენუმმა მოიწონა და სსრკ-ის მეცხრე მოწვევის უმაღლესი საბჭოს მეხუთე სესიამ დაამტკიცა ჩვენი ქვეყნის სახალხო მეურნეობის განვითარების მეთე „ხუთწლიანი გეგმა“. თავის გამოსვლაში პლენუმზე სკკპ ცენტრალური კომიტეტის გენერალურმა მდივანმა ლ. ი. ბრეჟნევმა ახალი ხუთწლედის შესახებ თქვა, რომ ეს არის „უზარმაზარი მასშტაბისა და დიდ ეკონომიურ შესაძლებლობათა ხუთწლელი... სახალხო მეურნეობის განვითარების უმნიშვნელოვანეს მაჩვენებელთა აბსოლუტური მატებანი ამ ხუთწლედში ყველაზე მაღალი იქნება ქვეყნის მთელი ისტორიის მანძილზე“¹. ეჭვი არ არის, რომ საბჭოთა ხალხი წარმატებით გადაწყვეტს ამ ხუთწლედით დასახულ ამოცანებსაც და კიდევ ერთ ნაბიჯს გადადგამს კომუნიზმის მატერიალურ-ტექნიკური ბაზის შექმნის, სოციალისტური ურთიერთობების კომუნისტური ურთიერთობებით შეცვლისა და ახალი ადამიანის ჩამოყალიბების ბრძოლის გზაზე.

კომუნიზმისაკენ ჩვენი წინსვლის კვალობაზე სულ უფრო მეტი მნიშვნელობა ენიჭება ახალი ადამიანის აღზრდას. ეს გასაგებია არის: კომუნისტური საზოგადოების აშენება მარტოოდენ მატერიალური-ტექნიკური ბაზის შექმნაზე როდია დამოკიდებული. იგი წარმოუდგენელია ადამიანების განვითარების, მათი ცნობიერების შეუცვლელად, ახალი, სოციალისტური ცხოვრების წესის დაუშკვიდრებლად, რაც შემდგომ ცხოვრების კომუნისტური წესით შეიცვლება.

„დიად საქმეს — კომუნიზმის მშენებლობას, — ამბობდა ლ. ი. ბრეჟნევი პარტიის ცენტრალური კომიტეტის საანგარიშო მოხსენებაში პარტიის XXIV ყრილობისადმი — წინ ვერ წავწევთ, თუ ყოველმხრივ არ განვავითარებთ თვითონ ადამიანი. ადამიანთა კულტურის, განათლების, საზოგადოებრივი შეგნების, შინაგანი სიმწიფის მაღალი დონის გარეშე კომუნიზმი შეუძლებელია ისევე, როგორც შეუძლებელია იგი შესაბამისი მატერიალურ-ტექნიკური ბაზის გარეშე“².

პარტია, რომელიც ხელმძღვანელობს ამ ბრძნული მითითებით ახორციელებს და მომავალშიც განახორციელებს „ყოველივე იმას, რაც ხელს უწყობს ახალი ადამიანის ჩამოყალიბებას, პიროვნების ყოველმხრივ განვითარებას, ცხოვრების სოციალისტური წესის სრულყოფას“³.

1 ლ. ი. ბრეჟნევი — სიტყვა სკკპ ცენტრალური კომიტეტის პლენუმზე 1976 წ. 25 ოქტომბერს, თბ., 1976 წ. გვ. 5.

2 სკკპ XXIV ყრილობის მასალები, თბილისი, 1971, გვ. 105.

3 სკკპ XXV ყრილობის მასალები, თბილისი, 1976, გვ. 55.

პარტიის ცენტრალური კომიტეტის საანგარიშო მოხსენებაში წამოყენებული დებულებებიდან გამომდინარე სკკპ XXV ყრილობამ მიიღო უაღრესად დიდმნიშვნელოვანი დოკუმენტი: „სსრ კავშირის სახალხო მეურნეობის განვითარების 1976-1980 წლების ძირითადი მიმართულებანი“, რომელშიც ხაზგასმულია, რომ საზოგადოებრივ მეცნიერებათა მკვლევარებს სხვა პრობლემებთან ერთად ევალებათ „სოციალისტური ცხოვრების წესის განვითარების თეორიის დამუშავება“⁴.

რა იგულისხმება ცხოვრების წესში საერთოდ და სოციალისტურ ცხოვრების წესში კერძოდ? შეიძლება თუ არა მისი რეგულირება, მისი მართვა და სრულყოფა?

ეს ცნება ძალიან ფართო, მრავალზღვანიანი და სინთეზურია, რადგან მის განვრცობით განსაზღვრებაში იგულისხმება ადამიანის ცხოველმოქმედების ყველა ელემენტის ორგანული ერთიანობა. მაგრამ იგი ამავე დროს კონკრეტული ცნებაცაა. მის სპეციფიკურ ვაგებაში იგულისხმება სუბიექტურისა და ობიექტურის დიალექტიკური შერწყმა, კონკრეტული სოციალური პირობების ერთობლიობა აღებული ადამიანთა მოღვაწეობის ხასიათის გახსნაში, განსხვავებული ცხოვრების წესისა და საზოგადოებრივ-ეკონომიურ ფორმაციას შორის სოციალურ სისტემასა და საზოგადოებრივ წყობილებას შორის.

ცხოვრების წესი უაღრესად რთული, მრავალწახნაგოვანი სოციოლოგიური მოვლენაა, რომელშიც, როგორც ფოკუსში, აირეკლება ადამიანთა ეკონომიური, საზოგადოებრივი, ფსიქოლოგიური, იდეოლოგიური, მორალური, ოჯახური და სამართლებრივი ურთიერთობანი. ძირითადად ამ სირთულითაა განპირობებული ის, რომ ცხოვრების წესის განსაზღვრებაში მეცნიერ-მკვლევართა შორის აზრთა სხვადასხვაობაა.

ყველაზე აღიარებული და ჩვენის აზრით ყველაზე უფრო ზუსტია განსაზღვრება, რომლის მიხედვითაც ცხოვრების წესი ესაა „იმ არსებით ნიშანთვისებათა ერთობლიობა, რომლებიც ახასიათებს გარკვეულ საზოგადოებრივ-ეკონომიურ ფორმაციას, საზოგადოების, ხალხის, კლასების, სოციალური ჯგუფების, ინდივიდების სასიცოცხლო მოქმედების ფორმებს“⁵.

ცხოვრების წესში იგულისხმება ამა თუ იმ საზოგადოებრივი წყობილებისათვის ტიპური და მის მიერვე განპირობებული ადამიანის მატერიალური და სულიერი საქმიანობის ფორმები, ადამიანთა ურთიერთობისა და მოცემულ საზოგადოებაში გაბატონებული აზროვნების სოციალ-ფსიქოლოგიური წყობის ხასიათი.

ცხოვრების წესის განმსაზღვრელია საზოგადოების მატერიალურ-ტექნიკური, სოციალ-პოლიტიკური, ყოფითი და სულიერ-იდეოლოგიური ბაზა. მასზე დიდ გავლენას ახდენს მეცნიერულ-ტექნიკური რევოლუციის და ცხოვრების საერთო დონე, გადამწყვეტი კი მაინც წარმოების წესია. მეცნიერული კომუნიზმის ფუძემდებლები კ. მარქსი და ფ. ენგელსი, რომლებმაც შეიმუშავეს ცხოვრების წესთან დაკავშირებული უმნიშვნელოვანეს ცნებათა მეთოდოლო-

⁴ ძირითადი მიმართულებანი. თბილისი, 1976 წ. გვ. 78.

⁵ Социалистический образ жизни и современная идеологическая борьба, М., 1976 г. стр. 17—18.

გიური საფუძვლები, წერდნენ: „ის წესი, რომლითაც ადამიანები თავიანთ საარსებო საშუალებებს აწარმოებენ, დამოკიდებულია უწინარეს ყოვლისა თვით იმ საარსებო საშუალებებზე, რომლებსაც ისინი მზად პოულობენ, და რომელთა რეპროდუქციაც უნდა მოხდეს. წარმოების ეს წესი უნდა განვიხილოთ არა მარტო იმ მხრივ, რომ იგი ინდივიდთა ფიზიკური არსებობის რეპროდუქციას წარმოადგენს. პირიქით, იგი უკვე ამ ინდივიდთა მოღვაწეობის გარკვეული წესია, გარკვეული სახე მათი ცხოვრების გამოსავლინებლად, მათივე გარკვეული წესი ცხოვრებისა. როგორცაა ინდივიდთა ცხოვრების გამოვლინება, ისეთივენი არიან თვით ისინი“⁶. ამგვარად კ. მარქსი და ფ. ენგელსი ამ ცნების განსაზღვრებისას ამოსავლად თვლიან ადამიანთა სასიცოცხლო მოქმედების წესს, ამასთან ისინი ადამიანთა სასიცოცხლო მოქმედებად მიიჩნევენ მხოლოდ ისეთს, რომელშიც მქლავნდება მისი არსებითი ნიშნები, რომლებიც ადამიანისათვის ჩვევად იქცნენ, ეს ისეთი სასიცოცხლო მოქმედებაა, რომელშიც გამოხატულია არსი ადამიანისა, როგორც თავისი ბუნებით აქტიურად მოქმედი არსებისა. მარქსი და ენგელსი თვლიან, რომ ადამიანი ისეთი საზოგადოებრივი არსებაა, რომელიც არ არის მარტო იმ გარემოების პროდუქტი, რომელშიც მოქმედებს, არამედ იგი თვით ქმნის, ცვლის თავისი მოქმედების პირობებს. „...როგორც თვით საზოგადოება აქცევს ადამიანს ადამიანად, ისე ადამიანიც ქმნის საზოგადოებას“⁷.

ყოველ საზოგადოებაში ადამიანთა ცხოვრების წესი წარმოადგენს მოცემული საზოგადოებრივ-ეკონომიური ფორმაციისათვის დამახასიათებელ ადამიანთა გარკვეულ სასიცოცხლო მოქმედებათა ერთობლიობას, რაც უპირველეს ყოვლისა გამომდინარეობს ამ საზოგადოებრივ-ეკონომიურ ფორმაციაში ვაბატონებული წარმოების წესიდან. ამ სასიცოცხლო მოქმედების ხასიათი განისაზღვრება საზოგადოებრივი პირობებით, რომელშიც ადამიანები ცხოვრობენ. ადამიანთა ცხოვრების პირობები განსაზღვრავენ მათი საქმიანობის სახესა და წესს.

საზოგადოება ზეგავლენას ახდენს თავისი შესაბამისი ადამიანის ჩამოყალიბებაზე, თუმცა თვით საზოგადოება წარმოადგენს ადამიანთა ურთიერთმოქმედების ნაყოფს. გარემოება ზრდის ადამიანებს, მაგრამ თვით ადამიანებიც ცვლიან სოციალურ გარემოს. ვ. ი. ლენინი პირდაპირ მიუთითებდა, რომ წარმოების მონაწილეებს ჩვენ უნდა ვუყურებდეთ, როგორც „ცხოვრების ამა თუ იმ ფორმის შემქმნელებს“⁸. ადამიანი არა მარტო მათი გარემომცველი სოციალური გარემოს ნაყოფია, არამედ ის თვით ქმნის და ცვლის ამ გარემოს — შეგნებულად, გეგმაზომიურად ან განუზრახველად თავისი ყოველდღიური საქმიანობის შედეგად. სწორედ ამიტომაც, რომ ადამიანთა ცხოვრების წესს ახასიათებს ის საწარმოო შრომითი, სოციალ-პოლიტიკური, ყოფითი საქმიანობის ფორმები, რაც მოცემულ საზოგადოებაში ყალიბდება, ის წესჩვეულებები და ტრადიციები, რაც ამ საზოგადოებაში მკვიდრდება.

სასიცოცხლო მოქმედების ფორმები და პირობები, ცხოვრების წესის არსი გამოხატულებაა სუბიექტურისა და ობიექტურის დიალექტიკური ერთობისა საზოგადოებრივი ცხოვრების ყველა სფეროში. ამასთან ობიექტური პირობები

⁶ კ. მარქსი, ფ. ენგელსი — „გერმანული იდეოლოგია“, თბილისი, 1948, გვ. 17.

⁷ კ. მარქსი, ფ. ენგელსი, თხზ., ტ. 42, გვ. 118.

⁸ ვ. ი. ლენინი, თხზ., ტ. 3, გვ. 712.

განიხილება, როგორც ადამიანთა, სოციალურ ჯგუფთა და მთლიანად საზოგადოების მატერიალური და სულიერი სასიცოცხლო მოქმედების კონკრეტული პირობები, შექმნილი როგორც საშუალება მოცემული სოციალური გარემოს, საზოგადოების მიერ სუბიექტის სასიცოცხლო მოქმედების განვითარებისათვის. სწორედ ამიტომაც, რომ ცხოვრების წესი ეს არის ადამიანთა სასიცოცხლო მოქმედების ტიპიურ ფორმათა, მათი სოციალური აქტივობის, მატერიალურ და სულიერ ღირებულებათა წარმოებასა და მოხმარებაში მათი მონაწილეობის სპეციფიკის ერთობლიობა, განსაზღვრული სოციალური პირობებით. ცხოვრების წესში ობიექტურისა და სუბიექტურის დიალექტიკური ერთობა ვლინდება აგრეთვე იმაშიც, რომ ცხოვრების წესი განპირობებულია წარმოების წესით, კონკრეტული საზოგადოებრივი წყობილებით და ამავე დროს აქტიურად ხდება მისი ფორმირება თვით ადამიანთა მიერ.

ზემოთქმულიდან ძნელი არ არის იმ დასკვნის გამოტანა, რომ თუ სწორად და ყოველმხრივ იქნება გათვალისწინებული ცხოვრების წესის ობიექტური და სუბიექტური მხარე, მაშინ შეიძლება მასზე მიზანსწრაფული ზემოქმედება, მისი მართვა, სასურველი მიმართულებით სრულყოფა.

მარქსისტულ-ლენინური თეორია, რომლითაც განუხრელად ხელმძღვანელობს სკკპ შესაძლებლობას გვაძლევს ზუსტად გავითვალისწინოთ ცხოვრების სოციალისტური წესის ობიექტური და სუბიექტური მხარე. ამდენად კომუნისტურ პარტიას სრული შესაძლებლობა აქვს ზემოქმედება მოახდინოს ცხოვრების საბჭოთა წესზე, განავითაროს და სრულყოფს იგი.

ცხოვრების სოციალისტური წესი ძირეულად განსხვავდება კაპიტალისტურისაგან, ისე როგორც წარმოების სოციალისტური წესი, წარმოების კაპიტალისტური წესისაგან. ეს უპირველეს ყოვლისა, იმით, რომ სრულიად საპირისპიროა მათი ეკონომიური და სოციალ-პოლიტიკური საფუძველი. არ შეიძლება ერთნაირი იყოს ცხოვრების წესი იმ საზოგადოებაში, სადაც წარმოების საშუალებებზე კერძო საკუთრება ბატონობს და ადამიანი ეწევა ადამიანის ექსპლოატაციას და იმ საზოგადოებაში, სადაც მოსპობილია კერძო საკუთრება. წარმოების საშუალებებზე დამკვიდრებულია საზოგადოებრივი საკუთრება და ლიკვიდირებულია ადამიანის მიერ ადამიანის ექსპლოატაცია. ბურჟუაზიული საზოგადოება ანტაგონისტურ კლასებადაა გათიშული და ამ კლასებს ერთმანეთის საპირისპირო ცხოვრების წესი აქვთ. სოციალისტურ საზოგადოებაში წარმოების საშუალებებზე საზოგადოებრივი საკუთრება, ბურჟუაზიული საზოგადოებისაგან განსხვავებით კი არ თიშავს ადამიანებს, არამედ პირიქით აერთიანებს მათ, განამტკიცებს მათ ამხანაგურ თანამშრომლობას და ნაცვალებით საფუძველზე დახმარების ურთიერთობას, გამორიცხავს ადამიანებს შორის შეურიგებელ წინააღმდეგობას და კონკურენციას. კლასობრივი ანტაგონიზმი ბურჟუაზიულ საზოგადოებაში ცხოვრების თავისებურ წესს წარმოშობს. წარმოების სოციალისტური წესი უზრუნველყოფს პიროვნების ყოველმხრივ, სრულ ჰარმონიულ განვითარებას, მისი ცხოვრების წესის სრულყოფას. წარმოების სოციალისტური წესის პირობებში შესაძლებელია განხორციელდეს ოცნება საზოგადოებრივი ცხოვრების იდეალურად მოწყობის შესახებ, მიღწეულ იქნას მიზანი, რომელიც მეცნიერულად დასაბუთეს მარქსიზმ-ლენინიზმის კლასიკოსებმა — მშრომელი ადამიანის განთავისუფლება და ყოველმხრივი განვითარება. სოციალიზმი ქმნის პიროვნებისა და საზოგადოების ურთიერთობის ახალ პრინციპებს, განსაზღვრავს ადამიანის სასიცოცხლო მოქმედების ახალ შინაარსს

საზოგადოებრივი ყოფიერების სხვადასხვა სფეროში, რომელიც ახალ სოციალურ კლიმატში შთავგონებულია შესაბამისი განწყობებით, მიზნებით, იდეალებით.

ადამიანთა საზოგადოების ისტორიაში პირველად სოციალიზმის დროს არის შესაძლებელი მატერიალური და სულიერი წარმოება დაუმორჩილდეს მშრომელთა მუდმივად მზარდ მატერიალურ და სულიერ მოთხოვნილებათა სულ უფრო სრული დაკმაყოფილების ინტერესებს.

სოციალიზმის დროს ცხოვრების წესს თვისობრივად სრულიად ახალი მახასიათებლები აქვს. ჩვენში მარტოოდენ ფორმალურად კი არაა, არამედ რეალურადაც თავისუფალია, სოციალ-პოლიტიკურად თანასწორია ყველა მოქალაქე, სოციალური ჯგუფები, კლასები, ერი და ეროვნება. ისინი რეალურად მონაწილეობენ როგორც საზოგადოების, ისე სახელმწიფოს მართვაში. აქ გაბატონებულია სოციალური ოპტიმიზმის, მომავლისადმი რწმენის ატმოსფერო, ადამიანისადმი კეთილგანწყობილების ვითარება, მშრომელთა თავისუფალი ურთიერთთანამშრომლობა. საზოგადოება ზრუნავს თითოეული ადამიანისათვის, ისევე როგორც ადამიანი მთელი საზოგადოებისათვის. „თითოეულის პასუხისმგებლობა კოლექტივის წინაშე და კოლექტივის პასუხისმგებლობა თვითთავი მუშაკის წინაშე — აი ჩვენი ცხოვრების წესის განუყოფელი ნიშანი“⁹ — ამბობდა პარტიის XXV ყრილობაზე ლ. ი. ბრეჟნევი.

სოციალისტური ცხოვრების წესისათვის დამახასიათებელია ის, რომ ინდივიდუალიზმზე კოლექტივიზმია გამარჯვებული. აქ გაბატონებულია ადამიანური ღირსების, საზოგადოებრივი მოვალეობის, ამხანაგური ურთიერთდახმარების გრძნობა. შექმნილია სრულიად ახალი ჰუმანური სოციალური კლიმატი, რომელიც ვლინდება მცირესა და დიდში, იგრძნობა პირადი და საზოგადოებრივი ცხოვრების ყველა სფეროში.

სკკპ XXV ყრილობაზე ლ. ი. ბრეჟნევმა უაღრესად ღრმად და ამომწურავად დაახასიათა ცხოვრების საბჭოთა წესი, რომელიც მკვიდრდება საბჭოთა კავშირში. განვითარებული სოციალისტური საზოგადოების პირობებში იგი ისტორიულად პირველად იმარჯვებს ჩვენში და არის ეპოქის ცხოვრების წესის ყველაზე განვითარებული ფორმა. ცხოვრების სოციალისტური წესი — ადამიანთა ახალი ისტორიული ერთობის, საბჭოთა ხალხის მიერ განვლილი დიდი გზის ერთ-ერთი მთავარი შედეგია. აქ, როგორც ამბობს ლ. ი. ბრეჟნევი, შექმნილია ნამდვილი კოლექტივიზმისა და ამხანაგობის, შეკავშირების, ქვეყნის ყველა ერისა და ეროვნების მეგობრობის, დღითიდღე მზარდი ზნეობრივი სიჯანსაღის ატმოსფერო, რაც საბჭოთა ხალხს კიდევ უფრო ძლიერსა და უდრეკს ხდის. ცხოვრების სოციალისტური წესის ეს თვისებები შეისისხლხორცა მთელმა ჩვენმა მრავალეროვანმა საბჭოთა ხალხმა.

სოციალისტური ცხოვრების წესის ცნება განიხილება ფართო მნიშვნელობითაც, როდესაც ხდება მისი ექსტრაპოლაცია მთელი მსოფლიო სოციალისტურ სისტემის მიმართ, როგორც ცხოვრების წესის ისეთი ტიპისა, რომელსაც უფრო კონკრეტული ნაირსახეობა, ან ქვეტიპები აქვთ და, რომლებიც თავის მხრივ შეიძლება დავყოთ უფრო კონკრეტულ კატეგორიებად, როგორც მაგალითად: ცხოვრების წესი ამა თუ იმ ერისა და ხალხის წარმომადგენლებისა,

⁹ სკკპ XXIV ყრილობის მასალები, თბილისი, 1971, გვ. 102.

კლასისა, სოციალური ჯგუფისა და პიროვნებისა, მისი ასაკისა, სქესისა და ა. შ. მიხედვით.

მსოფლიო სოციალისტური სისტემის განვითარების კანონზომიერების შესაბამისად სოციალისტურ ქვეყნებში ყველა ხალხისათვის ყალიბდება ერთიანი ტიპი ცხოვრების წესისა მიუხედავად საზოგადოებრივი ცხოვრების განვითარების კანონზომიერებისა, რომელიც ობიექტურად ქმნის ყველა ამ ხალხისათვის ერთიანი ცხოვრების წესს; ბევრგან ჯერ კიდევ არის განსხვავება ეკონომიური განვითარების დონესა, შრომის ნაყოფიერებასა, კლასობრივ სტრუქტურასა და ზოგიერთ სხვა კატეგორიას შორის, რაც რასაკვირველია, არ იძლევა არსებით განსხვავებას, აისახება არა მთავარში, არამედ ამითუ იმ ხალხის ცხოვრების წესის მხოლოდ თავისებურებაში.

ცხოვრების სოციალისტურ წესს უზარმაზარი უპირატესობა აქვს ცხოვრების კაპიტალისტურ წესთან. ცხოვრების სოციალისტური წესი, რა თქმა უნდა ჯერ კიდევ არ არის ცხოვრების კომუნისტური წესი, რომელსაც თავის მხრივ აქვს უზარმაზარი უპირატესობა სოციალისტური ცხოვრების წესთან შედარებით. კომუნისტური საზოგადოების დაბალი ფაზა — სოციალიზმი მიზნად ისახავს სოციალისტური წარმოების განვითარების ბაზაზე მშრომელთა მატერიალურ და სულიერ მოთხოვნილებათა მაქსიმალურ უზრუნველყოფას. მაგრამ სოციალისტური წარმოება ამ ეტაპზე ვერ იძლევა მატერიალური და სულიერი დოვლათის ისეთ სიუხვეს, რომ ეს სიკეთე მოთხოვნილების მიხედვით განაწილდეს. ამიტომ იგი ჯერ ისევ ძირითადად დახარჯული შრომის ხარისხისა და რაოდენობის მიხედვით ნაწილდება. ახალი საზოგადოების ადამიანის სრულყოფა სწორედ ასეთ ატმოსფეროში ხორციელდება. ამ ფაზაში ჯერ კიდევ არ არის პირობები, (განსაკუთრებით ეკონომიური) თითოეული პიროვნების ყოველმხრივი განვითარებისათვის, მაგრამ საზოგადოება ამ მიმართულებით ვითარდება და კომუნისმის უმადლესი ფაზა გახდება ის ისტორიული მიჯნა, როცა თითოეული ადამიანის პიროვნული ძალების ყოველმხრივი განვითარება იქცევა საზოგადოებრივი პროგრესის თვითმიზნად. სოციალიზმის დროს წარმოების განვითარების დონე არის ადამიანის განვითარების საზომი, ხოლო კომუნისმში ადამიანის ყოველმხრივი განვითარების ინტერესები გახდება წარმოების განვითარების საზომი. სოციალიზმის მწარმოებლური ძალების დონე ჯერ კიდევ არაა საკმარისი იმისათვის, რომ თითოეულის თავისუფალი განვითარება იქცეს ყველას განვითარების პირობად. ამიტომ კომუნისტური საზოგადოების ამ ფაზაში მატერიალური წარმოების განვითარება, საწარმოო ძალების გამრავლება და სრულყოფა საზოგადოებრივი პროგრესის პირველხარისხოვანი პირობაა.

განვითარებული სოციალიზმისათვის, ჩვენი განვითარების დღევანდელი ეტაპისათვის დამახასიათებელია ზრუნვა ადამიანზე, როგორც საზოგადოების მთავარ საწარმოო ძალაზე. იმ მომენტიდან, როცა ადამიანის პიროვნული ძალების განვითარება აღარ იქნება საწარმოო ძალების ზრდის გადამწყვეტი საშუალება და გადაიქცევა სოციალური განვითარების თვითმიზნად, საზოგადოება შევა კომუნისმის უმადლეს ფაზაში. განვითარებული სოციალიზმი უკვე ახერხებს დაუმორჩილოს საზოგადოების ინტერესებს წარმოების განვითარებას. წარმართოს იგი, მშრომელთა მუდმივად მზარდი მატერიალური და სულიერი მოთხოვნილებების დასაკმაყოფილებლად, რაც უკვე სოციალიზმის ჩარჩოებში ქმნის ადამიანის პიროვნული ძალების სწრაფი სრულყოფის საშუალებას, და

რაც მთავარია, გზას იკვლევს ტენდენცია, რომ ეს პროცესი თანდათან მოექცეს საზოგადოების ყურადღების ცენტრში. ყოველივე ეს თავის ასახვას პოულობს ცხოვრების სოციალისტურ წესში.

ყველა საზოგადოებაში, მათ შორის სოციალიზმისა და კომუნიზმის დროსაც ადამიანთა სასიცოცხლო მოქმედების მთავარი ფორმებია შრომითი საქმიანობა, სამუშაო დროის მაქსიმალურად გამოყენება, თავისუფალი დროის გონივრული ხარჯვა, მათი აქტივობა საზოგადოებრივ-პოლიტიკურ საქმიანობაში, მოღვაწეობა სულიერი კულტურის სფეროში და, ბოლოს, ადამიანთა ურთიერთობი მთელი საზოგადოების სიკეთისათვის, რაც მკვიდრდება ცხოვრების ყოველდღიურ ჩვევასა და ქცევის წესში.

ცხოვრების სოციალისტური წესის ძირითადი შემადგენელი ნაწილებია: ადამიანთა სასიცოცხლო მოქმედების ტიპიური ფორმები (შრომა, საზოგადოებრივი, პოლიტიკური, იდეოლოგიური და ადამიანის მოღვაწეობის სხვა სახეები) ყოფა; იდამიანთა სასიცოცხლო მოქმედების პირობები; სოციალისტურ საზოგადოებაში არსებული ადამიანთა საზოგადოებრივი ქცევის დაკანონებული და დაუკანონებელი ნორმები, რომლებიც სახელმძღვანელოა ადამიანთა ყოველდღიურ ცხოვრებასა და ყოფაში; აზროვნების ხასიათი ანუ ყაიდა, განპირობებული გაბატონებული ეკონომიური და პოლიტიკური ურთიერთობის ტიპით, რომელიც განსაზღვრავს ადამიანთა სოციალურ კავშირს, მათ ქცევას სამუშაოზე, საზოგადოებრივ ადგილებში, ოჯახში და, რომელიც საწყისი პუნქტია სხვადასხვა ტრადიციების, ფსევდობათა ორიენტაციისა, გაბატონებული ზნეჩვეულებებისა, მორალისა და ა. შ. აღმოცენებისა და განვითარებისათვის.

საბჭოთა კავშირში ცხოვრების სოციალისტური საბჭოური წესი ყალიბდებოდა ახალი საზოგადოების მშენებლობის პროცესში. დასაბამი ახალ საბჭოურ წესს მისცა დიდმა ოქტომბრის სოციალისტურმა რევოლუციამ, რომელმაც დაამსხვრია მშრომელთა ჩაგვრისა და ექსპლოატაციის საყრდენები, ხალხი გახადა თავისი სამშობლოს, ფაბრიკების, ქარხნების, რკინიგზების, მიწისა და მისი წიაღის, წყლისა და ტყის ბატონ-პატრონი.

სოციალიზმისა და მისთვის დამახასიათებელი ცხოვრების სოციალისტური წესის დამკვიდრებაში მნიშვნელოვანი ეტაპი იყო ახალი ეკონომიური პოლიტიკის შემოღება და მისი განხორციელება, რის შედეგადაც მშრომელი კლასებისა და სოციალური ფენების ცხოვრების წესში განმტკიცდა სოციალისტური საწყისები. სსრ კავშირის ხალხთა ცხოვრების წესში არსებითი ცვლილებები შეიტანა ქვეყნის ინდუსტრიალიზაციის ლენინური პროგრამის განხორციელებამ. მის შედეგად განმტკიცდა საზოგადოებრივი საკუთრება ეკონომიკის გადამწყვეტ დარგებში, გადაჭრით შეიზღუდა კაპიტალისტური ელემენტები მრეწველობაში, უზრუნველყოფილი იქნა იქ სოციალისტური წყობის გამარჯვება. ისევე რევოლუციური იყო გლეხთა ცხოვრების წესის შეცვლაში სოფლის მეურნეობის კოლექტივიზაციის ლენინური პროგრამის განხორციელება. სოფლად ამ დიდ გადატრიალებას შედეგად მოჰყვა ის, რომ ყველაზე მრავალრიცხოვანი კლასი — გლეხობა დაადგა სოციალიზმის გზას და წარმატებით იწყო კომუნიზმისაკენ წინსვლა, გარდაიქმნა სოფლის სოციალ-ეკონომიური სახე, გლეხობის ცხოვრების ყაიდა.

ცხოვრების სოციალისტური წესის ჩამოყალიბებაში უდიდესი როლი შეასრულა კულტურული რევოლუციისა და ლენინური ეროვნული პოლიტიკის

გატარებამ. მნიშვნელოვანი ცვლილებები გამოიწვია, ცხოვრების წესის შეცვლაში ქალების საზოგადოებრივ ცხოვრებაში ჩაბმისა და მათი მამაკაცებთან ფაქტიური გათანაბრების უზრუნველყოფის, ქალთა ემანსიპაციის პოლიტიკის გატარებამ.

ყოველივე ამის შედეგად ოცდაათიანი წლების ბოლოსათვის სსრ კავშირში განმტკიცება იწყო ცხოვრების სოციალისტური წესის საფუძვლებმა. მომდევნო ათწლეულებში საბჭოთა ხალხმა უზრუნველყო განვითარებული სოციალისტური საზოგადოების აშენება, რაც თავის მხრივ მოასწავებდა ცხოვრების სოციალისტური წესის დამკვიდრებას.

ლ. ი. ბრეჟნევი აანალიზებდა რა ოქტომბრის სოციალისტური რევოლუციის შემდეგ განვლილი გზის შედეგებს პარტიის XXV ყრლობაზე ამბობდა: „განვლილი გზის მეორე მთავარი შედეგია ჩვენი საბჭოური ცხოვრების წესი ჭეშმარიტი კოლექტივიზმისა და ამხანაგობის ატმოსფერო, ქვეყნის ყველა ერისა და ხალხის შეკავშირება, მეგობრობა, რაც დღითი დღე მტკიცდება, ჯანსაღი ზნეობა, რომელიც ძალასა და სიმტკიცეს გვმატებს — ასეთია ჩვენი ცხოვრების წესის წარმტაცი ფერები, ასეთია სოციალიზმის დიადი მონაპოვრები, რომლებიც ჩვენი სინამდვილის ძვალსა და რბილშია გამჯდარი“¹⁰. დიახ, ცხოვრების საბჭოური, სოციალისტური წესი ყალიბდებოდა მუშათა კლასის, მშრომელი გლეხობის, სახალხო ინტელიგენციის ერთობლივი შემოქმედებით შრომის პროცესში, რომელშიც მუშათა კლასი მუდამ წამყვან როლს ასრულებდა. ცხოვრების საბჭოური წესი საბჭოთა კავშირის ყველა ხალხის ისტორიული მონაპოვარია.

სოციალისტური ცხოვრების წესი ეფუძნება სოციალ-ეკონომიურ, პოლიტიკურ და სულიერ საყრდენებს.

სოციალისტური ცხოვრების წესის მატერიალური საფუძველია სოციალისტური წარმოება და მის მიერვე განპირობებული შრომის, მოხმარებისა და ყოფის ხასიათი — ადამიანის ფიზიკური და სულიერი ძალების განვითარებისათვის საჭირო ყველა პირობის ერთობლიობა. ამ სფეროში ცხოვრების სოციალისტური წესის უმნიშვნელოვანესი დამახასიათებელი ნიშნებია: შრომის პირობები, ხასიათი და შინაარსი, სამუშაო დროის ხანგრძლივობა, შრომის იარაღებისა და ტექნიკის განვითარების დონე, მოხმარების ხასიათისა და სტრუქტურის ცვლილებები.

სოციალისტური წარმოებითი ურთიერთობანი ყველა სოციალისტური ქვეყნის ხალხებისათვის თავისი სოციალური ბუნებით ერთიანი ცხოვრების წესის დამკვიდრების საფუძველია.

სოციალისტური ცხოვრების წესის პოლიტიკური საფუძველია სოციალისტური საზოგადოებრივი წყობილება, სოციალისტური დემოკრატია, რომელიც უზრუნველყოფს პიროვნების ყოველმხრივი აქტივობისათვის საჭირო ყველა პირობას.

ამ სფეროში სოციალისტური ცხოვრების წესის დამახასიათებელი ნიშნებია: მშრომელთა განთავისუფლება ყოველგვარი სოციალური და ეროვნული ჩავჯრისაგან; უფლება შრომასა და დასვენებაზე, უფასო სამედიცინო მომსახურებაზე, განათლებაზე და საპენსიო უზრუნველყოფაზე; მშრომელთა ფართოდ

¹⁰ სკკპ XXV ყრლობის მასალები, თბილისი, 1976, გვ. 121.

ქ. მარქსის სახ. სსრ კავშირის
სახელმწიფო რესპუბლიკის
გამართლები

ჩაბმა საზოგადოების მართვის ყველა საქმეში; უფლება აირჩიოს და თვითონ იყოს არჩეული საბჭოთა ხელისუფლების ორგანოებში. ქალის მამაკაცთან თანასწორუფლებიანობა და საზოგადოებასა და ოჯახში; თვისობრივად ახალი საოჯახო-საქორწინო ურთიერთობა და სხვ.

ცხოვრების სოციალისტური წესის სულიერი და მორალური საფუძველია მარქსისტულ-ლენინური მსოფლმხედველობა, კომუნისტური ზნეობა და სოციალისტური კულტურა.

სულიერ და მორალურ სფეროში ცხოვრების სოციალისტურ წესს ახასიათებს მშრომელთა შეგნებული საზოგადოებრივი და შრომითი დისციპლინა, შრომისა და საზოგადოებრივ-პოლიტიკური საქმიანობისადმი ადამიანთა შემოქმედებითი დამოკიდებულება, ცოდნისადმი სულ უფრო მზარდი ინტერესი, ლტოლვა სულიერ სიმდიდრეთა დაუფლებისადმი.

ცხოვრების სოციალისტური წესის მნიშვნელოვანი დამახასიათებელი ნიშნებია: სხვადასხვა კლასებისა და სოციალური ჯგუფებისათვის ცხოვრების დონის გათანასწორება; მოსახლეობის ყველა კატეგორიისათვის ცხოვრების პერიოდების უზრუნველყოფა და მშრომელთა კეთილდღეობის საერთო დონის გაზრდა; შრომის მიხედვით ანაზღაურების პრინციპის თანმიმდევრული განხორციელება, იმავდროულად მოხმარების საზოგადოებრივი ფონდების უფრო სწრაფი ზრდა, რომელიც შეამსუბუქებს განაწილებაში ჯერჯერობით შენარჩუნებულ უთანასწორობას და გაათანაბრებს ადამიანთა განვითარებისათვის სოციალურ პირობებს; მოსახლეობის მომსახურების სწრაფი ზრდა და ყოფის კოლექტივისტური ფორმის განვითარება.

სოციალისტური ჰუმანიზმი, ზრუნვა ადამიანის კეთილდღეობაზე, მის ყოველმხრივ და პარმონიულ განვითარებაზე წარმოადგენს სოციალისტური ცხოვრების წესის წამყვან პრინციპს და უმნიშვნელოვანეს ნიშანს.

საბჭოთა ცხოვრების წესი ჩამოყალიბდა ეკონომიური, სოციალ-პოლიტიკური და კულტურული ცხოვრების, მარქსისტულ-ლენინური იდეოლოგიის ერთიანობის საფუძველზე, ადამიანთა ახალი ისტორიული ერთობის ბაზაზე. მსგავსად ამისა, ცხოვრების სოციალისტური წესი, რომლის ნაირსახეობაა ცხოვრების საბჭოური წესი, ყალიბდება მსოფლიო სოციალისტური სისტემის შემადგენლობაში შემავალ ქვეყნებში ეკონომიური, პოლიტიკური და სულიერი ცხოვრების ერთობის საფუძველზე.

ამასთან საჭიროა აღვნიშნოთ, რომ ცხოვრების საბჭოთა წესი ყველაზე სრულყოფილი და მომწიფებელია, რადგან სოციალისტური ბანაკის ქვეყნებიდან საბჭოთა კავშირი ერთადერთი ქვეყანაა, სადაც აშენდა განვითარებული სოციალიზმი, რომელსაც ახასიათებს ეკონომიური, სოციალ-პოლიტიკური და სულიერი ფაქტორების სრული სიმწიფე.

თანამედროვე ეტაპზე სკკპ სრულყოფს და განამტკიცებს ცხოვრების საბჭოთა წესს. მუშათა კლასისა და მისი ავანგარდის კომუნისტური პარტიის ხელმძღვანელობით ცხოვრების სოციალისტური წესის შექმნა და განვითარება იყო ისტორიული კანონზომიერება. ახლა ამოცანა იმაშია, რომ სრულყოფთ ცხოვრების სოციალისტური წესი, განვაავითაროთ მისი მახასიათებლები და კომუნისტურ აშენების კვალობაზე უზრუნველყოფთ მისი შეცვლა ცხოვრების კომუნისტური წესით.

ცხოვრების სოციალისტურ წესში ფუნდამენტური ცვლილებები დამოკი-

დებულია საზოგადოებრივი წარმოების განვითარებაზე, ამდენად ცხოვრების ახალი წესის სრულყოფა დაკავშირებულია კომუნისმის მატერიალურ-ტექნიკური ბაზის შექმნასთან, რასაც შეუძლია უზრუნველყოს მატერიალური და ხულისი დოვლათის სასურველი სიუხვე, საზოგადოების სრული სოციალური ერთგვაროვნება, შრომის ხასიათისა და შინაარსის გარდაქმნა, მისი გადაქცევა პირველ სასიცოცხლო მოთხოვნილებად და განაწილებაზე მოთხოვნილების მიხედვით გადასვლა.

სკკპ მიერ დასახული დიდი სამეურნეო ეკონომიური გარდაქმნების პროგრამები იმავე დროს არის ადამიანთა ცხოვრების წესის გარდაქმნის პროგრამებიც. სკკპ ცხოვრების სოციალისტური წესის სრულყოფასა და კომუნისტური ცხოვრების წესის ჩამოყალიბებას სწორად უკავშირებს დიდი სამეურნეო ამოცანების გადაწყვეტას და ამით ქმნის ცხოვრების ახალი წესის განვითარების მატერიალურ საფუძველს.

პარტიის XXV ყრილობამ მეთვე ხუთწლედისათვის განსაზღვრა სოციალისტური ცხოვრების წესის სრულყოფის გზები.

გათვალისწინებულია განხორციელდეს მშრომელთა სასიცოცხლო მოქმედების სრულყოფა მუშაობის დროს. კომუნისმისაკენ წინსვლის კვალობაზე მშრომელებს ეზრდებათ მოთხოვნილება შემოქმედებით შრომაზე, რომელიც უზრუნველყოფს არა მარტო კარგი ხელფასით, არამედ მორალურ კმაყოფილებასაც მიანიჭებს მათ. ამისათვის კი საჭიროა საზოგადოებრივი შრომის პირობებისა და სტრუქტურის განუხრელი განვითარება. ამასთან დაკავშირებით „ძირითად მიმართულებებში“ გათვალისწინებულია შრომის სოციალ-ეკონომიური და საწარმოო პირობების გაუმჯობესება, მისი შემოქმედებითი ხასიათის გაძლიერება ხელით, ნაკლებკვალიფიციური და მძიმე ფიზიკური შრომის ყოველნაირად შემცირება.

გათვალისწინებულია აგრეთვე უმაღლეს დონეს მიაღწიოს მშრომელთა სოციალ-პოლიტიკური მოღვაწეობის მრავალფეროვანმა ფორმებმა საწარმოო კოლექტივებში, საზოგადოებრივ ორგანიზაციებსა და სახელმწიფო ორგანოებში. ამოცანადაა დასახული „კვლავაც განვავითაროთ სოციალისტური დემოკრატია, მშრომელთა საზოგადოებრივი აქტივობა და ინიციატივა, გავაფართოოთ მათი მონაწილეობა წარმოების მართვაში“¹¹.

ხუთწლიანი გეგმის განხორციელება საბჭოთა ადამიანების სასიცოცხლო მოქმედების ფორმებს ახალი შინაარსით შეავსებს. განსაკუთრებით არსებითი იქნება ცვლილებები არაწარმოებით, ყოფით სასიცოცხლო მოქმედების ფორმებში. სასიცოცხლო მოქმედების ამ ფორმათა სრულყოფის უმნიშვნელოვანეს მატერიალურ საფუძველად იქცევა საბჭოთა ადამიანების ცხოვრების დონის მნიშვნელოვანი ამაღლება. „ძირითად მიმართულებებში“ გათვალისწინებულია: „გავზარდოთ მოსახლეობის შემოსავალი, ავამაღლოთ მოხმარების დონე და სრულყოფთ მისი სტრუქტურა, უფრო სრულად დავაკმაყოფილოთ მოსახლეობის მოთხოვნა სახალხო მოხმარების საქონელზე;

დიდი მასშტაბით განვახორციელოთ საბინაო მშენებლობა და ავამაღლოთ ბინების ხარისხი, რაც ხალხის ცხოვრების შემდგომი გაუმჯობესების ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი მიმართულებაა;

¹¹ სკკპ XXV ყრილობის მასალები, თბილისი, 1976, გვ. 81.

გავაფართოოთ საბჭოთა ადამიანების საოჯახო შრომის შემსუბუქებასთან და დასვენების გაუმჯობესებასთან დაკავშირებული მომსახურების სახეობანი და გავადიდოთ მათი მოცულობა¹². გათვალისწინებულია მუშა-მოსამსახურეთა ხელფასის გადიდება 16-18 პროცენტით, ხოლო კოლმეურნეთა შემოსავალი 24-27 პროცენტით, საზოგადოებრივი ფონდებიდან შემოსავალი 28-30 პროცენტით გადიდება.

ყოველივე ამის წარმატებით განხორციელება არსებით ცვლილებებს შეიტანს ცხოვრების სოციალისტურ წესში.

ცხოვრების სოციალისტურ და კომუნისტურ წესს შორის, რასაკვირველია, ჩინური კედელი არ არის აღმართული. მათ ბევრი აქვთ საერთო. ეს არ გამოირჩევა თვისობრივ სხვაობას ამ ორ წესს შორის. ეს კი განპირობებულია საწარმოო ძალების განვითარების სხვადასხვა დონით. რის გამოც არსებითი განსხვავებაა შრომის ხასიათში, გონებრივ და ფიზიკურ შრომასა და ქალაქსა და სოფელს შორის; სხვადასხვაა ადამიანთა მატერიალური კეთილდღეობისა და კულტურის დონე, საზოგადოებრივ-პოლიტიკურ ცხოვრებაში მოქალაქეთა მონაწილეობის ხარისხი და სხვა.

ახალი ცხოვრების წესის განმტკიცება და განვითარება მოითხოვს სამეცნიერო-ტექნიკური რევოლუციის მიღწევათა შეხამებას სოციალიზმის უპირატესობებთან. ეს უზრუნველყოფს სოციალისტური ცხოვრების წესის შემდგომი სრულყოფისა და განვითარებისათვის საჭირო მატერიალურ პირობებს. მაგრამ ამასთან ერთად, ამ ამოცანის გადაწყვეტისათვის აუცილებელია შეურიგებელი, უკომპრომისო ბრძოლა წარსულის გადმონაშთებთან ადამიანის ქცევასა, ყოფასა და შეგნებაში. სოციალისტური ცხოვრების წესის განმტკიცებისა და განვითარებისათვის, აუცილებელია ჩვენს საზოგადოებაში ჯერ კიდევ არსებული კერძო მესაკუთრული ფსიქოლოგიის რეციდივების საბოლოო დაძლევა, მეშჩანური ანტივიდუალიზმისა და გამომძალველობის გამოვლინებათა ლიკვიდაცია, ყოველგვარ ანტისაზოგადოებრივ მოქმედებათა ამოძირკვა. ამ ნეგატიური მოვლენების წინააღმდეგ ბრძოლაში სხვა ღონისძიებებთან ერთად დიდი მნიშვნელობა აქვს იმის განმარტებას, რომ განუყოფელადაა ერთმანეთთან დაკავშირებული საბჭოთა ადამიანების უფლება-მოვალეობანი. სამწუხაროდ ჩვენთან ჯერ კიდევ არიან ადამიანები, რომლებიც ფართოდ და კარგად სარგებლობენ საბჭოთა დემოკრატიის მიერ მინიჭებული უფლებებით, მაგრამ „ავიწყდებათ“ შეასრულონ თავიანთი მოქალაქეობრივი-მოვალეობანი. სოციალიზმისათვის ნეგატიური და ანტიპოდური მოვლენების წინააღმდეგ, სახელმწიფო და შრომითი დისციპლინის ყოველმხრივ განმტკიცებისათვის უკანასკნელ წლებში საქართველოს კომპარტიის მიერ გაჩაღებული უკომპრომისო, შეურიგებელი ბრძოლა, ესაა იმავე დროს, ბრძოლა ცხოვრების სოციალისტური წესის დაცვის, განმტკიცებისა და სრულყოფისათვის საქართველოში.

ცხოვრების სოციალისტური წესის განვითარებასა და სრულყოფას დიდი საერთაშორისო მნიშვნელობა აქვს. ამ ამოცანის წარმატებით გადაჭრა კიდევ უფრო გააძლიერებს სოციალიზმის მიმზიდველ ძალას მსოფლიოს მშრომელთა თვალში.

საჭკოთა სახელმწიფოს სამოქალაქო სამართალსაზიარებლის თავისაზიარებანი

დღ. 6. ზინგალია

სამოქალაქო სამართლებრივ ურთიერთობათა სუბიექტი მოქალაქეებთან და იურიდიულ პირებთან ერთად არის საბჭოთა სახელმწიფოც. აღრე მოქმედი კანონმდებლობისაგან განსხვავებით, ამჟამად სამოქალაქო სამართლის სუბიექტად აღიარებულია არა მარტო სსრ კავშირი, არამედ ცალკეული მოკავშირე რესპუბლიკაც. კომუნისტური საზოგადოების მშენებლობის თანამედროვე ეტაპზე, საბჭოთა სახელმწიფოს ძირითადი ფუნქციების, განსაკუთრებით კი — სამეურნეო-ორგანიზატორული ფუნქციის ყოველმხრივი განვითარება, საზოგადოებრივი წარმოების უშუალო ორგანიზატორად სახელმწიფოს გამოსვლა, მისი ეკონომიური როლის ზრდის უდავო მაჩვენებელია, რაც თავის მხრივ იწვევს მრავალრიცხოვან სამოქალაქო სამართლებრივ ურთიერთობებში საკავშირო სახელმწიფოსთან ერთად მოკავშირე რესპუბლიკების გამოსვლასაც. ეს, ბუნებრივია, დღის წესრიგში აყენებს სამოქალაქო ბრუნვაში საბჭოთა სახელმწიფოს მონაწილეობასთან დაკავშირებული საკითხების თეორიული კვლევის აუცილებლობას, მით უმეტეს, რომ კანონმდებლობით ბევრი რამ არ არის მოწესრიგებული, ხოლო ლიტერატურაში მათ შესახებ სხვადასხვა, ზოგჯერ ერთმანეთის საწინააღმდეგო მოსაზრებანია გამოთქმული. განსაკუთრებულ შესწავლას მოითხოვს საბჭოთა სახელმწიფოს მონაწილეობა ქვეყნის შიგნით წარმოშობილ სამოქალაქო სამართლებრივ ურთიერთობებში. საუბრნალო სტატიაში შეუძლებელია შევჩერდეთ ყველა საკვლევ საკითხზე, ამიტომ, ამჯერად შემოვიფარგლებით საბჭოთა სახელმწიფოს სამოქალაქო სამართალსუბიექტობის თავისებურებათა გადმოცემით.

სამოქალაქო სამართლებრივ ურთიერთობებში საბჭოთა სახელმწიფოს მონაწილეობის თავისებურებათა ანალიზი ნათელ წარმოდგენას მოგვცემს არა მარტო იმ სამართლებრივ ურთიერთობათა ხასიათზე, რომლებშიც მონაწილეობს სახელმწიფო, არამედ ამ უკანასკნელის სამართალსუბიექტობის განსაკუთრებულობაზეც. უპირველეს ყოვლისა, საჭიროა გაირკვეს საბჭოთა სახელმწიფოს სამოქალაქო სამართალსუბიექტობის თანაფარდობა სამოქალაქო სამართლის გავრცელებული სუბიექტების — იურიდიული პირების უფლებიანობასა და ქმედუნიანობასთან. კერძოდ საინტერესოა ის საკითხი, გამოიღან თუ არა სამოქალაქო სამართლებრივ ურთიერთობებში სახელმწიფო და იურიდიული პირები ერთიან სამართლებრივ საწყისებზე.

იურიდიულ ლიტერატურაში ამ საკითხზე არ არის აზრთა ერთიანობა. ცივილისტური მეცნიერების განვითარების შედარებით აღრინდელ საფეხურზე, როცა დღის წესრიგში დადგა სამართლის სუბიექტებსა და სოციალისტურ საკუთრებასთან დაკავშირებული საკითხების შესწავლა, გავრცელდა შეხედულება, რომლის მიხედვითაც სახელმწიფო თავისი სამეურნეო-ორგანიზატორული საქმიანობის განხორციელებისას სამოქალაქო სამართლებრივ ურთიერთობებ-

ში მონაწილეობს როგორც იურიდიული პირი. ასეთი შეხედულებების მომხრედ უპირველეს ყოვლისა გამოდიოდა ს. ნ. ბრატუსი. იგი იურიდიული პირების სამართლებრივი მდგომარეობისადმი მიძღვნილ შრომაში აღნიშნავდა, რომ რადგან არ შეიძლება სახელმწიფოს წარმოდგენა მისი ორგანოების უბრალო ერთობლიობად, სამოქალაქო სამართლებრივ ურთიერთობებში სახელმწიფო იურიდიული პირის სახით გამოდის. ამასთან ს. ნ. ბრატუსი დასძენდა, რომ სახელმწიფოს აღიარება იურიდიულ პირად სრულებითაც არ ამცირებს სახელმწიფო ხელისუფლების ავტორიტეტს, სახელმწიფო სუვერენიტეტს¹. ასეთი შეხედულება გაიზიარეს სხვა ავტორებმაც. ა. ვ. ვენედიქტოვი იცავდა რა თეზისს სახელმწიფოს დამატებითი პასუხისმგებლობის შესახებ საბიუჯეტო დაწესებულებათა ვალისათვის იმ შემთხვევაში, როცა ამ უკანასკნელის მიმდინარე ანგარიშზე არ იყო საკმარისი სახსრები კრედიტორის დასაკმაყოფილებლად, ძალაუწებურად მიდიოდა სახელმწიფოს იურიდიულ პირად აღიარებამდე². შემდგომი პერიოდის შრომებში მან თავისი შეხედულება მკვეთრად გამოხატა. თავის ერთ-ერთ კაპიტალურ შრომაში სახელმწიფო სოციალისტური საკუთრების შესახებ, ა. ვ. ვენედიქტოვი აღნიშნავდა, რომ ქვეყნის შიგნით წარმოშობილ სამოქალაქო სამართლებრივ ურთიერთობებში საბჭოთა სახელმწიფო გამონაკლის შემთხვევაში შეიძლება გამოვიდეს იურიდიული პირის სახით, ძირითადად კი მსგავს ურთიერთობებში გამოდიან სამეურნეო და საბიუჯეტო სახელმწიფო ორგანოები, რომლებიც იურიდიული პირის უფლებით არიან აღჭურვილი³. სახელმწიფოსა და იურიდიული პირის სამოქალაქო ბრუნვაში მონაწილეობის საფუძვლების გაიგივების შემთხვევებს ვხვდებით ს. ი. ასკანაზისა და ი. ფ. მიკოლენკოს შრომებშიც⁴.

ამგვარადვე გადაწყვეტილი სამოქალაქო სამართლებრივ ურთიერთობებში სახელმწიფოს მონაწილეობის საკითხი საზღვარგარეთის ზოგიერთი სოციალისტური ქვეყნის ცივილისტურ ლიტერატურაში. ბულგარელი ლ. ვასილევის, ჩეხოსლოვაკელი ვ. კნაპის, გერმანელების გ. დორნბერგერის, გ. კლეინეს, გ. კლინგერისა და პ. პოშის აზრით, მიუხედავად იმისა, რომ სამოქალაქო სამართლებრივ ურთიერთობაში სახელმწიფოს წარმომადგენლად გამოდის მრავალი ორგანო, სახელმწიფო მსგავს ურთიერთობებში მაინც გამოდის როგორც ერთიანი დამოუკიდებელი სუბიექტი — იურიდიული პირი⁵.

ორმოცდაათიანი წლებიდან საბჭოთა იურიდიულ ლიტერატურაში თანდათან დამკვიდრდა საწინააღმდეგო შეხედულება, რომლის მიხედვითაც სახელმწიფო უკვე განიხილებოდა როგორც სამოქალაქო სამართლებრივი ურთიერთ-

¹ С. Н. Братусь, Юридические лица в Советском гражданском праве. М., 1947, стр. 169.

² А. В. Венедиктов, Государственные юридические лица в СССР, «Государство и право». 1940, № 10, стр. 66, 85.

³ А. В. Венедиктов, Государственная социалистическая собственность. М.-Л., 1948, стр. 814—815.

⁴ С. И. Аскназий, Об основаниях правовых отношении между государственными социалистическими организациями, Ученые записки ленинградского юридического института. вып. IV, Л. 1947, стр. 21—34.

Я. Ф. Миколенко, Государственные юридические лица в советском гражданском праве. «Советское государство и право». 1951, № 7, стр. 45—53.

⁵ А. Василев, Гражданское право Народной Республики Болгарии, М., 1958, стр. 231.

В. Кнапп, Собственность в странах народной демократии. М., 1954 г.

Г. Дорнбергер, Г. Клейне, Г. Клиндер, М. Пош, Гражданское право Германской Демократической Республики. М., 1959.

ბის განსაკუთრებული სუბიექტი და მისი აღიარება იურიდიულ პირად უაჩივრებელი იქნა. აღნიშნული შეხედულება შეიცვალა ს. ნ. ბრატუსმა. 1950 წელს გამოცემულ შრომაში სამოქალაქო სამართლის სუბიექტების შესახებ იგი აღნიშნავს, რომ სახელმწიფო არ არის იურიდიული პირი, იგი სამოქალაქო სამართლის განსაკუთრებული, იურიდიული პირებისაგან განსხვავებული სუბიექტია⁶. მსგავსი შეხედულება განავითარეს ო. ს. იოფემ, ა. ვ. მიცკევიჩმა, მ. ი. ბრაგინსკიმ, ა. ა. პუშკინმა და სხვებმა⁷. ამჟამად ავტორთა უმრავლესობის აზრით, საბჭოთა სახელმწიფო არ შეიძლება იურიდიულ პირებს გაუთანაბრდეს, რომ იგი მისი სამართალსუბიექტობისათვის დამახასიათებელი მთელი რიგი თავისებურებებით განსხვავდება იურიდიული პირებისაგან. მიუხედავად ამისა ზოგიერთი ავტორის შრომებში მაინც გვხვდება სახელმწიფოსა და იურიდიული პირების გაიგივების შემთხვევები⁸.

არასწორად უნდა ჩაითვალოს იმ ავტორთა შეხედულება, რომლებიც შესაძლებლად მიიჩნევენ სოციალისტური სახელმწიფოს სამოქალაქო სამართლებრივ ურთიერთობებში გამოსვლას იურიდიული პირების მსგავსად. სახელმწიფო არ არის იურიდიული პირი. მის მიმართ არ შეიძლება გავრცელდეს სამოქალაქო სამართლის ის ნორმები, რომლებიც ეხება იურიდიული პირების წარმოშობისა და შეწყვეტის წესს, მათი უფლებაუნარიანობისა და ქმედუნარიანობის შინაარსს, მათ კომპეტენციასა და საქმიანობას. სახელმწიფო თვითონ ქმნის ისეთ ნორმებს, რომლებიც იურიდიული პირების სტატუსს განსაზღვრავს. ასეთი ნორმების შექმნას განაპირობებს სახელმწიფოს წინაშე მდგომი სამეურნეო-ორგანიზატორული საქმიანობასთან დაკავშირებული კონკრეტული ამოცანების გადაწყვეტის აუცილებლობა. სახელმწიფო თვითონ განსაზღვრავს ამა თუ იმ საზოგადოებრივი წარმონაქმნის იურიდიული პირის უფლებით აღჭურვის საკითხს. ამიტომ არავითარ შემთხვევაში არ შეიძლება სამოქალაქო სამართლებრივ ურთიერთობებში სახელმწიფოსა და იურიდიული პირების მონაწილეობის სამართლებრივი საფუძვლების გაიგივება.

სამოქალაქო სამართლებრივ ურთიერთობებში საბჭოთა სახელმწიფო გამოდის არა როგორც ჩვეულებრივი, არამედ როგორც ხელისუფლებითი ხასიათის სუბიექტი. ამაში მდგომარეობს საბჭოთა სახელმწიფოს სამოქალაქო სამართალსუბიექტობის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი თავისებურება. საბჭოთა კავშირი და მოკავშირე რესპუბლიკები წარმოადგენენ პოლიტიკურ წარმონაქმნებს, სუვერენულ სოციალისტურ სახელმწიფოებს, რომელთაც მთელი სისრულით გააჩნიათ სახელმწიფო ხელისუფლება. სამოქალაქო სამართლებრივ ურთიერთობებში მათი მონაწილეობა დამყარებულია საბჭოთა სახელმწიფოს ფედერაციულ ხასიათზე. საბჭოთა კავშირში შემავალი ყველა მოკავშირე რესპუბლიკა ერთნაირ საწყისებზე მონაწილეობს სამოქალაქო სამართლებრივ ურთიერთობებში. საბჭოთა სახელმწიფო სამოქალაქო სამართლებრივ ურთიერთობებში მონაწილეობს არა როგორც მარტო ხელისუფლებითი ან მარტო მეურნეობ-

⁶ С. Н. Братусь, Субъекты гражданского права. М., 1950, стр. 241.

⁷ О. С. Иоффе, Советское гражданское право. Л., 1958, ч. I, стр. 94.

А. В. Мицкевич, Субъекты советского права. М., 1962, стр. 108.

М. И. Брагинский, Гражданская правосубъектность Союза СССР и союзных республик. «Правоведение», 1963, № 1, стр. 49—59. А. А. Пушкин, Советское государство, как субъект гражданского права. Харьков, 1965, стр. 12.

⁸ Л. И. Загайнов, Социалистическое государство и законы экономики. М., 1975, стр. 42.

რივი სუბიექტი, არამედ როგორც ორივე ნიშნის ერთდროულად მატარებელი სუბიექტი. იურიდიულ ლიტერატურაში ზოგჯერ საბჭოთა სახელმწიფოს გამოსვლა სამოქალაქო სამართლებრივ ურთიერთობებში დაკავშირებულია მის მეურნეობრივ ხასიათთან. ს. ნ. ბრატუსის აზრით აღნიშნულ ურთიერთობებში საბჭოთა სახელმწიფო შეიძლება კონკრეტული უფლება-მოვალეობის მატარებლად გამოვიდეს მხოლოდ იმ ქონების მიმართ, რომელსაც იგი განკარგავს ბიუჯეტის შესრულების პროცესში⁹. ამ შემთხვევაში მას საბჭოთა სახელმწიფო წარმოდგენილი აქვს ხელისუფლებითი ფუნქციის გარეშე. სახელმწიფო მისი აზრით ამ ნიშნით წარმოადგენს ხაზინას.

ს. ნ. ბრატუსის შეხედულება არ შეიძლება სწორად ჩაითვალოს. საბჭოთა სახელმწიფო სამოქალაქო სამართლის ერთიან სუბიექტს წარმოადგენს და შეუძლებელია მისი გაყოფა ორად — ხელისუფლების მქონე სუბიექტად და სამოქალაქო სამართლებრივი ურთიერთობის სუბიექტად. საბჭოთა სახელმწიფო ერთიანი თავისი საქმიანობის ყოველგვარ გამოვლინებაში იგი ყოველთვის სარგებლობს სუვერენიტეტითა და მისგან გამომდინარე იმუნიტეტით.

გაჩნია რა სახელმწიფო ხელისუფლება, საბჭოთა სახელმწიფო თვითონ განსაზღვრავს სამოქალაქო სამართლებრივ ურთიერთობებში მისი მონაწილეობის ფარგლებს. ამაშია სსრ კავშირისა და მოკავშირე რესპუბლიკებისათვის დამახასიათებელი ხელისუფლების უმაღლესობა. აქედან გამომდინარე სამოქალაქო სამართლებრივ ურთიერთობებში სსრ კავშირისა და მოკავშირე რესპუბლიკების მსგავსად არ შეიძლება სახელმწიფოს სახით მონაწილეობდეს მშრომელთა დეპუტატების ადგილობრივი საბჭოები და მათი აღმასკომები, როგორც ამას ზოგიერთი ავტორი ფიქრობს¹⁰, რადგან ისინი არ სარგებლობენ უმაღლესი ხელისუფლებით.

სამოქალაქო სამართლებრივ ურთიერთობებში სახელმწიფო ზოგჯერ შეიძლება გამოვიდეს ხელისუფლებითი ნიშნის გარეშეც. მაგალითად, სამეკვიდრეო სამართლებრივ ურთიერთობაში, როცა მოქალაქის მემკვიდრედ სახელმწიფო გამოდის, მას ხელისუფლებითი ნიშანი არა აქვს. ამ შემთხვევაში სახელმწიფო გვევლინება სამოქალაქო უფლებებისა და მოვალეობების ჩვეულებრივ მატარებლად. მსგავსი არახელისუფლებითი უფლებამოსილებანი, რომლებიც სამოქალაქო სამართლის ნორმებზეა დამყარებული, არ ეწინააღმდეგება საბჭოთა სახელმწიფოს სუვერენიტეტს. არახელისუფლებითი ხასიათის უფლებები და მოვალეობები არაა დამახასიათებელი საბჭოთა სახელმწიფოსათვის, ისინი იშვიათად გვხვდება და მათი აღიარებისათვის სრულიადაც არ არის აუცილებელი სახელმწიფოსათვის იურიდიული პირის უფლებაუნარიანობისა და ქმედუნარიანობის მიკუთვნება, რადგან ამ უკანასკნელთ იგი წარმოეშობათ სულ სხვა, სახელმწიფოს სამართალსუბიექტობისაგან განსხვავებული წანამძღვრების საფუძველზე. უმეტეს შემთხვევებში საბჭოთა სახელმწიფო სამოქალაქო სამართლებრივ ურთიერთობებში გამოდის როგორც ხელისუფლებითი ნიშნის მქონე სუბიექტი.

საბჭოთა სახელმწიფოს სამართალსუბიექტობა ატარებს შეუზღუდავ ხასიათს. იგი გამომდინარეობს სახელმწიფო ხელისუფლების უმაღლესობის პრინ-

⁹ С. Н. Б р а т у с ь, Субъекты гражданского права. М., 1950, стр. 24.

¹⁰ С. И. Вильнянский, Лекций по советскому гражданскому праву. Харьков, 1958, стр. 115.

ციბიდან. სახელმწიფო ვინაიდან თვითონ განსაზღვრავს სამოქალაქო სამართლებრივ ურთიერთობებში მისი მონაწილეობისას იმ კონკრეტულ უფლებებს, რომლებიც შეიძლება მას გააჩნდეს და პასუხისმგებლობის იმ ზომას, რომელიც მან უნდა იკისროს, ბუნებრივია იგი სამოქალაქო სამართლის სხვა სუბიექტებისაგან განსხვავებით არ არის შეზღუდული ამ უფლება-მოვალეობათა დადგენისას. მაგრამ საბჭოთა სახელმწიფოს სამართალსუბიექტობის შეუზღუდველობა, როგორც სწორად არის აღნიშნული ლიტერატურაში, არ შეიძლება გაგებულ იქნეს როგორც აბსოლუტური ხასიათისა.¹¹ ზოგიერთი სამოქალაქო უფლება და მოვალეობა, მათი არსიდან გამომდინარე, სცილდება სახელმწიფოს სამართალსუბიექტობის ფარგლებს და ეკუთვნის სამოქალაქო სამართლის სხვა სუბიექტებს. მაგალითად, ანდერძის შედგენის უფლება მხოლოდ და მხოლოდ მოქალაქეებს ეკუთვნით. ასევე ვალდებულება გამოშვებულ პროდუქციაზე მოათავსონ სასაქონლო ნიშანი, მხოლოდ იურიდიული პირების — საწარმოებისათვის არის დამახასიათებელი.

სსრ კავშირისა და მოკავშირე რესპუბლიკების სამოქალაქო სამართალსუბიექტობის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან თავისებურებას წარმოადგენს ის, რომ იგი განისაზღვრება არა სამოქალაქო უფლებაუნარიანობითა და ქმედუნარიანობით, როგორც ეს მოქალაქეებისა და იურიდიული პირების მიმართ ხდება, არამედ მათი კომპეტენციით, რომელიც ხელისუფლების უმაღლესი ორგანოების მიერ განისაზღვრება. კომპეტენციის ცნება ფართოა და ჩვეულებრივ მასში იგულისხმება ის უფლებამოსილებანი, რომლებიც ეხება სახელმწიფოს საქმიანობის არა ამა თუ იმ სფეროს, არამედ მის ყველა ფუნქციას. მაგრამ, რადგანაც სამოქალაქო სამართლის სფეროს ქონებრივი და მასთან დაკავშირებული პირადი არაქონებრივი ურთიერთობანი მიეკუთვნება, ბუნებრივია სსრ კავშირისა და მოკავშირე რესპუბლიკების სამოქალაქო სამართალსუბიექტობის საფუძველს წარმოადგენს ის უფლებამოსილებანი, რომლებიც მათ გააჩნიათ სამეურნეო-ორგანიზატორული და კულტურულ-აღმზრდელობითი საქმიანობის სფეროში¹². სამოქალაქო უფლებამოსილებანი უმეტეს შემთხვევაში გამიჯნულია სსრ კავშირისა და მოკავშირე რესპუბლიკებს შორის. მაგალითად; სახელმწიფო სესხის გამოშვება შედის სსრ კავშირის, როგორც საკავშირო სახელმწიფოს კომპეტენციაში. ხოლო ფულისა და ნივთების ლატარიის მოწყობის უფლებამოსილება მიკუთვნებული აქვთ მოკავშირე რესპუბლიკებს. სსრ კავშირი და მოკავშირე რესპუბლიკები მათი კომპეტენციის ფარგლებში ანხორციელებენ სამოქალაქო უფლებებს და კისრულობენ განსაზღვრულ ვალდებულებებს. რადგან სსრ კავშირისა და მოკავშირე რესპუბლიკების სამოქალაქო სამართალსუბიექტობის განსაზღვრელად მათი კომპეტენცია გვევლინება, ამიტომ მსგავს შემთხვევებში უფლებაუნარიანობისა და ქმედუნარიანობის ცნებების გამოყენება მიზანშეწონილი არ არის. ეს ერთხელ კიდევ მიუთითებს იმაზე, რომ საბჭოთა სახელმწიფო სამოქალაქო სამართლის სხვა სუბიექტებისაგან განსხვავებული, განსაკუთრებული სახის სუბიექტია.

სამოქალაქო სამართლებრივ ურთიერთობებში საბჭოთა სახელმწიფო მონაწილეობს თავისი ორგანოების მეშვეობით. ამ ორგანოთა გარეშე შეუძლებ-

¹¹ Советское гражданское право, отв. редакторы: О. С. Иоффе, Ю. К. Толстой, В. Е. Черепанов, ч. I, Л., 1971, стр. 88-89.

¹² Гражданское право, под редакцией П. Е. Орловского и С. М. Корнеева. М., 1969, стр. 132.,

ბელია თვით სახელმწიფოს არსებობისა და რა თქმა უნდა, სახელმწიფოს სახსრების განკარგვის შესაძლებლობა. სახელმწიფოს განსაზღვრული მოქმედება, რომელიც მიმართულია სამოქალაქო სამართლებრივი ურთიერთობათა წარმოშობის, შეცვლის ან შეწყვეტის, სამოქალაქო უფლებათა რეალიზაციის ან ვალდებულებათა შესრულებისაკენ, ხორციელდება მხოლოდ სახელმწიფო ორგანოების მიერ. ამიტომ არასწორად უნდა ჩაითვალოს აზრი იმის შესახებ, რომ სახელმწიფო მხოლოდ მაშინ გამოდის სამოქალაქო სამართლებრივი ურთიერთობის სუბიექტად, როცა იგი უშუალოდ განკარგავს მის კუთვნილ სახსრებს და არა მაშინ, როცა ამ სახსრებს სახელმწიფო ორგანოები განკარგავენ¹³. ასეთი შეხედულება არასწორად წარმოგვიდგენს სახელმწიფოსა და მისი ორგანოების ურთიერთობის საკითხს. შესაძლებელია სამოქალაქო სამართლებრივ ურთიერთობებში მონაწილეობდეს სახელმწიფო ორგანო, მაგრამ იგი წარმოადგენდეს სახელმწიფოს და არა საკუთარი ინტერესების მატარებელს. ასეთ ორგანოებს ჩვეულებრივად მიეკუთვნება იურიდიული პირები. საერთო წესის მიხედვით სამოქალაქო კანონმდებლობის საფუძველზე ისინი სამოქალაქო უფლებებს იძენენ და ვალდებულებებს კისრულობენ თავიანთი სახელით. ამასთან ერთად, როცა ისინი სსრ კავშირისა და მოკავშირე რესპუბლიკების სახელით გამოდიან, გვევლინებიან სახელმწიფოს წარმომადგენელთა როლში. იურიდიულ პირებთან ერთად სამოქალაქო სამართლებრივ ურთიერთობებში სახელმწიფოს სახელით შეიძლება გამოვიდნენ აგრეთვე ისეთი ორგანოებიც, რომლებსაც სამოქალაქო სამართალსუბიექტობა არ გააჩნიათ, მაგრამ ასეთი ორგანოები სახელმწიფოს წარმომადგენლად უმეტესად სავაჭრო ურთიერთობებში გვევლინებიან. მაგალითად, სავაჭრო წარმომადგენლობები, რომლებიც არ სარგებლობენ იურიდიული პირის სტატუსით, მოწოდებული არიან შეასრულონ ესა თუ ის მოქმედება სსრ კავშირის სახელით. რაც შეეხება ქვეყნის შიგნით წარმოშობილ სამართლებრივ ურთიერთობებს, მათში სახელმწიფოს სახელით უმრავლეს შემთხვევებში იურიდიული პირები გამოდიან. არა აქვს მნიშვნელობა იმას, იურიდიული პირი სამეურნეო ორგანიზაცია იქნება თუ საბიუჯეტო დაწესებულება. სახელმწიფო ორგანოთა სამოქალაქო სამართლებრივ ურთიერთობებში ერთის მხრივ თავისი და მეორეს მხრივ სსრ კავშირისა და მოკავშირე რესპუბლიკების სახელით გამოსვლის შესაძლებლობის შესახებ მითითებულია სსრ კავშირისა და მოკავშირე რესპუბლიკების სამოქალაქო კანონმდებლობის საფუძველების მე-11-ე მუხლში. მასში ნათქვამია, რომ „დაწესებულებანი და სხვა სახელმწიფო ორგანიზაციები, რომლებიც სახელმწიფო ბიუჯეტზე იმყოფებიან, სსრ კავშირისა და მოკავშირე რესპუბლიკების კანონმდებლობით გათვალისწინებულ შემთხვევებში მოქმედებენ შესაბამისად სსრ კავშირის ან მოკავშირე რესპუბლიკის სახელით“. როგორც ვხედავთ აქ ლაპარაკია სახელმწიფოს სახელით საბიუჯეტო დაწესებულებათა გამოსვლაზე და არაფერია ნათქვამი სამეურნეო ორგანიზაციებზე. ამან საფუძველი მისცა ზოგიერთ ავტორს უარყო სამეურნეო ორგანიზაციათა სამოქალაქო სამართლებრივ ურთიერთობებში სახელმწიფოს სახელით გამოსვლის შესაძლებლობა. მაგალითად ვ. პ. გრიბანოვის აზრით სახელმწიფოს სახელით შეიძლება გამოვიდნენ როგორც იურიდიული პირები, ისე ისეთი ორგანიზაციები, რომლებიც იურიდიულ პირებს არ წარმოადგენენ. მაგრამ კანონი მათთვის ადგენს ერთ საერთო ნიშანს — ყველა

¹³ Советское гражданское право. т. I. М., 1950, стр. 121.

ისინი უნდა იმყოფებოდნენ სახელმწიფო ბიუჯეტზე¹⁴. ასეთი დასკვნა არ შეიძლება გაზიარებულ იქნეს. საფუძვლებს მე-11-ე მუხლში არ არის მოცემული სამართალსუბიექტური ორგანიზაციების სამოქალაქო სამართლებრივ ურთიერთობებში მონაწილეობის ყველა შემთხვევა. მასში მითითებულია სამოქალაქო სამართლებრივ ურთიერთობებში სსრ კავშირისა და მოკავშირე რესპუბლიკების სახელით ყველაზე უფრო ხშირად გამომსვლელ სახელმწიფო ორგანიზაციებზე — საბიუჯეტო დაწესებულებებზე. ამასთან სავსებით შესაძლებელია საბიუჯეტო დაწესებულებებთან ერთად სახელმწიფოს სახელით გამოვიდეს აგრეთვე სამეურნეო ორგანიზაციაც. ამის მაგალითად შეიძლება დავასახელოთ სახელმწიფო შრომითი შემნახველი სალაროების მონაწილეობა სამოქალაქო სამართლებრივ ურთიერთობებში. როგორც ცნობილია, შემნახველი სალაროები წარმოადგენს ერთიან საკავშირო საკრედიტო დაწესებულებას, რომელიც სამეურნეო ანგარიშის საწყისებზე მოქმედებს და იურიდიული პირის უფლებითაა აღჭურვილი¹⁵. მათი საქმიანობის ძირითადი სფერო არის ანაბრების მიზიდვასთან, სახელმწიფო სესხის ობლიგაციებისა და ლატარიის ბილეთების გავრცელებასთან დაკავშირებული ოპერაციები. შემნახველი სალაროები ვალდებული არიან შეანაბრებენ დაუბრუნონ შეტანილი ანაბრები და მათზე დარიცხული პროცენტები, დააბრუნონ სახელმწიფო კრედიტის სახით მიღებული სახსრები და გადაიხადონ მოგებანი, რაც წილად ხვდა სესხის ობლიგაციებს და ლატარიის ბილეთებს. ამ მოვალეობის შესრულებაში შემნახველი სალაროები სახელმწიფოს წარმომადგენლად გვევლინებიან. ამასთან, რადგან შემნახველი სალაროების წესდებაში აღნიშნულია, რომ სსრ კავშირის მთავრობა გარანტიას იძლევა ანაბრებისა და სხვა ქონებრივ ფასეულობათა დაცვაზე, ვ. პ. გრიბანოვის აზრით სახელმწიფო ასეთ შემთხვევებში მხოლოდ გარანტად გამოდის და ვალდებულებას კისრულობს გადაიხადოს თანხების ის ნაწილი, რომელიც შემნახველ სალაროებს არ აღმოაჩნდებათ თავისი ვალდებულების შესრულებისას. შემნახველი სალაროები, მისი აზრით არ მოქმედებს სახელმწიფოს სახელით, ვინაიდან წინააღმდეგ შემთხვევაში სახელმწიფოს უნდა ეკისრა სრული პასუხისმგებლობა¹⁶. ვ. პ. გრიბანოვის ასეთი მტკიცება მიუღებელია ჯერ ერთი იმიტომ, რომ შემნახველი სალაროების წესდებაში ხაზგასმულია მსგავს ურთიერთობებში სახელმწიფოს უშუალო მონაწილეობისა და შემნახველი სალაროების მიერ ნაკისრ ვალდებულებათა შესრულების გარანტიის შესახებ. ეს გარანტია ვალდებულებათა შესრულების უზრუნველყოფის საშუალებას კი არ წარმოადგენს, არამედ შემნახველი სალაროების ოპერაციების საიმედოობის საფუძველია. მეორეც, თვით იმ ურთიერთობათა შინაარსი, რომლებშიც შემნახველი სალაროები დებულობენ მონაწილეობას ვ. პ. გრიბანოვის აზრის საწინააღმდეგო დასკვნის საშუალებას იძლევა. შემნახველი სალაროების ზემოთ ჩამოთვლილი ოპერაციების განხორციელების შედეგად მიღებული თანხები მისი შეხედულებისამებრ და საკუთარი მიზნებისათვის კი არ გამოიყენება, არამედ მათ საერთო სახელმწიფოებრივი დანიშნულება აქვს. მართალია ანაბრების მიზიდვის შედეგად მიღებული თანხების მიზნობრივი დანიშნულება დაკავშირე-

¹⁴ Гражданское право, под редакцией П. Е. Орловского и С. М. Корнеева. М., 1969, стр. 129.

¹⁵ СП СССР, 1948, № 7, стр. 89.

¹⁶ Гражданское право, под редакцией П. Е. Орловского и С. М. Корнеева, М. 1969, стр. 130.

ბულია სახელმწიფოს მიერ ამა თუ იმ კონკრეტული ფუნქციისა და ამოცანის გადაწყვეტასთან და იგი შეიძლება ჩათვალოს სახელმწიფო ბიუჯეტის ერთ-ერთ წყაროდ მისი გამოყენების მიზნობრიობის განუსაზღვრელად როგორც ეს 1963 წლამდე ხდებოდა ან სსრ კავშირის სახელმწიფო ბანკის მიერ გამოყენებულ იქნეს სახალხო მეურნეობის დასაკრედიტებლად, როგორც ეს ამჟამად ხდება. მიუხედავად ამისა საბოლოო ჯამში ეს სახსრები სახელმწიფოებრივი ხასიათის დონისძიებებისათვის — ჩვენი საზოგადოების მატერიალურ-ტექნიკური ბაზის შექმნისათვის იხარჯება. იგივე იაქმის შემნახველ სალაროებში სხვა გზით შემოსულ თანხებზეც — სახელმწიფო სესხის ობლიგაციებისა და ლატარიის ბილეთების გავრცელების შედეგად მიღებულ სახსრებზე. ვარდა ამისა, სახელმწიფო რომ უშუალო მონაწილედ გამოდის მსგავს ურთიერთობებში, ამაზე ისიც მეტყველებს, რომ შემნახველ სალაროებს სახელმწიფო ბიუჯეტიდან ყოველ წლიურად გამოეყოფა სახსრების განსაზღვრული ოდენობა კლიენტურის წინაშე ნაკისრი ვალდებულების შესასრულებლად. საბოლოოდ შეიძლება დავასკვნათ, რომ სსრ კავშირისა და მოკავშირე რესპუბლიკების სამოქალაქო კანონმდებლობის საფუძვლების მე-11-ე მუხლის საფუძველზე სახელმწიფოს სახელით სამოქალაქო სამართლებრივ ურთიერთობებში საბიუჯეტო დაწესებულებებთან ერთად შეიძლება გამოვიდენ სამეურნეო ორგანიზაციებიც.

ცივილისტურ ლიტერატურაში გვხვდება შეხედულება, რომლის მიხედვითაც საბჭოთა სახელმწიფოს სამოქალაქო სამართალსუბიექტობა იმაში ვლინდება, რომ იგი ერთდროულად არის როგორც სახელმწიფო საკუთრების უფლების მატარებელი, ისე სხვადასხვა ვალდებულებით სამართლებრივ ურთიერთობათა სუბიექტიც, როგორც საშინაო ისე საგარეო ბრუნვაში. მაგალითად ს. ი. ვილნიანსკი, ო. ს. იოფე და ი. ს. პერეტერსკი თვლიან, რომ საბჭოთა სახელმწიფოს სამოქალაქო სამართალსუბიექტობისათვის ამ ორი ნიშნის ერთიანობა დამახასიათებელი თავისებურებაა¹⁷. ასეთი შეხედულება არასწორად წარმოგვიდგენს სახელმწიფო სოციალისტური საკუთრების ბუნებას და სახელმწიფოს სამოქალაქო ბრუნვაში მონაწილეობის თავისებურებებს.

უპირველეს ყოვლისა უნდა აღინიშნოს ის გარემოება, რომ სახელმწიფო სოციალისტური საკუთრების უფლება არ შეიძლება უცილობლად ჩაითვალოს ჩვეულებრივ სამოქალაქო უფლებად. სახელმწიფო სოციალისტური საკუთრების რეგულირება ხდება სამართლის სხვა დარგებითაც. ვარდა ამისა, სახელმწიფო სოციალისტური საკუთრების უფლების დარღვევასთან დაკავშირებით როცა სახეზეა წმინდა სამოქალაქო სამართლებრივი ურთიერთობა, მაგალითად, სავინდიკაციო ან ნეგატორული სარჩელის წარდგენისას, ამ დროს ზემოაღნიშნული უფლების სუბიექტად გამოდის არა თვით სახელმწიფო, როგორც სახელმწიფო სოციალისტური საკუთრების უფლების მატარებელი, არამედ ესა თუ ის სახელმწიფო ორგანიზაცია, რომელსაც ოპერატიულ მმართველობაში გადაცემული აქვს საერთო სახელმწიფოებრივი ფონდის განსაზღვრული ნაწილი და გვევლინება სამოქალაქო სამართლის დამოუკიდებელ სუბიექტად. როგორც სწორად აღნიშნავს მ. ი. ბრაგინსკი, იმ კონკრეტულ სამართ-

¹⁷ С. И. Вильнянский, Лекции по советскому гражданскому праву. Харьков, 1958, стр. 111. О. С. Иоффе, Советское гражданское право Л. 1958, стр. 119. Советское гражданское право. т. I, отв. редакторы И. Б. Новицкий, П. Е. Орловский. М., 1959, стр. 93.

ლებრივ ურთიერთობებში, რომელიც სახელმწიფო სოციალისტური საკუთრების დინამიკას გამოხატავს, გამოდის არა მთლიანი სახელმწიფო, როგორც სახელმწიფო სოციალისტური საკუთრების უფლების სუბიექტი, არამედ სსრ კავშირი, მოკავშირე რესპუბლიკები ან სახელმწიფო ორგანიზაციები. სახელმწიფო სოციალისტური საკუთრების უფლება, მისი სამოქალაქო სამართლებრივი მნიშვნელობით შესაბამის ურთიერთობათა მხოლოდ სტატიკას გამოხატავს. საბჭოთა სახელმწიფო ამ დროს სახელმწიფო სოციალისტური საკუთრების უფლების დამოუკიდებელი სუბიექტია. აქედან კი იმ დასკვნის გაკეთება შეიძლება, რომ ამ სახით სახელმწიფო, წარმოადგენს რა სამოქალაქო სამართლის სუბიექტს, იმავე დროს არ ხდება სამოქალაქო ბრუნვის მონაწილედ, რადგან სამოქალაქო ბრუნვა საკუთრების დინამიკას განაპირობებს.¹⁸ სახელმწიფოს როგორც სამოქალაქო ბრუნვის მონაწილესა და როგორც სახელმწიფო სოციალისტური საკუთრების უფლების სუბიექტს შორის არსებითი განსხვავების ძირითადი კრიტერიუმი მათი ამ ურთიერთობებში მონაწილეობის სხვადასხვა წანამძღვრებში მდგომარეობს.

სსრ კავშირისა და მოკავშირე რესპუბლიკების სამოქალაქო კანონმდებლობის საფუძვლების 21-ე მუხლით საერთო სახელმწიფოებრივი ქონებრივი ფონდი ერთიანია და მის ერთადერთ მესაკუთრეს წარმოადგენს მთელი საბჭოთა ხალხი საბჭოთა სახელმწიფოს სახით. ამასთან, ამ ფონდის შემადგენლობა თავისი სამართლებრივი მდგომარეობის სპეციფიურობიდან გამომდინარე, ერთნაირი არ არის. ერთიანი სახელმწიფოებრივი ფონდის მნიშვნელოვანი ნაწილი ოპერატიულ მმართველობაში გადაცემული აქვთ იურიდიულ პირებს. ეს საშუალებას აძლევს ამ საზოგადოებრივ წარმონაქმნებს სამოქალაქო ბრუნვაში მიიღონ მონაწილეობა. ზემოაღნიშნული ფონდის განსაზღვრული ნაწილი კი სსრ კავშირისა და მოკავშირე რესპუბლიკების უშუალო მმართველობაშია. საბჭოთა სახელმწიფოს სამოქალაქო ბრუნვაში დამოუკიდებელ სუბიექტად გამოსვლის უშუალო წანამძღვარს საერთო სახელმწიფოებრივი ფონდის სწორედ ეს ნაწილი წარმოადგენს. როგორც ს. ნ. ბრატუსი აღნიშნავს, საბჭოთა სახელმწიფოს გამოსვლა თავისი სახელით სამოქალაქო ბრუნვაში დაკავშირებულია არა მთლიან საერთო სახელმწიფოებრივ ქონებასთან, არამედ მის უშუალო ნაწილთან, კერძოდ იმ ქონებასთან, რომელიც არ არის გადაცემული სამოქალაქო სამართლის დამოუკიდებელი სუბიექტების — იურიდიული პირების ოპერატიულ მმართველობაში¹⁹.

სამოქალაქო სამართლის სუბიექტად აღიარებული ნებისმიერი საზოგადოებრივი წარმონაქმნისათვის სამოქალაქო ბრუნვაში მონაწილეობის მისაღებად საჭიროა მას ჰქონდეს განკერძოებული ქონება. საბჭოთა სახელმწიფოსათვის ასეთ ქონებას წარმოადგენს საერთო სახელმწიფოებრივი ფონდის ის ნაწილი, რომელიც მის უშუალო მმართველობაშია. მართავს რა ამ ქონებას, იგი სახელ-

¹⁸ М. И. Брагинский, Гражданская правосубъектность Союза СССР и союзных республик. «Правоведение». 1963, № 1. стр. 51.

¹⁹ С. Н. Братусь, Субъекты гражданского права. М., 1950, стр. 240.

მწიფო სოციალისტურ საკუთრების უფლების სუბიექტისაგან განსხვავებულ როლში გამოდის. ასე რომ ახ იყოს და სახელმწიფო ერთის მხრივ, როგორც სამოქალაქო ბრუნვის მონაწილე და მეორეს მხრივ, როგორც სახელმწიფო სოციალისტური საკუთრების უფლების მატარებელი, ერთიან სუბიექტად წარმოგვედგინა, მაშინ სამოქალაქო ბრუნვაში იურიდიული პირების სამოქალაქო სამართლებრივი ურთიერთობის დამოუკიდებელ სუბიექტებად მონაწილეობის აუცილებლობა მოისპობოდა.

ამგვარად, ერთმანეთისაგან მკვეთრად უნდა განვასხვავოთ სახელმწიფო, როგორც სახელმწიფო სოციალისტური საკუთრების უფლების სუბიექტი და, — როგორც სამოქალაქო ბრუნვის მონაწილე. ამ მეორე ხარისხში საბჭოთა სახელმწიფო სამოქალაქო სამართლებრივი ურთიერთობის უშუალო სუბიექტია.

პროლეტარიათა ანგარიშსწორებისა და ფასთა მონესრიგების ზოგიათი საკითხი

ა. სულხანიშვილი,

საქართველოს სსრ მინისტრთა საბჭოსთან არსებული სახელმწიფო არბიტრაჟის სახელმწიფო
არბიტრი

საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტიის XXV ყრილობის მიერ შემუშავებული სოციალურ-ეკონომიური და კულტურული მშენებლობის დიადი პროგრამის განხორციელება მოითხოვს სამეურნეო ურთიერთობათა შემდგომ განვითარებას, სოციალისტური კანონიერებისა და სახელმწიფო დისციპლინის განმტკიცებას, გამოშვებული პროდუქციის ხარისხისა და წარმოების ეფექტიანობის ამაღლებას, საგემო დისციპლინის ყოველმხრივ დაცვას, სახელმწიფო გეგმების უთუოდ შესრულებას.

გამომშვებელი პროდუქციის რეალიზაცია, საწარმოს მოგება და ფინანსური მდგომარეობა ბევრად არის დამოკიდებული იმაზე, თუ როგორ დაიცავენ საწარმოები და მყიდველები საანგარიშსწორებო დისციპლინას.

სტატისტიკა გვიჩვენებს, რომ მიწოდებულ პროდუქციის ფასთა და ანგარიშსწორებიდან გამომდინარე დავები არბიტრაჟში განხილულ საქმეთა საერთო რაოდენობის 30 პროცენტს შეადგენს.

სახელმწიფო არბიტრაჟში დაუსაბუთებელი სარჩელების აღძვრა იმითაც აიხსნება, რომ სამეურნეო და იურიდიული სამსახურის მუშაკთა ნაწილი სწორად ვერ იყენებს მიწოდებულ პროდუქციის ფასთა და ანგარიშსწორების მოქმედ წესებს, კარგად არ იცნობს ამგვარ დავათა განხილვისა და გადაწყვეტის საარბიტრაჟო პრაქტიკას.

ფასთა და ანგარიშსწორების წესები მოწესრიგებულია ძირითადად საწარმოო-ტექნიკური დანიშნულების პროდუქციისა და სახალხო მოხმარების საქონლის მიწოდების დებულების მეშვიდე ნაწილით, რომელიც დამტკიცებულია სსრ კავშირის მინისტრთა საბჭოს 1961 წლის 9 აპრილის № 269 დადგენილებით, აგრეთვე სსრ კავშირის სახბანკის 1960 წლის 28 მაისის № 2 ინსტრუქციით, სსრ კავშირის მინისტრთა საბჭოსთან არსებული სახელმწიფო არბიტრაჟის მთელი რიგი ინსტრუქციული წერილებით და სხვა.

ამ დებულების 47-ე მუხლის შესაბამისად პროდუქციისა, ტარასა და შეფუთვის ფასები დგინდება მოქმედი კანონმდებლობით. ხელშეკრულებაში აღინიშნება კონკრეტული ფასი პრეისკურანტის ნომრის, ან სხვა აქტის მიითითებით, რომლითაც დამტკიცებულია ფასი. გარდა ფასისა, თუ საჭიროა ხელშეკრულებაში შეიტანება დადგენილი ფასთა დათმობა და წანამატი იმ ორგანოს მიითითებით რომელმაც იგი დაამტკიცა, დამტკიცების თარიღი, აგრეთვე ფრანკოს სახეობა, თუ იგი არ არის ნაჩვენები პრეისკურანტში. თუ პროდუქციას აქვს დროებითი ფასი, მაშინ ხელშეკრულებაში აღინიშნება მისი მოქმედების ვადა. როდესაც პროდუქციაზე დადგენილია ლიმიტური ჯგუფობრივი ფასი, ხელშეკრულებაში ფასი განისაზღვრება ლიმიტების ფარგლებში.

მოქმედი კანონმდებლობით დასაშვებია მისაწოდებელი პროდუქციის ფასი და ფრანკოს სახეობა დადგინდეს მხარეთა შეთანხმებით.

მიწოდებელი ვალდებულია, დაუყოვნებლივ აცნობოს მყიდველს პროდუქციის ფასების შეცვლა. ხელშეკრულების მოქმედების ვადაში დადგენილი წესით ფასების შეცვლის დროს პროდუქცია ანაზღაურდება იმ ფასებით, რომლებიც მოქმედებდნენ პროდუქციის გაგზავნის მომენტში, თუ სხვა რამ დადგენილი არ არის ფასთა შეცვლის აქტით.

ხელშეკრულების ის პირობები, რომლებიც არღვევენ დაწესებულ ფასებს, ბათილია და პროდუქციის ანაზღაურება ხდება დამტკიცებული ფასებით, გარდა იმ შემთხვევებისა, როცა მოქმედი კანონმდებლობით მხარეებს უფლება აქვთ დაადგინონ დამტკიცებული ფასების წანამატი, ან პროდუქციის რეალიზაცია უფრო დაბალ ფასებში მოახდინონ.

მხარეთა შეთანხმებით შეიძლება დაწესდეს წანამატი დადგენილ ფასზევით თუ მისაწოდებელი პროდუქცია უფრო მაღალი ხარისხისაა, ან აქვს ხანგრძლივი საგარანტიო ვადა, შესაბამისად სახელმწიფო სტანდარტების ან ტექნიკური პირობებისა და თუ პრეისკურანტი წანამატი არ არის დადგენილი.

ტარას ღირებულება გადახდება მყიდველს თუ პრეისკურანტი გათვალისწინებულია, რომ იგი ანაზღაურდება პროდუქციის ფასზევით. შეფუთვის ღირებულება გადახდება მიწოდებელს, თუ სხვა რამ გათვალისწინებული არ არის პრეისკურანტით.

თუ სავალდებულო წესებით მხარეებისათვის დადგენილია, რომ პროდუქციის მიწოდება ხდება მომარაგება-გასაღების ორგანიზაციების მეშვეობით და ეს ორგანიზაციები მყიდველებს ახდენენ დანამატს, მაშინ ხელშეკრულებაში აღინიშნება დანამატის ოდენობა და აქტი, რომლითაც იგი დამტკიცებულია.

როგორც ამ ნორმიდან ჩანს, პროდუქციის მიწოდების დებულებით სახელშეკრულებო ფასთა პირობა არსებით პირობადაა მიჩნეული.

ფასი თუ დროებითია, ხელშეკრულებაში უნდა აღინიშნოს ვის მიერ არის დამტკიცებული დროებითი ფასი, მისი რეგისტრაციის თარიღი და მოქმედების ვადა, ვინაიდან დროებითი ფასების მოქმედების ვადა ორი წელია.

საარბიტრაჟო პრაქტიკაში გვხვდება შემთხვევები, როცა ხელშეკრულების დადების მომენტში არ არის დამტკიცებული, როგორც მუდმივი, ისე დროებითი ფასი. ასეთ ხელშეკრულებას თუ ფორმალური თვალსაზრისით განვიხილავთ, მაშინ მხარეთა შორის უფლება-მოვალეობანი არ წარმოიშობა და მიწოდებელი არ არის უფლებამოსილი მიაწოდოს პროდუქცია, ხოლო მყიდველმა მიიღოს იგი და მოახდინოს ანგარიშსწორება. ცხოვრება კი მოითხოვდა ამ საკითხს პასუხი გასცემოდა და კარდინალურად გადაწყვეტილიყო. ამიტომაც საგვებით სწორად სსრ კავშირის მინისტრთა საბჭოსთან არსებულმა სახელმწიფო არბიტრაჟმა 1975 წლის 12 ივნისს შეიმუშავა ინსტრუქციული წერილი, რომელსაც დაეთანხმა სსრ კავშირის მინისტრთა საბჭოს ფასების კომიტეტი. ამ წერილის მე-3 პუნქტის მეოთხე აბზაცით, როდესაც ახალ სახეობათა პროდუქციის მიწოდებისათვის მხარეები დებენ ხელშეკრულებას და მისი დადების მომენტისათვის დროებითი საბითუმო ფასები დამტკიცებული არ არის, მხარეებს შეუძლიათ ხელშეკრულებაში გაითვალისწინონ პირობითი ფასი, მაგრამ

ანგარიშსწორება ამ ფასებით არ არის დაშვებული. პირობითი ფასებიდან გამომდინარე დავეს არბიტრაჟის ორგანოები არ იხილავენ.

თუ მოქმედი კანონმდებლობით ფასთა დაწესება შეადგენს მხარეთა კომპეტენციას, მაშინ ხელშეკრულებაში ნაჩვენები უნდა იყოს მხარეთა შორის შეთანხმებული ფასი.

ინსტრუქციულ წერილში ხაზგასმულია, რომ ვინაიდან ფასი ხელშეკრულების არსებითი პირობაა, ამიტომ თუ ეს პირობა ხელშეკრულებაში ნაჩვენებია არ არის, ასეთი ხელშეკრულება დადებულად არ ითვლება. (საწარმო-ტექნიკური დანიშნულების პროდუქციის დებულების 21-ე პუნქტი და სახალხო-მოხმარების მიწოდების დებულების მე-15 პუნქტი). ამიტომ არბიტრაჟის ორგანოები მხარეებს დამატებით გასაფორმებლად უბრუნებენ ისეთ სარჩელებს, სადაც არ არის აღნიშნული ფასთა პირობა.

სსრ კავშირის მინისტრთა საბჭოს ფასების კომიტეტის 1968 წლის 23 დეკემბრის № 10-15/25, 42 ინსტრუქციით „ერთჯერადი დაკვეთით დამზადებული ნაწარმის პროდუქციასთან მიკუთვნების წესების შესახებ“ თუ ასეთ პროდუქციაზე დამტკიცებული არ არის ფასი, შეიძლება დადგინდეს პირობითი სახელშეკრულებო ფასი. ასეთები შეიძლება იყოს ნაწარმის ცალკეული ეგზემპლარები, ან ცალკეული ერთსახოვან ნაწარმთა ერთსახოვანი პარტია, რომლებიც არ გამოიშვებიან სერიულად, დამზადებულნი არიან ინდივიდუალური ნახაზებით (პროექტებით), კომპოზიციებით — რეკვებულებით ერთი დამკვეთისათვის და წარმოებაში არ მეორდება ორი მომდევნო წელი.

როგორ უნდა მიუდგეს არბიტრაჟი ასეთი დავეების განხილვასა და გადაწყვეტას? პირველ რიგში მან უნდა გამოითხოვოს ფასთა გაანგარიშების კალკულაცია და მოსთხოვოს მხარეს ახსნა-განმარტება, თუ იგი თვლის ასეთ კალკულაციას არასწორად.

არბიტრაჟმა უნდა გამოითხოვოს ძირითადი პროდუქციის რენტაბელობის მონაცემები, რის შემდეგ შეუძლია გადაწყვიტოს ფასთა ოდენობაზე დავა.

თუ ამის შემდეგაც არბიტრაჟმა ვერ შესძლო დავის გადაწყვეტა, მაშინ ეს დავა მან უნდა გადასცეს სხვა კომპეტენტურ ორგანოს, ან არბიტრაჟის სხდომაზე გამოიძახოს სპეციალისტი.

საარბიტრაჟო პრაქტიკაში ვხვდებით აგრეთვე რეალიზაციის გარეშე დარჩენილ, ზედმეტი პროდუქციიდან გამომდინარე დავებს.

ასეთი დავეები ისე უნდა გადაწყდეს, რომ პროდუქციის ფასი არ იყოს მის საცალო ან საბითუმო ფასზე მეტი, სავაჭრო დათმობის გამოკლებით.

იმ დავეების განხილვისა და გადაწყვეტის დროს, რაც დაკავშირებულია პროდუქციის ფასთან, რომლებიც არ სარგებლობენ მყიდველთა მოთხოვნის დონით არბიტრაჟის ორგანოები ხელმძღვანელობენ სსრ კავშირის მინისტრთა საბჭოს სახელმწიფო მომარაგების 1966 წლის 28 აპრილის № 81 განკარგულებით, რომლითაც გათვალისწინებულია, რომ ასეთი პროდუქციის საბითუმო ფასი დგინდება დამამზადებელისა და მომხმარებლის ურთიერთშეთანხმებით და იგი არ შეიძლება იყოს საპრეისკურანტო ფასზე მეტი.

არბიტრაჟს უფლება არა აქვს მხარეს უარი უთხრას სასარჩელო განცხადების მიღებაზე იმ მოტივით, რომ პროდუქციაზე არ არის დამტკიცებული, ან შეთანხმებული ფასი, ვინაიდან ეს გარემოება დგინდება საქმის განხილვის პროცესში.

დროებითი საბითუმო ფასები, რომლებიც დამტკიცებულია სამინისტროებისა და უწყებათა მიერ, რეგისტრირებული უნდა იყოს სსრ კავშირის მინისტრთა საბჭოს ფასების სახელმწიფო კომიტეტის მიერ. უამისოდ, ან რეგისტრირებაზე უარის თქმის შემთხვევაში, ასეთი ფასები არ მოქმედებენ და ანგარიშსწორებაში არ გამოიყენება. ასეთ ვითარებაში საქმე წარმოებით მოისპობა. ამავე გარემოებათა გამო წარმოებით მოისპობა წინასახელშეკრულებო დავები, ვინაიდან ასეთი ფასები იწვევენ ხელშეკრულების გაბათილებას.

არბიტრი, როდესაც საქმის განხილვისას გამოავლენს არასწორად დადგენილ ფასებს, ან მათი არასწორად გამოყენების ფაქტებს, დაუყოვნებლივ ატყობინებს ამას სახალხო კონტროლის ორგანოებს, ფასების სახელმწიფო კომიტეტს, ფინანსთა სამინისტროს, აგრეთვე ორივე მხარის სამინისტროსა და უწყებას, რომ აღარ იქნას დაშვებული ასეთი დარღვევა და მიღებული მოგება ჩაირიცხოს ბიუჯეტში. ამასთან ერთად უნდა დადგინდეს, გაეგზავნა თუ არა პროდუქცია ასეთი ფასებით სხვა მყიდველს, და თუ ასეთი ფაქტი დადგინდება, სათანადო ორგანოების წინაშე დაისმება საკითხი მიღებული მოგების სახელმწიფო ბიუჯეტში ჩასარიცხავად.

ყოველივე ზემოთქმულიდან გამომდინარე, როგორც არბიტრაჟის ორგანოების, ისე სამინისტროების, უწყებების, პროდუქციის მიმწოდებლების და მყიდველთა ამოცანა იმაშია, რომ მაქსიმალურად ხელი შეუწყონ ფასების განმტკიცების პოლიტიკას, რათა ფასები უახლოვდებოდნენ პროდუქციის წარმოებაზე გაწეულ აუცილებელ დანახარჯებს, ახდენდნენ გამოშვებული პროდუქციის ხარისხის სტიმულირებას, უზრუნველყოფდნენ შრომის ნაყოფიერების ზრდასთან ერთად ფასების სტაბილიზაციას, ხელს უწყობდნენ ფასთაწარმოქმნასა და ფასთა გამოყენებას.

ევთანაზია როგორც ზნეობრივი და საგაბრუნებრივი პრობლემა

პროფ. თ. წერეთელი

I

ცხოვრებაში ზოგჯერ ისეთი დრამატული სიტუაცია იქმნება ხოლმე, რომ თვით შექსპირის ტრაგედიებიც კი მასთან შედარებით ფერმკრთალდება: ახალგაზრდა დედა, რომელიც სიხარულით ელოდა შვილის დაბადებას, რძის მაგივრად საწამლავს აძლევს მას, რადგან ბავშვი მახინჯი დაიბადა. უმცროსი ძმა ჰკლავს თავის სათაყვანებელ ძმას, რომელიც უკუტრუნებელი სენის შედეგად თანდათან კარგავს ადამიანის სახეს და ცხოველის მდგომარეობაში ვარდება. ძმას არ სურს იყოს მოწმე თავისი საყვარელი ძმის გონების ცოცხლად „გახრწნისა“. შვილი ჰკლავს მამას, რომელიც კიბოთი დაავადების უკანასკნელ სტადიაშია, ჰკლავს იმიტომ, რომ ვერ აიტანა მამის ტანჯვა. საცოლე ამავე მიზეზით ჰკლავს საქმროს, ქმარი—ცოლს, მამა—შვილს. მრავალი ასეთი შემთხვევა ყოფილა უცხოეთის სასამართლოთა განხილვის საგანი. ასეთი ტრაგედიები, ცხადია, გამოჩენილი მწერლების ყურადღებასაც იპყრობს. საკმარისია დავასახელოთ ფრანგი მწერლის როჟე მარტინ დიუ გარის ცნობილი რომანი „ტიბოს ოჯახი“, სადაც ექიმი ანტუან ტიბო, თავის უმცროს ძმასთან, ჟან ტიბოსთან შეთანხმებით, მორფიუმის დიდი დოზის ინექციას უკეთებს უძვირფასეს არსებას — მამას, რომელიც ხანგრძლივი აგონიის მდგომარეობაში აუტანელ ტანჯვას განიცდის და რომლისთვისაც სიკვდილი ტანჯვისაგან ხსნა არის¹: ლიტერატურაში გვხვდებით საკითხის საწინააღმდეგო გადაწყვეტასაც. მაგალითად ცნობილი გერმანელი მწერლის თომას მანის რომან „ბუდენბროკები“ აგონიის მდგომარეობაში მყოფი მოხუცებული ქალბატონი ბუდენბროკი ემუდარება მისი სარეცელის გარშემო შეგროვილ შვილებს და ექიმებს — „დამაძინეთ, დამაძინეთ, მეტი აღარ შემიძლია“. „მაგრამ ექიმებმა კარგად იციან თავისი მოვალეობა, რაც იმაში მდგომარეობს, რომ მთელი ძალღონით და რაც შეიძლება მეტად გაუხანგრძლივონ პაციენტს სიცოცხლე, — ნარკოტიკული საშუალებანი კი დაუყოვნებლივ მოუსპობდნენ მომაკვდავს წინააღმდეგის ყოველგვარ უნარს. ექიმები იმისათვის კი არ არსებობენ, რომ სიკვდილი მოგვიახლოვონ, არამედ იმისათვის, რომ რაღაც არ უნდა დაუჯდეთ, შეგვინარჩუნონ სიცოცხლე“².

II

ადამიანის მოკვლას შებრალების გრძნობით, თანაგრძნობის მოტივით ევთანაზია ეწოდება. ეს სიტყვა ბერძნული წარმოშობისაა და ტკბილ, უტანჯველ

¹ Роже Мартин дю Гар, Семья Тибо. Перевод с французского. т. I, М., 1957, стр. 595-598.

² Томас Манн, Будденброки, перевод с немецкого, М., 1953, с. 424.

სიკვდილს ნიშნავს. თანამედროვე იურიდიულ და სამედიცინო ლიტერატურაში ტერმინი ევთანაზია რამდენიმე მნიშვნელობით იხმარება. უპირველეს ყოვლისა, ევთანაზია ნიშნავს იმას, რომ ავადმყოფს, რომელიც აგონიის დროს ძლიერ ტკივილს ან სხვა რაიმე სახის ტანჯვას განიცდის, აძლევენ დამამშვიდებელ საშუალებას, რომელიც ერთი წუთითაც არ უმოკლებს მას სიცოცხლეს. ასეთი ევთანაზია არავითარ ზნეობრივ ან სამართლებრივ პრობლემებს არ წარმოშობს. იგი არათუ ნებადართულია, არამედ, პირიქით, ექიმის მოვალეობაა და ექიმს სათანადო პირობებში პასუხიცი კი მოეთხოვება, თუ შესაძლებლობა ჰქონდა შეემსუბუქებინა ავადმყოფისათვის ტანჯვა და ეს განზრახ არ გააკეთა. ევთანაზია ეწოდება ისეთ შემთხვევასაც, როდესაც აგონიის მდგომარეობაში მყოფ ავადმყოფს, რომელიც არაადამიანურად იტანჯება, მისი სიცოცხლის უკანასკნელი წუთების შესამსუბუქებლად აძლევენ ნარკოტიკულ ან რაიმე სხვა საშუალებას, რაც ავადმყოფს არა მარტო უმსუბუქებს ტანჯვას, არამედ უმოკლებს სიცოცხლეს. ასეთი ევთანაზია უკვე წარმოშობს პრობლემას როგორც იურისტების, ისე ექიმების წინაშე, რადგან აქ ადამიანის შებრალების მოტივი, რომელიც მისი სიცოცხლის ისედაც დათვლილი დღეების შემცირების მიზეზი გახდა, კოლიზიაშია ადამიანის სიცოცხლის აბსოლუტური ღირებულების შეფასებასთან, რომელიც დაცული უნდა იქნეს ყველა პერიოდში და ყველა გამოვლინებაში. დაბოლოს ევთანაზიას უწოდებენ აგრეთვე ფსიქიკურად და ფიზიკურად „არასრულფასოვანი სიცოცხლის“ მოსპობას, რომელსაც, როგორც დავინახავთ, უფრო ხშირად ევგენიკური ან ეკონომიკური მოსაზრებებით ასაბუთებდნენ და რომლის მავნებლობა ყოველგვარ თეორიაზე უკეთესად თვით ცხოვრებამ გვიჩვენა.

III

ვიდრე ევთანაზიის პრობლემის განხილვას შევუდგებოდეთ, საჭიროა მოკლედ შევეხებით საკითხის ისტორიას.

სხვადასხვა ისტორიულ პერიოდში, იმისდა მიხედვით, თუ რა ღირებულება ჰქონდა ადამიანის სიცოცხლეს, ევთანაზიის საკითხი სხვადასხვაგვარად წყდებოდა. „არასრულფასოვანი“ ადამიანის სიცოცხლე მარტო სპარტაში როდი იყო დაუცველი. ანტიკურ პერიოდში ევთანაზია ზნეობრივი პრობლემა არ იყო. ათენის უდიდესი ფილოსოფოსი პლატონი, თავისი დროის ზნეობრივ შეხედულებათა შესაბამისად, ევთანაზიას სავსებით დასაშვებად თვლიდა კოლექტიური სარგებლიანობისა და ევგენიკის თვალსაზრისით. თავისი „რესპუბლიკის“ მესამე ტომში იგი წერდა: „მამასადამე, ამგვარ სასამართლო ხელოვნებასთან ერთად შენ დააკანონებ ჩვენს სახელმწიფოში ისეთ მკურნალობასაც, რომელზედაც ჩვენ ვსაუბრობდით სასამართლოც და ექიმიც უნდა ზრუნავდნენ მოქალაქეებზე, რომლებიც სრულყოფილი არიან სულითაც და ხორციითაც, ხოლო ვინც ასეთი არ არის, ვინც... სულითაც მანკიერია და ხორციითაც უკურნებელი, — ის უნდა მოკვდეს“³.

ჩვენი დროისათვის ავადმყოფის ასე გულცივად და დაუფარავად განწირვა ოდიოზური და ცინიკურია. მაგრამ არ უნდა დავივიწყოთ, რომ ანტიკური კულტურა მორალურ პრობლემებს სხვაგვარად უყურებდა.

სულ სხვაგვარი შეხედულებისაა ამ საკითხზე როგორც იუდაიზმი, ისე

³ Платон, Сочинения, т. 3. М., 1971, с. 195—196

ქრისტიანული რელიგია. მათ სიკვდილ-სიცოცხლის ერთად-ერთ გამგებლად ღმერთი გამოაცხადეს, ხოლო ტანჯვა და წამება—განწმენდისა და ღმერთთან მიახლოების საფეხურად. ამიტომ ეს ორი სარწმუნოება აბსოლუტურად კრძალავდა კაცის მოკვლას, რა მიზნითაც არ უნდა მომხდარიყო ეს, თუნდაც ავადმყოფის ტანჯვისაგან განთავისუფლების მიზნით და მისი შებრალების მოტივით. უფრო მეტიც. ისინი კრძალავდნენ თვით ტანჯვის შემსუბუქებასაც კი ავონიის დროს. XII საუკუნის გბრაელი ექიმი მაიმონდი, ავადმყოფის სარეცელს რომ მიუახლოვდებოდა, ასე ლოცულობდა: „მაშორე მე, ღმერთო, აზრი, თითქოს ყველაფერი შემეძლოს“⁴. ხოლო წმინდა ავგუსტინე პირდაპირ ჰკიცხავდა არა მარტო სხვის, არამედ აგრეთვე საკუთარი თავის მოკვლის იდეას ტანჯვის აცილების საბაბით⁵.

რენესანსთან ერთად უარყოფილი იქნა ასეთი სპირიტუალისტური შეხედულება სიცოცხლეზე. XVI საუკუნეში იბადება ახალი თვალსაზრისი, რომელიც ცდილობს დაასაბუთოს ევთანაზიის საჭიროება სიბრალულისა და კაცთმოყვარეობის იდეით. ასე, მაგალითად, ცნობილი ინგლისელი ფილოსოფოსი თომას მორი, თავის „უტოპიაში“, რომელიც მან 1516 წელს დაწერა, თავში „მონების“ შესახებ, ამბობდა:

„მე უკვე ვთქვი, თუ რა გულმოდგინებით უვლიან უტოპიელები თავიანთ ავადმყოფებს, უარს არ ეუბნებიან არაფერზე, რაც ხელს შეუწყობს მათი ჯანმრთელობის აღდგენას, ძვირი წამალი იქნება ეს თუ კარგი კვება. ისინი თვით უკურნებელი სენით დაავადებულებსაც ამშვიდებენ, თავს ევლებიან, ცდილობენ შეუმსუბუქონ ფიზიკური და ზნეობრივი ტანჯვა და ამით ცხოვრება გაუადვილონ.

მაგრამ თუ უკურნებელ სენს ამავე დროს ემატება, აუტანელი ტკივილიც, რომელიც ვერაფრით ვერ შეუმსუბუქებიათ, მაშინ მღვდელმსახურნი და ხელისუფალნი ინახულებენ ბედშავს და ეუბნებიან შემდეგს: „ამ მღვთმარებაში შენ მოკლებული ხარ სიცოცხლის ყველა სიკეთეს და ფუნქციას, სინამდვილეში შენ საკუთარ სიკვდილს განიცდი და მძიმე ტვირთად აწვები საკუთარ თავსაც და სხვებსაც. რად გინდა გაიხანგრძლივო ასეთი სიცოცხლე, რომელიც შენთვის მხოლოდ წამების დაუსრულებელი ჯაჭვია... გაწყვიტე ეს ჯაჭვი,... ნებაყოფლობით გაითავისუფლე თავი სიცოცხლის საპრობოლისაგან ან სხვას მიენდე, რომ გაგანთავისუფლონ. შენი სიკვდილი სიცოცხლის სიკეთის უარყოფა კი არ იქნება, არამედ შვება აუტანელი წამებისაგან განთავისუფლების გამო... ისინი, ვინც ასეთ რჩევას დაიჯერებენ, ნებაყოფლობით იკლავენ თავს ან და მათ აძინებენ და ისინი შეუმჩნეველად გადადიან სხვა ცხოვრებაში“⁶.

შებრალების მოტივით ევთანაზიის მომხრე იყო აგრეთვე მეორე დიდი ინგლისელი ფილოსოფოსი ფრენსის ბეკონი, რომელმაც ერთი საუკუნით უფრო გვიან თომას მორის შემდეგ არათუ დაასაბუთა შებრალების მოტივით ავონიის მღვთმარებაში მყოფი ავადმყოფისათვის „ტკბილი სიკვდილის“ ზნეობრივად დასაშვები ხასიათი, არამედ ამ ცნების გამოსახატავად თვით ტერმინი „ევთანაზია“ შემოგვთავაზა⁷.

⁴ იხ. მაგალითად, Larousse, Euthanasie, t. 4, p. 820.

⁵ იქვე.

⁶ Томас Мор. Утопия. Перевод с латинского. А. Г. Генкель. Изд. 4-е. Харьков, 1923, с. 111.

⁷ იხ. Larousse, Euthanasie, t. 4, p. 820.

კეთილი

IV

ევთანაზიის მომხრენი ორგვარი ხასიათის არგუმენტებს მიმართავენ და, იმისდა მიხედვით, თუ როგორია მათი არგუმენტები, ევთანაზიის ცნება სხვადასხვა შინაარსს იძენს. ავტორთა ერთი ნაწილი ევთანაზიის დასაბუთებისას მხედველობაში იღებს ავადმყოფის ინტერესებს. ამ მიმართულების წარმომადგენელთა აზრით, არ შეიძლება ადამიანს, რომელიც მეტისმეტად იტანჯება, წავართვათ უფლება გააკეთოს არჩევანი წამებულ სიცოცხლესა და ამ წამებისაგან მხსნელ სიკვდილს შორის. და ის ექიმი ან სხვა ადამიანი, ვინც დაეხმარება ასეთ ავადმყოფს გადადგას ნაბიჯი ყოფნიდან არყოფნისაკენ, არ შეიძლება გავასამართლოთ როგორც მკვლელი. ვინაიდან ამ სახის ევთანაზიას უფრო ხშირად ავონიის მდგომარეობაში მყოფი პირის მიმართ გვთავაზობენ, მას ზოგჯერ ავონიურ ევთანაზიას უწოდებენ. ევთანაზიის ყველაზე უფრო დრამატიული მაგალითები, რომლებიც უცხოეთის სასამართლო პრაქტიკაში გვხვდება, სწორედ ავონიურ ევთანაზიას მიეკუთვნება.

1924 წელს ვარშავიდან პარიზში ჩასულმა ახალგაზრდა მსახიობმა ქალმა სტანისლავა ილინსკამ რევოლუციის გასროლით ძილში მოკლა თავისი საქმრო მწერალი ჟან ცინოვსკი, რომელიც მძიმე და უკუტრნებელი სენით (კიბოთი) იყო დაავადებული და პარიზში კერძო კლინიკაში იწვა. როგორც შემდეგ დადგინდა, სტანისლავა ილინსკამ მოკლა თავისი უსაყვარლესი ადამიანი თვით ცინოვსკის დაჟინებითი თხოვნით, ხოლო მკვლელობის მამოძრავებელი მოტივი სიბრალული იყო. სენის ასიზებმა 1925 წლის 7 თებერვლის ვერდიქტით სტანისლავა ილინსკა გაამართლეს⁵. ეს გამართლება მოხდა მიუხედავად იმისა, რომ საფრანგეთის სისხლის სამართლის კოდექსი არ ითვალისწინებს მკვლელობას ჯაზარალებულის თხოვნით და სიბრალულის მოტივით არათუ როგორც პასუხისმგებლობისაგან განმათავისუფლებელ, არამედ როგორც პასუხისმგებლობის შემამსუბუქებელ გარემოებებში ჩადენილ მკვლელობას. სენის ასიზები რომ კანონის ასო-ანბანური შემსრულებლები ყოფილიყვნენ, მათ სტანისლავა ილინსკასათვის გილიოტინით უნდა მოეკვეთათ თავი. მაგრამ ასიზებმა იგრძნეს ტრავიკული კოლიზია კანონის სისასტიკესა და ადამიანის კეთილშობილურ გრძობებს შორის, ვერ გაბედეს სიბრალულისა და თანაგრძნობის ამ აქტის ბარბაროულად გაკიცხვა და ამ ტრავიკული კოლიზიის რისკი თავის თავზე აიღეს.

მსგავს მაგალითებს ჩვენ ვხვდებით განსაკუთრებით ხშირად იმ ქვეყნებში, სადაც კანონმდებლობა არ ითვალისწინებს დაზარალებულის თანხმობას როგორც ბრალის შემამსუბუქებელ გარემოებას და ამიტომ ევთანაზიის შემთხვევებს განიხილავს როგორც ჩვეულებრივ განზრახ მკვლელობას, რომელიც მეტად მძიმე სასჯელს იწვევს. უფრო დემონსტრაციულ შემთხვევებში, როდესაც ადამიანის სინდისი ვერ ურიგდება იმ ადამიანთა სასტიკად დასჯას, ვისაც მხოლოდ და მხოლოდ სიბრალულის მოტივი ამოძრავებდა, სასამართლოები იძულებული არიან ასეთი „სიბრალულით მკვლელების“ გასამართლებლად მეტად ხელოვნურ იურიდიულ არგუმენტაციას მიმართონ. ასე მაგალითად, 1950 წლის დასაწყისში 21 წლის სტუდენტმა კაროლ პეგტმა ტყვიის გასროლით მოკლა უკუტრნებელი სენით (კიბოთი) დაავადებული მამა, რომელიც მეტად დიდ

⁵ Lean Graven, Le procès de l'euthanasie. «Revue pénale suisse». T. 80, 1964, p. 123.

ტანჯვას განიცდიდა. სასამართლომ კაროლ პეგტი პასუხისმგებლობისაგან გაათავისუფლა იმ მოტივით, რომ მამის სიყვარულმა და სიბრალულმა მას მკვლელობა დემენციისა და დეპრესიის მდგომარეობაში ჩაადენინა⁹. თითქმის იმავე დროს მანჩესტერში მოხდა ანალოგიური შემთხვევა, მაგრამ აქ მკვლელის როლში უკვე ექიმი გამოვიდა. ექიმმა სანდერმა შებრალების მოტივით გაუკეთა ინექცია (ვენაში ჰაერი შეუშვა) თავისი კოლეგის ცოლს, რომელიც კიბოთი დაავადების უკანასკნელ სტადიაში არაადამიანურ ტანჯვას განიცდიდა. სანდერს თავისი საქციელი არ დაუმაღავს. პირიქით, ავადმყოფობის ისტორიაში მან ჩაწერა: „დასამალი არაფერი მაქვს. მე არც დანაშაული ჩამიდენია და არც ცოდვა. ვიცი, რომ ჩემი მოქმედება კანონს ეწინააღმდეგება, მაგრამ ვთვლი, რომ მორალურად ამისი უფლება მქონდა“¹⁰. სასამართლომ ექიმი სანდერიც გაამართლა. მაგრამ მის გასამართლებლად ის მოტივი მოიყვანა, რომ ტკივილებით გაწამებული ავადმყოფი ფაქტიურად უკვე მკვდარი იყო, და სანდერმა არ შეიძლება პასუხი აგოს მკვლელობისათვის, რადგან გვამის მოკვლა შეუძლებელია¹¹.

ასეთი მაგალითი მრავალი სხვაც შეიძლება მოვიყვანოთ.

ევთანაზია, გამოწვეული სიბრალულის გრძნობით, შეიძლება მოხდეს როგორც თვით ავადმყოფის თხოვნით, ისე უთხოვნელადაც. მისი ფაქტიური შემსრულებელი ექიმიც შეიძლება იყოს და სხვა პირიც. ამაზე იმიტომ მივუთითებთ, რომ აღნიშნულ გარემოებებს გარკვეულ მნიშვნელობას აძლევენ ევთანაზიის მომხრენი, ევთანაზიის მართლზომიერების პირობების განსაზღვრის დროს.

ევთანაზია შეიძლება გამოწვეული იყოს სიბრალულის გრძნობით არა მარტო მამინ, როდესაც სიბრალულის ობიექტი მომაკვდავია, არამედ მამინაც, როდესაც მისი ობიექტია ფსიქიკურად დაავადებული ან ფიზიკურად მახინჯი ადამიანი. ევთანაზიის ასეთი შემთხვევა განხილულ იქნა საფრანგეთის ქალაქ ლიეჟში 1962 წელს. ქ.-ნ ვანდებუტს, რომელიც რეკლამის მსხვერპლი გახდა და უმტკივნეულო მშობიარობის მოლოდინში ტალიმოლიდს ხმარობდა, მახინჯი ბავშვი ეყოლა. ბავშვი უხელო იყო, თანაც უკანა ტანშიც რაღაც ნაკლოვანება ჰქონდა. დედამ რვა დღის ახალშობილს საწამლავი მისცა, ხოლო საწამლავი მას ოჯახის ექიმმა კასტერმა მიუტანა. როდესაც მოსამართლე შეეკითხა დედას, რატომ გააკეთა მან ეს, დედამ უპასუხა: „ეს საშინელება იყო. ჩემს შვილს მთელი სიცოცხლის განმავლობაში უნდა ჰქონოდა სიკვდილის სურვილი. მე არ შემეძლო მეცქირა მისი მუდმივი ტანჯვისათვის... ეს ადამიანის ძალას აღემატება“. ხოლო სასამართლოს თავმჯდომარის შენიშვნაზე, რომ პატარა მახინჯი გოგონა შეეძლოთ მოეთავსებინათ სპეციალურ დაწესებულებაში ასეთი ბავშვებისათვის, დედამ უპასუხა: „ეს იქნებოდა საკითხის გადაწყვეტა ჩემთვის და არა ჩემი ბავშვისათვის“. ამ შემთხვევაში ბავშვის მოკვლის მოტივი ნამდვილად სიბრალული იყო. და სწორედ ამით აიხსნება გამამართლებელი განაჩენი, რომელიც ლიეჟის ნაფიც მსაჯულთა სასამართლომ ამ საქმეზე გამოიტანა¹².

9 იხ. ჟან გრავენი, დასახ. წერილი, გვ. 124.

10 იქვე.

11 იქვე, გვ. 125.

12 შემთხვევა გადმოცემულია ჟან გრავენის დასახელებული წერილის მიხედვით, გვ. 257.

V

მაგრამ უფრო ხშირად ეგრეთ წოდებული „არასრულფასოვანი სიცოცხლის“ ევთანაზიას მისი მომხრეები ევგენიკური ან ეკონომიკური მოსაზრებებით ასაბუთებენ. ასეთი სახის ეგრეთწოდებული „ევთანაზია“ საკვებით შეგნებულად განსაკუთრებით ფართოდ ხორციელდებოდა ფაშიზმის დროს. ნაცისტებმა „ევთანაზიას“ მიაკუთვნეს მკვლელობა ისეთი ადამიანებისა, რომლებიც „სიცოცხლის ღირსნი არ იყვნენ“. (lebensunwerten Leben). ნაცისტების ამ ბარბაროსული აქტების განხორციელებას ნიადაგი იდეოლოგიურად შეუმზადეს პირველი მსოფლიო ომის შემდეგ გერმანიაში გამოსულმა იურისტებისა და ფსიქიატრების შრომებმა, რომლებიც ასაბუთებდნენ „არასრულფასოვანი სიცოცხლის“ მოსპობის მართლზომიერებას, ერთი მხრივ, არეული რასის სიწმინდის დაცვით, ხოლო, მეორე მხრივ, იმ მოსაზრებებით, რომ აუარებელი სულით ავადმყოფი და სხვა უკურნებელი სენით დაავადებული ადამიანები თითქოს მიიმე ტვირთად აწვა ომის შედეგად ეკონომიურად დასუსტებულ საზოგადოებრივ ორგანიზმს, და ასეთი ევთანაზია ამ ორგანიზმის გამოჯანმრთელების საშუალება იქნებოდა. ფართო „ევთანაზიის“ დასაბუთებაში განსაკუთრებით დიდი როლი შეასრულა იურისტ კარლ ბინდინგისა და ფსიქიატრ გოშის შრომამ — „არასრულფასოვანი სიცოცხლის მოსპობის უფლება, მისი ფარგლები და ფორმები“, რომელიც 1920 წელს გამოიცა¹³. როგორც თანამედროვე გერმანელი კრიმინალისტები ამტკიცებენ, ამ წიგნში გამოთქმულ იდეებს ნაციონალ-სოციალიზმის გამარჯვებამდე დიდი წარმატება არ ჰქონდა¹⁴. სამაგიეროდ ჰიტლერის ხელისუფლებამ ეს იდეები რეალურად განახორციელა, და, — როგორც ეს მას სჩვეოდა მაშინ, როდესაც საქმე ადამიანთა გაუღუტას შეეხებოდა, — განახორციელა ფანტასტიკური მასშტაბით.

1939 წლის 1 სექტემბერს ჰიტლერმა ჯანმრთელობისა და ჰიგიენის კომისარს მედიცინის დოქტორს კარლ ბრანდტს და რაიხსლეიტერს ბოულერს საიდუმლოდ უბრძანა, შეერჩიათ ექიმები, რომლებსაც დაევალებოდათ, ვითომდა ჰუმანური მოსაზრებებით, მოეკლათ ფსიქიკურად დაავადებული ადამიანები. ეს უნდა მომხდარიყო სასტიკი საიდუმლოების დაცვით¹⁵. თავდაპირველად „ევთანაზიის პროგრამის“ მიხედვით გაზის კამერებში სიცოცხლეს უსპობდნენ მართლაც სულით ავადმყოფებს და იდიოტებს, მაგრამ ახალი საიდუმლო ბრძანებების საფუძველზე, „ევთანაზია“ გავრცელდა საკონცენტრაციო ბანაკში მოთავსებულ პატიმრებზე, შემდეგ ებრაელებზეც. „ევთანაზიის პროგრამის“ განხორციელების უკანასკნელ სტადიებზე სიცოცხლეს უსპობდნენ ყველას, ვის ნიშნაც იმ დასკვნამდე მივიდოდნენ, რომ ეს პირი შრომისათვის გამოუსადეგარია, ხოლო სულ ბოლოს ყველა პოლიტიკურად არასასურველ პიროვნებას. ამგვარად, „ევთანაზიის პროგრამით“ რამდენიმე ასეულ ათასობით უდანაშაულო ადამიანი გაიუღუტა. კარლ ბრანდტი და მისი ოცდაორი თანამონაწილე გაასამართლა ამერიკის პირველმა სამხედრო ტრიბუნალმა, რომლის სხდომები 1946 წლის 25 ოქტომბრიდან 1947 წლის 19 ივლისამდე მიმდინარეობდა. ბრან-

¹³ კარლ ბინდინგისა და ფსიქიატრ გოშის შეხედულება ევთანაზიაზე დაწვრილებით გადმოცემულია რუსულ ენაზე შემდეგ შრომაში: Э. Мельцер. «Право на убийство», 1926 г.

¹⁴ R. Maurach, Deutsches Strafrecht, Besondere Teil, Aufl. 3, Karlsruhe, 1965, 8, 15.

¹⁵ СС в действии. Документы о преступлениях СС. Перевод с немецкого А. Ларянова и Р. Володина. М., 1969, с. 486—492.

დტი და მისი ექვსი თანამონაწილე სიკვდილით დასაჯეს, დანარჩენებს კი მიუსაჯეს თავისუფლების აღკვეთა მუდმივად ან ხანგრძლივი ვადით.

„ევთანაზიის პროგრამის“ მასშტაბები და შედეგები ისეთი საშინელი იყო, რომ არათუ ჩვენ, ამ ამბების თანამედროვეებს, არამედ მომავალ თაობებსაც არა აქვთ უფლება დაივიწყონ იგი. არდავიწყება ამ საშინელებისა იმის საწინდარიცაა, რომ მსგავსი რამ მომავალში აღარ განმეორდეს. სამარცხვინოა, მაგრამ როგორც ჩანს, აუცილებლობამ გამოიწვია, რომ მეოცე საუკუნის მეორე ნახევარში ცივილიზებული ევროპის ექიმთა საერთაშორისო კონგრესს პარიზში (1947 წ.) დასჭირდა მიეღო რეზოლუცია, რომელმაც მოაგონა ამ უკეთილშობილესი პროფესიის წარმომადგენლებს მათი უპირველესი მოვალეობა. სახელდობრ, რეზოლუციის თანახმად, ყოველმა დამწყებმა ექიმმა, ვიდრე პრაქტიკას შეუდგებოდეს, ასეთი ფიცი უნდა დადოს: „ჩემი უზენაესი ვალია, რაც შეიძლება უკეთ ვუმკურნალო მას, ვინც მომენდო, პატივი ვცე მის მორალურ თავისუფლებას, წინააღმდეგობა ვაგუწიო, თუ ვინმე მოინდომებს რაიმე ძალა იხმაროს მის მიმართ, არ დავემორჩილო ხელსუფლებას, თუ იგი წინადადებას მომცემს ამ მიზნით ვიმოქმედო. არავითარი სარწმუნოებრივი, ეროვნული, რასობრივი ან პარტიული მოსაზრება არ შეიძლება ჩადგეს ჩემს მოვალეობასა და ჩემს პაციენტს შორის. ვინარჩუნებ აბსოლუტურ პატივისცემას ადამიანის სიცოცხლისადმი მისი ჩასახვის მომენტიდან. ვერავითარი მუქარა ვერ მაიძულებს ბოროტად გამოვიყენო ჩემი საექიმო ცოდნა ადამიანობის კანონის წინააღმდეგ“¹⁶.

„ევთანაზიის“ ამ პროგრამის განხორციელება ევთანაზია კი არ არის, არამედ ადამიანობის წინააღმდეგ მიმართული აქტების მთელი სერიის განხორციელებაა. მაგრამ ჩვენ მორალურად გასაკიცხად მიგვაჩნია ისეთი შემთხვევებიც, როდესაც სულით ავადმყოფების ან ფიზიკური ნაკლის მქონე პირის მკვლელობა ხდება თუნდაც შებრალების მოტივით, როგორც ეს გააკეთა მაგალითად, ქ-ნმა ვანდებუტმა. დედა, რომელიც საწამლავით ხელში დახრილა თავისი შვილის აკვანზე და ძუძუს მაგივრად მას საწამლავს აძლევს, ვერ დაიმსახურებს ვერავის თანაგრძნობას. არ შეიძლება არ დავეთანხმოთ შვეიცარულ კრიმინალისტს ჟან გრავენს, რომელიც ქ-ნ ვანდებუტის პროცესთან დაკავშირებით წერდა: „იმის მაგივრად, რომ შეეჯკოთ, გავამართლოთ, შევამკოთ კიდეც ადამიანები, რომელთაც გაბედეს და მოკლეს მახინჯი, უიმედო, აგონიის მდგომარეობაში მყოფი არსება..., განა უფრო სწორი არ იქნებოდა, ის ჩაგვეთვალა გაბედულად, ვინც ფეხზე წამოაყენებდა ბუნებით დაჩაგრულს, პირველი შეხედვით უიმედოს..., მახინჯ არსებას, ვინც ხელს შეუწყობდა „არანორმალურს“ და ხეიბარს — ეცოცხლა, ვინც ასწავლიდა მას ყოფილიყო ბედნიერი, მიუხედავად სიმახინჯისა, პირისპირ შეხვედროდა თავის ბედს და დაეძლია იგი“¹⁷.

ამიტომ გასაკებია, რომ სულით ავადმყოფის ან მახინჯი ადამიანის მკვლელობა არავითარ იურიდიულ და, შეიძლება ითქვას, ზნეობრივ პრობლემებს არ აყენებს. ასეთი მკვლელობა — ჩვეულებრივი მკვლელობაა და იგი უნდა დაისაჯოს ისე, როგორც ყოველი სხვა სახის მკვლელობა.

16 ციტირებულია ჟან გრავენის დასახელებული წერილიდან, გვ. 143-144.

17 იხ. ჟან გრავენის დასახელებული წერილი, გვ. 258.

VI

ზნეობრივ და იურიდიულ პრობლემებს წარმოშობს ევთანაზიის მხოლოდ ისეთი შემთხვევები, რომელთაც ჩვენ აგონიური ევთანაზია ვუწოდებთ. ზემოთ მოვიტანეთ ასეთი აგონიური ევთანაზიის მაგალითები უცხოეთის სასამართლოთა პრაქტიკიდან. ყველა შემთხვევაში მკვლელობა გამოწვეული იყო სიბრალულის მოტივით. მოკლული ავადმყოფობის უკანასკნელ სტადიაში იმყოფებოდა და თვით ითხოვდა ხსნას ტანჯვა-წამებისაგან. მკვლელი უფრო ხშირად იყო ადამიანი, ვისაც მოკლული განსაკუთრებით უყვარდა და ამიტომ მის ტანჯვას გულგრილად ვერ იტანდა, ზოგჯერ კი ექიმი, რომელიც ამ ახლობელს ეხმარებოდა.

მართლაც რომ მძიმე კონფლიქტია ადამიანის სიცოცხლის აბსოლუტურ პატივისცემასა და ახლობელი არსების აუტანელი ტანჯვით გამოწვეულ ტრაგიკულ გადაწყვეტილებას შორის. ორი შემთხვევა ისტორიიდან და ორი სხვადასხვაგვარი გადაწყვეტა ამ კონფლიქტისა. ექიმი კანალისმა, მირაბოს მეგობარმა, მისცა მას მომავლდინებელი ნარკოტიკული საშუალება, როდესაც მირაბომ ქაღალდის ნაგლეჯზე სამჯერ დაუწერა: „ძილი“. ხოლო ნაპოლეონის ექიმი, რომელსაც ნაპოლეონი დაჟინებით თხოვდა მისთვის საწამლავის მიცემას, რათა სიკვდილის უკანასკნელი წუთები შეემსუბუქებინა, უარით უპასუხა: „ჩემი მოვალეობა სიცოცხლის შენარჩუნებაა და არა მისი შემოკლება“.

მიუხედავად ამისა, დამახასიათებელია, რომ უცხოეთში სწორედ ექიმთა წრეებში ერთ ხანს გავრცელდა მოძრაობა აგონიური ევთანაზიის სასარგებლოდ. შესაძლებელია იმიტომ, რომ ექიმებს ყველაზე ხშირად უხდებოდათ ადამიანის ტანჯვის ცქერა აგონიის დროს და მაშასადამე ყველაზე მძიმედ განიცდიან ადამიანთა ავადმყოფობით გამოწვეულ ჭირ-გარამს.

1946 წელს ამერიკაში შეიქმნა ევთანაზიის საზოგადოება, რომელმაც წარუდგინა საკანონმდებლო ორგანოებს კანონპროექტი, ხელმოწერილი 1.500 ექიმისა და 54 პასტორის მიერ. პროექტში ნათქვამი იყო, რომ 21 წლის ყოველი ასაკის პირს, რომელიც დაავადებულია უკურნებელი სენით, უფლება აქვს მოითხოვოს მშვიდი სიკვდილი, ხოლო ექიმებისა და იურისტებისაგან შემდგარმა კომისიამ უნდა გამოიკვლიოს, შეიძლება თუ არა ამ თხოვნის დაკმაყოფილება¹⁸. ასეთივე საზოგადოებები შეიქმნა ინგლისში, და ისინიც მოითხოვდნენ, რომ „ჯანსაღი გონების მქონე სრულწლოვან ადამიანს, რომელიც მეტისმეტად იტანჯება, ნება დაერთოს არჩევანი გააკეთოს ადვილ და მძიმე სიკვდილს შორის და ამ არჩევანის დროს გამოიყენოს სამედიცინო საშუალება“¹⁹. ერთ-ერთ პეტიციაში, რომელიც ევთანაზიის მომხრეებმა ნიუ-იორკის შტატის ხელისუფალთ მიართვეს, ასე ეწერა: „როდესაც ადამიანი უკურნებელი დაავადების შედეგად ინტენსიურ და ხანგრძლივ ტანჯვას განიცდის, სიცოცხლე მისთვისაც და მისი ახლობლებისთვისაც ყოველგვარ ფასს კარგავს. ჩვენის აზრით, საზოგადოებამ ესოდენ გაწამებულ ადამიანს უნდა მისცეს სიკვდილის უფლება. ამით ჩვენ ადამიანის მიმართ ისეთსავე თანაგრძნობას გამოვიჩინებთ, როგორსაც ვიჩინებთ ცხოველების მიმართ“²⁰.

¹⁸ ჟან გრავენი, დასახ. წერილი, გვ. 132.

¹⁹ Joseph Sanders. Euthanasia: None Dare Call it Murder. The journal of Criminal Law, Criminology and Police Science, v. 60, september 1969, № 3, s. 352.

²⁰ იხ. ჟან გრავენი, დასახ. წერილი, გვ. 132.

ამგვარი ხასიათის მოსაზრებათა საფუძველზე კაპიტალისტურ ქვეყნებში შექმნილი ევთანაზიის საზოგადოებები, აგრეთვე კერძო პირები, რომელთაც სჯერათ ევთანაზიის მართლზომიერება, ადგენენ ევთანაზიის დაუსჯელობის სხვადასხვა გეგმას. ყველა ამ გეგმაში ევთანაზიის აღსასრულებლად შემდეგი მთავარი მოთხოვნებია წამოყენებული: ა) განუკურნებელი სენი და მისი უკანასკნელი სტადია, ბ) ავადმყოფის სურვილი მოკვდეს, გ) „სასიკვდილო განაჩენის“ აღსრულება ექიმის მიერ მას შემდეგ, როცა ავადმყოფის მდგომარეობას შეამოწმებს სხვა ექიმი (ან ექიმები).

განვიხილოთ სათითაოდ ეს არგუმენტები.

ა) უნდა ითქვას, რომ ექიმის ან თუნდაც მრავალი ექიმის ღიაგნობი განუკურნებელ სენზე შეიძლება არასწორი აღმოჩნდეს. განა გამორიცხულია ისეთი შემთხვევა, როდესაც ექიმები შესცდნენ და ის, რაც აგონიად მოეჩვენათ, სინამდვილეში კრიზისი იყო. ამავე დროს, დღეს, როდესაც ადამიანის რეანიმაციას ახერხებენ, როდესაც საზღვარი სიკვდილ-სიცოცხლეს შორის თითქმის წაშლილია, სიკვდილის პირს მყოფი ავადმყოფიც კი შეიძლება გამობრუნდეს. ისიც საფიქრებელია, რომ ჩვენს საუკუნეში, როდესაც აღმოჩენა აღმოჩენას საოცარი სისწრაფით მისდევს და მრავალი სენი, რომელიც წინათ განუკურნებლად ითვლებოდა, დაძლეულია, შეიძლება მიაღწიონ განუკურნებელი, მტანჯველი და ევთანაზიის საფუძვლის მიმცემი სენის რადიკალურ მკურნალობას. რა სინდისის ქენჯნა უნდა იგრძნონ ექიმმა და ავადმყოფის ახლობლებმა, რომლებმაც ევთანაზიას მიმართეს! ამას ისიც დაუმატოთ, რომ ჩვენს დროში ტკივილის გამაყუჩებელი და სხვაგვარი წვალეების შემამსუბუქებელი იმდენი საშუალება არსებობს, რომ სჯობს ამ საშუალებებს მიმართოს ექიმმა და მათ სრულყოფაზე იზრუნოს მედიცინამ.

ბ) ასევე არაფრის დამამტკიცებელია მეორე პირობა — ავადმყოფის თანხმობა. როგორ დავადგინოთ მომაკვდავის ნამდვილი სურვილი, როგორ დავადგინოთ, რომ ავადმყოფის ნება თავისუფალი იყო, რომ იგი ელოდა სიკვდილს როგორც ხსნას? შეიძლება ავადმყოფზე ზეგავლენა მოახდინეს ახლობლებმა, რომლებსაც მობეზრდათ მისი მოვლა. ან შეიძლება მას თვით არ სურს შეაწუხოს ეს ადამიანები. ამასაც რომ თავი დავანებოთ, ტკივილებით გამწარებულ კაცს ბევრჯერ შეიძლება წამოცდეს მუდარა, რომ მოკლან და ამით ბოლო მოუღონ მის ტანჯვას. მაგრამ განა ეს მისი ნამდვილი ნების დადასტურებაა? და მერე, მომაკვდავის თხოვნით განა შეიძლება ისარგებლონ ახლობლებმა და აღძრან ევთანაზიის საკითხი? ევთანაზიის ზოგიერთი მომხრის აზრით ევთანაზიისათვის აუცილებელი უნდა იყოს ავადმყოფის წერილობითი განცხადება. ვფიქრობ, მეტისმეტი ცინიზმი იქნებოდა, მომაკვდავს თავისი სურვილის გამოხატვა წერილობით რომ მოვთხოვოთ.

გ) დაუშვათ ერთი წუთით, რომ ექიმს ოფიციალურად მიეცეს უფლება აგონიის მდგომარეობაში მყოფი, განუკურნებელი სენით დაავადებული ავადმყოფის მოკვლისა, თუნდაც მისი დაჟინებითი თხოვნით და მუდარით. რა ნდობა ექნებოდა ხალხის თვალში ასეთ ექიმს, რომელმაც „ჰიპოკრატეს ფიცს“ უღალატა და ავადმყოფს მდგომარეობის შემსუბუქების ნაცვლად სიცოცხლის ისედაც დათვლილი წუთები შეუმოკლა? პაციენტს შეეშინდებოდა ასეთი ექიმის ხელში მოხვედრა.

დ) მხედველობაში მისაღებია შემდეგიც. მართალია, ევთანაზიის მომხრენი მორალური მოტივებით ხელმძღვანელობენ, მათ მხოლოდ ის სურთ, რომ ექიმი გაუადვილოს სულთმობრძავს, რომელიც სიკვდილის მიჯნაზეა მისული, ამ მიჯნის უმტკივნეულოდ გავლა, მაგრამ მათ ავიწყდებათ, რომ როცა კაცს მომაკვდინებელ იარაღს აძლევ ხელში, ამით ყოველთვის შეიძლება ისარგებლოს არაკეთილსინდისიერმა პირმა და ევთანაზია ბოროტად გამოიყენოს.

ე) დაბოლოს, მთავარი არგუმენტი ის არის, რომ ადამიანის სიცოცხლე აბსოლუტურ ღირებულებას წარმოადგენს. იგი დაცულია იმ მომენტიდან, როდესაც ადამიანი დედის საშოდან გამოჩნდა, იმ დრომდე, ვიდრე იგი მოკვდება, დაცულია იმისდა მიუხედავად, თუ როგორ აფასებს საზოგადოება ამ პიროვნებას, იმისდა მიუხედავად, სრულფასოვანია იგი და ჯანმრთელი თუ ავადმყოფი ან მახინჯი. თუ რა შედეგებამდე შეიძლება მიიყვანოს კაცობრიობა ადამიანის სიცოცხლის გაუფასურებამ, ეს კარგად გვიჩვენა ფაშიზმმა.

იბადება საკითხი: როგორ არის მოწესრიგებული სხვადასხვა ქვეყნის კანონმდებლობაში ევთანაზია. ერთად ერთი სისხლის სამართლის კოდექსი, რომელიც ითვალისწინებს ევთანაზიის შემთხვევაში მკვლელის განთავისუფლებას შესაძლებლობას, — ეს არის ურუგვიის სისხლის სამართლის კოდექსი. „მოსამართლეებს შეუძლიათ არ დაუნიშონ სასჯელი იმ პირს, რომელიც ადრე წესიერ ცხოვრებას ეწეოდა და მკვლელობა ჩაიდინა სიბრალულის მოტივით მსხვერპლის დაქინებითი თხოვნის შემდეგ“, — ნათქვამია ამ კოდექსის 37-ე პარაგრაფში. სასჯელისაგან გათავისუფლება აქ ალტერნატიულ ხასიათს ატარებს. მოსამართლეს შეუძლია, მაგრამ იგი ვალდებული არ არის გაათავისუფლოს მკვლეელი სასჯელისაგან.

უფრო სამართლიანად მიგვაჩნია იმ ქვეყნების სისხლის სამართლის კოდექსების თვალსაზრისი, რომელთა მიხედვითაც ევთანაზიას შემამსუბუქებელ გარემოებებში ჩადენილ მკვლელობად თვლიან. ასე, მაგალითად, შვეიცარიის სისხლის სამართლის კოდექსის 114-ე მუხლის მიხედვით, „ვინც მოკლავს ადამიანს მისი სერიოზული და დაქინებითი თხოვნის გამო“, ისჯება ნაკლებად, ვიდრე ჩვეულებრივი განზრახი მკვლელობის ჩამდენი პირი. ანალოგიური ნორმები გათვალისწინებულია ავსტრიის, ნორვეგიის, ფინეთის, საბერძნეთის, იაპონიის და ზოგიერთი სხვა ქვეყნის სისხლის სამართლის კოდექსში. ხოლო იმ ქვეყნების კოდექსებში, სადაც ასეთი ნორმები არ არსებობს, მოსამართლენი ევთანაზიის შემთხვევაში, თავი რომ აარიდონ განზრახი მკვლელობისათვის გათვალისწინებული მეტად მკაცრი სასჯელის დანიშვნას, როგორც უკვე დავინახეთ, ზოგჯერ იძულებულნი არიან მიმართონ მკვლელის შეურაცხაობის ფიქციას. ამიტომ ლიტერატურაში გაისმის ხმები, რომ სასურველია შვეიცარიის შემოთ მოტანილი ნორმის მსგავსი კანონი იქაც იქნეს შემოღებული.

საინტერესოა, რომ ნორმა ევთანაზიის შესახებ სახალხო დემოკრატიული ქვეყნების კანონმდებლობაშიც გვხვდება. კერძოდ, პოლონეთის 1969 წლის სისხლის სამართლის კოდექსში შეტანილია ასეთი ნორმა: „ვინც ადამიანს სიცოცხლეს მოუსპობს მისი თხოვნით, სიბრალულის გრძნობის გამო, — დაისჯება თავისუფლების აღკვეთით 6 თვიდან 5 წლამდე“.

ჩვენს სისხლის სამართლის კანონმდებლობაში ევთანაზიის საკითხი სხვადასხვა დროს სხვაგვარად წყდებოდა. რსფსრ-ის პირველი სისხლის სამართლის კოდექსის პროექტში შეტანილი იყო ნორმა, რომლის თანახმად მოკლულის

თხოვნა და შებრალების მოტივი იწვევდა სასჯელის შემსუბუქებას. რსფსრ-ის 1922 წლის სისხლის სამართლის კოდექსი უფრო შორს წავიდა: 143-ე მუხლის შენიშვნაში მითითებული იყო, რომ ასეთი მკვლელობა სრულიად არ ისჯება. მაგრამ ეს ნორმა ცოტა ხანს მოქმედებდა. გასაგებია, რომ კანონმდებელში ეჭვი გამოიწვია ისეთი ნორმის მიზანშეწონილებამ, რომელიც ვინმეს შეეძლო გამოეყენებია თავისი ბოროტი განზრახვის განსახორციელებლად. ამიტომ ეს ნორმა გააუქმა მე-IX მოწვევის სრულიად რუსეთის ცაკის მე-4 სესიამ იმავე წლის 11 ნოემბრის დადგენილებით. ამგვარად როგორც პროფ. მ. ყიჟილენკო აღნიშნავდა, რსფსრ-ის 1922 წლის კოდექსი ერთი უკიდურესობიდან (სრული დაუსჯელობა) მეორე უკიდურესობაში ჩავარდა (ჩვეულებრივი განზრახვი მკვლელობის თანაბარი დასჯადობა)²¹.

ამ დროიდან მოყოლებული, მკვლელობა დაზარალებულის თანხმობით და შებრალების გრძნობით საბჭოთა სისხლის სამართლის კანონმდებლობით ისჯება როგორც ჩვეულებრივი განზრახვი მკვლელობა, ხოლო აღნიშნული გარემოებანი შეიძლება მხედველობაში იქნენ მიღებული მხოლოდ როგორც ბრალის შემამსუბუქებელი ზოგადი გარემოებანი.

არის თუ არა საჭირო სისხლის სამართლის კოდექსში შემოვიღოთ სპეციალური ნორმა, რომელიც მსხვერპლის დაჟინებით თხოვნით და მისდამი სიბრალულის მოტივით ჩადენილ მკვლელობას შემამსუბუქებელ გარემოებებში ჩადენილ მკვლელობად გაითვალისწინებდა?

განზრახვი მკვლელობა მეტად მძიმე დანაშაულია და გასაგებია ამიტომ, რომ მძიმე სასჯელსაც იწვევს: დამამძიმებელ გარემოებათა გარეშე ჩადენილი მკვლელობა ისჯება თავისუფლების აღკვეთით ზუთიდან თორმეტ წლამდე, გადასახლებით ხუთ წლამდე ან უამისოდ. თუმცა სასჯელის მინიმუმსა და მაქსიმუმს შორის საკმაოდ დიდი ამპლიტუდაა, მაინც ისეთი შემამსუბუქებელი გარემოებებისათვის, როგორიცაა ავადმყოფის დაჟინებითი თხოვნა და სიბრალულის მოტივი, რომელიც მკვლელს ამოძრავებდა, თავისუფლების აღკვეთა სულ ცოტა ხუთი წლით ზოგჯერ შეიძლება უსამართლოდ მოგვეჩვენოს. შესაძლებელია ხუთი წელი უფრო მაქსიმუმისათვის გამოდგეს. გარდა ამისა, ზემოთაღნიშნული გარემოებანი არ არიან მითითებული როგორც ბრალის შემამსუბუქებელი გარემოებანი საქართველოს სსრ სისხლის სამართლის კოდექსის 38-ე მუხლში, ამიტომ მოსამართლემ თავისი შეხედულების მიხედვით, ისინი შეიძლება მიიღოს მხედველობაში და შეიძლება არ მიიღოს.

აღნიშნულ მოსაზრებათა გამო, ჩვენი აზრით, მიზანშეწონილია საქართველოს სსრ სისხლის სამართლის კოდექსმა გაითვალისწინოს მკვლელობის სპეციალური შემადგენლობა:

„ავადმყოფის მკვლელობა, ჩადენილი მისი დაჟინებითი თხოვნით და სიბრალულის გრძნობით.

ისჯება თავისუფლების აღკვეთით 6 თვიდან 5 წლამდე“.

ეს მუხლი შეიძლება მოთავსდეს აფექტში ჩადენილი მკვლელობის შემდეგ, 106¹ მუხლის ნუმერაციით.

²¹ А. А. Жижиленко, Преступления против личности, М.-Л., 1927, с. 12.

საბჭოთა მილიციის დღისათვის

მუქამ საბჭოლო საგუშაგოზა

მ. სუხიაშვილი,

საქართველოს სსრ შინაგან საქმეთა სამინისტროს პარტიული კომიტეტის მდივანი

ყოველი წლის 10 ნოემბერს, მთელს ჩვენს ქვეყანაში ზეიმით აღინიშნება საბჭოთა მილიციის დღე. ამით ხალხი გამოხატავს თავის სიყვარულს მილიციისადმი, მასთან სისხლხორცეულ სიახლოვეს. ეს სავსებით ბუნებრივია, რადგან მილიციას, ისე როგორც ყველა სხვა ადმინისტრაციულ ორგანოს, დიდი ღვაწლი და დამსახურება მიუძღვის ქვეყანაში მართლწესრიგის დაცვისა და სოციალისტური კანონიერების განმტკიცებაში.

სკკპ XXV ყრილობაზე ლ. ი. ბრეჟნევი აღნიშნავდა: „ჩვენ ვუთმობდით და კვლავაც დავუთმობთ მუდმივ ყურადღებას მილიციის, პროკურატურის, სასამართლოების, იუსტიციის ორგანოების საქმიანობის სრულყოფას, რომლებიც დგანან საბჭოთა კანონების, საბჭოთა საზოგადოების ინტერესების, საბჭოთა მოქალაქეების უფლებების დაცვის სადარაჯოზე, პარტია, სახელმწიფო დიდად აფასებენ ამ დაწესებულებათა მუშაკების ძნელ და საპატიო შრომას, ზრუნავენ, რომ მათი შემადგენლობა ივსებოდეს მომზადებული, ღირსეული კადრებით“¹.

საქართველოს სსრ შინაგან საქმეთა ორგანოებს შეუძლიათ იამაყონ თავისი ისტორიითა და კადრებით. საბჭოთა ჩეკისტის მაღალი მორალური თვისებებთან მატარებელ მილიციელებს — სუფსელ ვ. ჩხაიძეს, წინანდალელ კ. ამირანიძეს, ქუთაისელ ნ. ვაშაყმაძეს, კოდორელ ბ. ფაღავას, წალენჯიხელ ა. მალაჩიას, ვანელ ე. ნამიჩიევილს, გუდაუთელ ს. ნანბას და სხვებს არასოდეს დაივიწყებს ხალხი. მათი სახელები ოქროს ასოებით არის ჩაწერილი საბჭოთა მილიციის მატრიანეში. სწორედ მათ გამოიჩინეს სიმამაცე და გამბრძობა კლასობრივ მტრებთან — პოლიტიკურ ბანდიტებთან და კულაკურ ელემენტებთან გააფთრებულ სამკვდრო-სასიცოცხლო ბრძოლაში.

სამამულო ომში გამოჩენილი გამბრძობისა და თავდადებისათვის, მტრის აგენტურის, დივერსანტებისა და ჯაშუშების გამოვლენის, ზურგში ნამდვილად რევოლუციური წესრიგის უზრუნველყოფისათვის მილიციის 270 ათასზე მეტი თანამშრომელი დაჯილდოვდა საბჭოთა კავშირის ორდენებითა და მედლებით, ხოლო მათ შორის 30 საუკეთესოს — საბჭოთა კავშირის გმირის წოდება მიენიჭა.

ჩვენთვის სასიამოვნოა იმის აღნიშვნა, რომ მათ შორის არის ჩვენი თანამემამულე, თბილისის პირველი მაისის შინაგან საქმეთა რაიგანყოფილების ყოფილი თანამშრომელი ვალაქტიონ რაზმაძე. მან ერთ-ერთმა პირველთაგანმა გადალახა დნებრი და სიმამაცის, თავდადების მაგალითი აჩვენა თანამებრძოლებს.

ეს სიმბოლოურია. ოქტომბრის პირში — ლენინის ინიციატივით, ძერჟინსკის, პეტროვსკის და სხვა რევოლუციონერთა ხელმძღვანელობით შექმნილი მილიცია იმთავითვე, სოციალისტური რევოლუციის გამარჯვების პირველი დღეებიდანვე, წარმატებით იცავდა რევოლუციის მონაპოვარს, ებრძოდა ხე-

¹ სკკპ XXV ყრილობის მასალები, თბილისი, 1976 წ.

ლისუფლებების ფარულ და აშკარა მტრებს, მესაბოტაჟეებს, ყაჩაღებს, ქურდებს, სპეკულანტებსა და სხვა ჯურის დამნაშავეებს.

საჭირო იყო რევოლუციური სიმტკიცის, გამბრუნებული შემართებისა და თავგანწირვის გამოჩენა, რათა იმ რთულ ვითარებაში შიმშილის, ინტერვენციის პირობებში პირნათლად შეესრულებინა თავისი მისია.

სოციალიზმის მშენებლობის პერიოდში მილიცია აქტიურად მონაწილეობდა პარტიის გენერალურ ხაზის განხორციელებაში. კულაკებთან ბრძოლის პარალელურად ყველა ზომას იღებდა სისხლის სამართლის დანაშაულობათა აღსაკვეთად.

სახალხო კომისართა საბჭოსა და ცენტრალური აღმასრულებელი კომიტეტის 1932 წლის 27 დეკემბრის დადგენილებით სსრ კავშირში დაწესდა ერთიანი საპასპორტო სისტემა. ამასთან დაკავშირებით მილიციის აპარატში შეიქმნა სპეციალური ქვედანაყოფი, რომელსაც მიენდო საპასპორტო რეჟიმის დაცვა. 1937 წელს მილიციის ორგანოებში შეიქმნა სოციალისტური საკუთრების მტაცებლობისა და სპეკულაციის წინააღმდეგ მებრძოლი სპეციალური დანაყოფები, რომლებიც ნაყოფიერ მუშაობას ეწევიან ამ დანაშულთა პროფილაქტიკისა და დამნაშავეთა გამოვლინებისათვის.

1936 წელს მილიციის ორგანოებს კიდევ ერთი სამსახური შეემატა — სახელმწიფო ავტოინსპექციის სახით, რომლის 40 წელი ამ დღეებში აღნიშნა საბჭოთა ხალხმა.

უკვე 59 წელია საბჭოთა მილიცია მტკიცედ დგას საბჭოთა სახელმწიფოს, პარტიის, ხალხის ინტერესების სადარაჯოზე, ყოველთვის არის დროის მოთხოვნათა დონეზე.

საბჭოთა მილიციის მთელი საქმიანობის სასიცოცხლო ქვაკუთხედია კომუნისტური პარტიის ხელმძღვანელობა.

ჩვენ სიამაყით აღვნიშნეთ, რომ სსრ კავშირის შინაგან საქმეთა სამინისტროს სისტემაში ერთ-ერთი მოწინავე რაზმი საქართველოს მილიცია, რომლის მუშაობა განსაკუთრებით თვალსაჩინო და ნაყოფიერი გახდა ამ ბოლო ხანს, როცა რესპუბლიკაში დაიწყო და თანმიმდევრულად ხორციელდება ბრძოლა ნეგატიური მოვლენების დაძლევისათვის, საზოგადოებრივი კლიმატის გაჯანსაღებისათვის, მართლწესრიგისა და სოციალისტური კანონიერების განმტკიცებისათვის.

რესპუბლიკის შინაგან საქმეთა ორგანოების საქმიანობის გაუმჯობესებაზე ცხოველყოფილად ვაგვლენას ახდენს საქართველოს კომპარტიის ცენტრალური კომიტეტის ყოველდღიური ყურადღება შინაგან საქმეთა სამინისტროს სისტემაში კადრების შერჩევის, განაწილებისა და აღზრდის მუშაობის მდგომარეობისადმი.

გაზრდილ ყურადღებას, საქმიან დახმარებას ვგრძნობთ რესპუბლიკას პარტიული, კომკავშირული და საბჭოთა ორგანოებისაგან კადრების იდეურ-პოლიტიკური დონის ამაღლებისა და კომუნისტებითა და კომკავშირელებით მილიციის დაკომპლექტების საქმეში.

საქართველოს კომპარტიის XXV ყრილობაზე საანგარიშო მოხსენებაში ითქვა: „პარტიული, საბჭოთა ორგანოებისა და საზოგადოებრივი ორგანიზაციების, პროკურატურის, შინაგან საქმეთა, სახელმწიფო უშიშროების ორგანოების საქმიანობის აქტივიზაციამ გააჯანსაღა და უფრო გაწმინდა ატმოსფერო რესპუბლიკაში. პატიოსან მშრომელ კაცს აღუდგა და გაუძლიერდა რეს-

პუბლიკის, ქვეყნის ბატონ-პატრონის გრძნობა, განუმტკიცდა პიროვნების უფლებების, მისი ხელშეუფალობის გარანტია.

რესპუბლიკის პარტიული კომიტეტები და ადმინისტრაციული ორგანოები უნდა იღწვოდნენ იმისათვის, რომ კანონის საღარაჯოზე იდგნენ მაღალი პოლიტიკური, პროფესიული და ინტელექტუალური კულტურის ადამიანები, რომლებიც პასუხს აგებენ მინდობილი საქმისა და ადამიანთა ბედისათვის².

მართლაც მაღალი იდეურობა, კულტურა, მამაცობა, პროფესიული დაოსტატება ხელს უწყობს მილიციის მუშაკებს დროულად გახსნან ყველა დანაშაული, დააკავონ დამნაშავენი.

რესპუბლიკის მილიციის ორგანოებში პარტიული, საბჭოთა და კომკავშირული ორგანოების რეკომენდაციით სამუშაოდ მოდიან წარმოების მოწინავე ადამიანები, ისინი ეუფლებიან დამნაშავეობასთან ბრძოლის მოწინავე მეტოდებსა და წესებს, ბევრი მათგანი ცოდნას იმალღებს თბილისის საშუალო სპეციალურ მილიციის სკოლაში, ნოვოსიბირსკის, ომსკის, მინსკის, კიევის, ლენინგრადისა და მოსკოვის მილიციის უმაღლეს სკოლებში.

თავისი პირველი გამოშვება იზეიმა სსრ კავშირის შინაგან საქმეთა სამინისტროს აკადემიამ.

ყველა ისინი ძალ-ღონეს არ იმუშრებენ, საჭირო შემთხვევაში კი თვით სიცოცხლესაც სწირავენ დამნაშავეობის წინააღმდეგ ბრძოლას.

არ შეიძლება პატივისცემის გრძნობით, მოწიწებით არ მოვიხსენიოთ კოლეგები, რომლებმაც თავი შესწირეს თავის სამსახურებრივი მოვალეობის შესრულებას, ბოლომდე ფიცის ერთგულნი დარჩნენ.

აი ისინიც: ყახაღების ტყვიით განგმირული მილიციის უფროსი ლეიტენანტი გიორგი ჯაფარიძე, სტიქიასთან ჭიდილში დაღუპული მეხანძრე ყარაშან ტატიევი, დამნაშავეებთან უთანასწორო ბრძოლაში გმირულად დაცემული ჩეკისტები: არჩილ და გაიოზ აშკარალები, ბორის მშვილდაძე, ვლადიმერ შაქარაშვილი, ვალერი ტუყბა, ვლადიმერ წულუკია, იასონ პაპკიაური და ლევან მაგლობლიშვილი.

უკანასკნელ პერიოდში შინაგან საქმეთა ორგანოები შეივსო საუკეთესო ახალგაზრდობით, რომლებიც პირნათლად და თავდადებით ასრულებენ დაკისრებულ მოვალეობას. ამის ნათელი მაგალითია ქ. თბილისის შინაგან საქმეთა სამმართველოს სისხლის სამართლის სამძებროს ინსპექტორი, მილიციის ლეიტენანტი რომან გვენცაძე, პროფესიით მშენებელ-ინჟინერი, რომელიც გულის კარნახით მოვიდა მილიციაში. თავისი მუშაობის მოკლე პერიოდში მან არა ერთ რთულ და გაბედულ ოპერაციაში მიიღო მონაწილეობა. შეიპყრო და განაიარაღა განსაკუთრებით საშიში დამნაშავენი, რისთვისაც იგი დაჯილდოვდა წითელი ვარსკვლავის ორდენით.

დღეს, როცა საქართველოს კომპარტიის ცენტრალური კომიტეტის ინიციატივით და ხელმძღვანელობით კიდევ უფრო ღრმავდება ბრძოლა ახლო წარსულში დაშვებულ სერიოზულ ნაკლოვანებათა და დამახინჯებათა აღმოსაფხვრელად, მწვავედ დაისვა საკითხი ყველგან და ყველაფერში დისციპლინის, მართლწესრიგის განმტკიცების, საზოგადოების ერთ ნაწილში კერძომესაკუთრული ტენდენციების აღმოფხვრისათვის.

ჩვენი რესპუბლიკის მილიციის თანამშრომლები ერთ-ერთი პირველნი

² საქ. კპ ცკ საანგარიშო მოხსენება, თბილისი, 1976, გვ. 145-146.

გამოენხმურენ რუსთაველთა ჩინებულ ინიციატივას „არცერეთი ჩამორჩენილი, უდისციპლინო ჩვენს გვერდით!“. ამ ინიციატივის საპასუხოდ ჩვენ ავიღეთ სოციალისტური ვალდებულება: ვიშრომოთ სოციალისტური კანონიერებისა და სამსახურებრივი დისციპლინის დარღვევის, საგანგებო შემთხვევების ჩაღენის გარეშე.

საბჭოთა მილიციას არასდროს არ აკლდა საზოგადოებრიობის მხარდაჭერა, რადგან მილიციას ხალხისადმი სამსახური მიაჩნია თავის წმიდათა-წმიდა მოვალეობად.

ჩვენს მშრომელებს ნამდვილად აქვთ საფუძველი უწოდონ მილიციას სახალხო, რადგან მას ხალხთან ათასობით ძაფი აკავშირებს, ეყრდნობა ხალხის მხარდაჭერასა და დახმარებას. კომუნისტური მშენებლობის დღევანდელ ეტაპზე საზოგადოებრივი წესრიგის დაცვისა და დამნაშავეობასთან ბრძოლის ფუნქციებთან ერთად, მილიციის ორგანოები სულ უფრო დიდ ყურადღებას აქცევენ პროფილაქტიკისა და აღმზრდელობით ღონისძიების განხორციელებას.

პარტიული, საბჭოთა, საზოგადოებრივი ორგანიზაციების მხარდაჭერით უკანასკნელი წლების მანძილზე შინაგან საქმეთა ორგანოებში შემცივრდა კანონიერების დარღვევის შემთხვევები. შინაგან საქმეთა ორგანოების ხელმძღვანელობა დაუნდობლად ებრძვის ყველა იმ პირს, ვინც ჩირქს სცხებს და არცხვენს კოლექტივის სახელს, ანგარებისა და პირადი გამდიდრებისათვის იყენებს სამსახურებრივ მოვალეობას.

შინაგან საქმეთა ორგანოების კადრების სიწმინდე, ხალხის ინტერესებისათვის წარმატებით შრომის საწინდარია, საწინდარია იმისა, რომ საქმოსნებთან, სპეკულანტებთან, კომბინატორებთან, მექრთამეებთან და გამფლანგველებთან ბრძოლა, ბრძოლა ჩვენი საზოგადოების ანტიპოდებთან გაგრძელდება მანამ, სანამ იგი მიყვანილი არ იქნება ლოგიკურ დასასრულამდე.

დიდია შინაგან საქმეთა ორგანოების თანამშრომელთა სიხარული, როცა უძილოდ გატარებული დამეების შემდეგ გამოავლენენ დამნაშავეს, მაგრამ განა შეიძლება ეს სიხარული შევადაროთ პროფილაქტიკურ ღონისძიებათა გატარების შედეგად თავიდან აცილებული დანაშაულით გამოწვეულ სიხარულს, სიხარულს, რომელიც ახლავს დამნაშავეს აღზრდას, ვაჭირვებაში ჩავარდნილ კაცისათვის დახმარების აღმოჩენით გამოწვეულ გრძნობას. სწორედ ამას გვასწავლის ჩვენ საბჭოთა ჰუმანიზმი და კომუნისტური მორალი.

საქართველოს მილიციის თანამშრომლები თავიანთ წმინდა მოვალეობად თვლიან იყვნენ სამავალითონი სამსახურში, საზოგადოებრივ საქმიანობასა და პირად ცხოვრებაში, განუხრელად შეასრულონ პარტიისა და მთავრობის დირექტივები, ყველაფერი გააკეთონ პარტიის ზრუნვისა და ნდობის გასამართლებლად, მშრომელი ხალხის პატივისცემისა და სიყვარულის მოსაპოვებლად.

საქართველოს საბჭოთა მილიცია პარტიულობისა და ხალხურობის საყოველთაოდ ცნობილ ლენინურ პრინციპებზე დაყრდნობით განუხრელად განახორციელებს ყველა ღონისძიებას სოციალისტური მართლწესრიგის განსამტკიცებლად, ყოველთვის იქნება მუშათა კლასის რევოლუციური სულის გამოჩნატველი, სამართლიანობის, სიკეთისა და კაცთმოყვარეობის სანიმუშო მაგალითი. იგი თვალისჩინივით გაუფრთხილედება დიდი ოქტომბრის მონაპოვარსა და მკერდით დაიცავს თავისი ქვეყნისა და ხალხის ინტერესებს, მის ღირსებას.

სამართლებრივი სოღნისა და აღზრდის საწყისები ი. ს. გოგებაშვილის „დედა ენაში“

ზ. შირაზადიშვილი,
პედაგოგიკის მეცნიერებათა დოქტორი

იაკობ გოგებაშვილის „დედა ენა“ უაღრესად ცხოვრებისეული სახელმძღვანელო წიგნია. არ დარჩენილა ბუნებისა და საზოგადოების თითქმის არცერთი უმნიშვნელოვანესი საგანი და მოვლენა, რომ ეს წიგნი არ შეხებოდა, არ გამოხმაურებოდა. ასეთივე დამოკიდებულებაა მოსწავლეთა სამართლებრივი აღზრდის მეტად რთული და ძნელი პრობლემის მიმართაც. ანბანის თავდაპირველ სახელმძღვანელოში „ქართული ანბანი და პირველი საკითხავი წიგნი“, რომელიც 1865 წელს გამოიცა და 11 წლით წინ უსწრებდა „დედა ენას“, სამართლებრივი აღზრდის საკითხები გადაჭრილი არა გვაქვს, თუ არ ჩავთვლით რამდენიმე ქართული ანბანის მოტანას, რომლებიც ხაზს უსვამს სამართლისა და ზნეობის რამდენიმე მხარეს... ასეთი

ანდაზებია: „აქლემის ქურდი და ნემსის ქურდი ორივე ერთია“; „ნუ იქმავსა, ავისაც ნუ გეშინია“¹ და სხვა, მაგრამ, საკითხი, ანდაზების მოტანით მთავრდება.

სულ სხვა მდგომარეობაა „დედა ენაში“, სადაც საგანგებოდ გვხვდება დაინტერესება „მსაჯულის“ საქმიანობით, „სამართლით“, „სამართლიანი ლაპარაკით“ და ა. შ.

„დედა-ენის“ სამართლებრივი აღზრდის საძირკვლად შეიძლება მივიჩნიოთ მასში შეტანილი ერთ-ერთი საყურადღებო ქართული ხალხური ანდაზა:

„სამართლით მოჭრილი ხელი არ მეტყინება“².

იაკობი, რომ სამართლებრივი აღზრდის პრობლემებს თანდათან აფართოებდა, სრულპყოფდა, ეს ჩანს მისი ხელიდან გამოსული „დედა ენის“ მეორე ნაწილის უკანასკნელი, 1912 წლის გამოცემიდანაც, სადაც შეტანილია „მოსამართლის ლექსი“:

„კრულია ის მოსამართლე,
ვინც არ გაარჩევს საქმესა;
მდიდარსა საქმეს გაუწყობს,
ღარიბს მცირედსაც ართმევსა“³.

საგანგებო დაკვირვებას არ მოითხოვს იმის აღმოჩენა, რომ ამ ხალხურ ლექსში შებრუნებით არის წარმო-

1 ი. გოგებაშვილი, თხზულებანი, ტ. V,

2 იქვე, გვ. 230.

3 იქვე, გვ. 421.

გენილი ისევ ხალხური „არსენას ლექსის“ ცნობილი სტრიქონების: „მდიდარს ართმევს, ღარიბს აძლევს, ღმერთი როგორ წაახდენსა“ — დედააზრი.

ი. გოგებაშვილი სამართლებრივ აღზრდაში არ კმაყოფილდება მხოლოდ და მხოლოდ პირდაპირი სამართლებრივი საზომებით. იგი დიდ ადგილს უთმობს ზნეობასაც, რასაც საფუძვლად უდევს დედააზრი „ორგულის ლექსისა“, რომელიც აგრეთვე ხალხურ პოეზიას მიეკუთვნება:

„ერთგული კაცის ორგულსა
 ხილნი წყალს ჩაუტვივიან,
 მშვილდიც გაუწყვეტს ბაწარსა,
 ისარნიც ელეწებიან“⁴.

მართალია, ლექსი მკაცრ, უშეღავათო ზნეობრივ ტკივილებამდეა აყვანილი, მაგრამ კარგად, ხალასი ხალხური გულწრფელობითა და სამართლიანობით არის ნათქვამი!

ყოველივე ეს იმაზე მიუთითებს, რომ „დედა ენაში“ ავტორს სამართლებრივი აღზრდის პრობლემა საგანგებოდ, წინასწარ ჰქონდა მიზნად დასახული.

ახლა, დავუბრუნდეთ ჩვენი მსჯელობის საგანს, „დედა ენის“ პირველ, 1876 წლის გამოცემას. აქ „მსაჯულს“ იაკობი მოიხსენიებს სოფლისა და მზრის მოხელეთა შორის:

„რას აკეთებენ: მღვდელი, მასწავლებელი, უეზდის უფროსი, მსაჯული? ამათ რაღა საზოგადო სახელი ჰქვიათ? — მოხელეები“⁵.

საკითხი ისეა დასმული, რომ კარგი მასწავლებლის ხელში მოსწავლეებს შეეძლოთ იმაზე მეტიც კი გაეგოთ ამ მოხელეების, კერძოდ „მსა-

ჯულის“ შესახებ, ვიდრე დაწერა და წიგნში შეტანა მისცემდათ ადგილის შეზღუდულობის გამო. „მსაჯული“ მოხსენიებულია იქვე 224-225 გვერდებზე მოცემულ „საწერშიც“.

შემთხვევითი არ არის, რომ იაკობმა თვით „სასაუბროში“ ცალ-ცალკე ჩამოაყალიბა აზრი, თუ რას ნიშნავს „სათნობა“ და რას წარმოადგენს „ბიწიერება“:

„იმ ადამიანს რას ეძახიან, რომელიც მუდამ გარჯილობაშია? მხნესა. რომელსაც გლახაკი, ავამყოფი და ყველა უბედური კაცი ებრალება და შველის? მოწყალესა. რომელიც ყველას წყენას ერიდება? მშვიდსა. რომელსაც თავის ქონება არავისათვისა შურს? უხვსა. რომელიც ყოველთვის სამართლიანათ (აქ ხაზგასმა ჩვენი, ზ. შ.) ლაპარაკობს და იქცევა? პატიოსანსა. მხნეობას, მოწყალებას, სიმშვიდეს, სიუხვეს, სიპატიოსნეს რა საერთო სახელი ჰქვიათ? სათნობანი. როგორ ადამიანს ჰქვიათ ზარმაცი შურიანი? ცრუ? ბოროტი? ძუნწი? ქურდი? ამპარტავანი? სიზარმაცეს, სიშურეს, სიცრუეს, სიბოროტეს, სიძუნწეს, სიამპარტავნეს რა საერთო სახელი ჰქვიათ? ბიწიერებანი. შეადარეთ ერთმანეთსა: სიზარმაცე და მხნეობა, უხვობა და ძუნწობა, სიმშვიდე და სიბოროტე“⁶.

აქ იაკობი საგანგებოდ უსვამს ხაზს „ბიწიერების“ იმ მხარეებს, საიდანაც დანაშაული, ძალმომრეობა და უსამართლობა, მამასადამე, კანონის დარღვევა წარმოსდგება. საეჭვო არ უნდა იყოს, რომ ამის მხილებას და სათნობისათვის დამახასიათებელი სიკეთისადმი მის დაპირისპირებას უეჭველად აქვს მინიჭებული უსამართლობის თავიდან აცილების ანუ,

⁴ თხზულებანი, ტ. V, თბილისი, 1957, გვ. 420.

⁵ იქვე, გვ. 223.

როგორც ახლა ვამბობთ, დანაშაულის პროფილაქტიკის ხასიათი და დანიშნულება.

ოგივე უნდა ითქვას მითითებულ სასაუბროს შემდეგ მოცემული ანდაზების მნიშვნელოვან ნაწილზეც:

„ავი შვილი დედამისი მაგინებელია... ერთი თხილის გული ცხრა ძმათ გაიყვეს. ძმამ ძმას ანგარიში უყო და ისევე ძმები იყვენენ... ზარმაცისათვის ყოველ დღეს უქმეა. ცუდათ ყოფნას, ცუდათ შრომა სჯობიან. ქურდი ფიცზე მზად არის. ქურდმა ერთი ცოდო ჰქნა, დამკარგავმა ათასი. ქურდს რა უნდა და ბნელი ღამეო“ და სხვ.⁷

არ შეიძლება უარყოფა, რომ აქ ერთიმეორეში გადადის სამართალი და ზნეობა, მაგრამ ეს თვით სამართლისა და ზნეობის დამახასიათებელი თვისებაა, ისინი ყოველ საზოგადოებაში ერთიმეორის განუყრელი ცნებები და მოვლენებია, რამდენადაც, „საყოველთაოდ ცნობილია, რომ „ადამიანთა ურთიერთობას არეგულირებენ არა მარტო სამართლის ნორმები, არამედ საზოგადოებაში მოქმედი სხვა წესებიც, მათ შორის დიდმნიშვნელოვანი ადგილი უჭირავს მორალის ნორმებს“.

სამართლის თანამედროვე ელემენტარული სახელმძღვანელოდან მოტანილი ეს დებულება, რომ ასე ხელშესახებად და თვალნათლივ ესადაგება იაკობ გოგებაშვილის მიერ ასე წლის წინათ მოცემულ მასალებს, ეს ამ მასალების დადებითი მხარეა და უთითებს, რომ თვით იაკობი შესანიშნავად იყო გარკვეული მათს შინაარსსა, ხასიათსა და ავ-კარგში და ყოველთვის ცდილობდა მოსწავლე გაერკვია, თუ რა არის ნამდვილი, ჭეშმარიტი სამართალი და რა არის უსამართლობა, უკანონობა.

იაკობის სამართალი, მისი წესი და რიგი, თითქმის ყველგან გულისხმობს მოპირდაპირე მხარეების თანაბარუფლებიანობას, თანასწორობას, მოქალაქისადმი, მისი პიროვნებისადმი პატივისცემას, მისი ღირსების ხელშეუხლებლობას. ასეთი სამართლის გამტარებელია, მაგალითად, სიღარიბეში, — მოედანსა და კარზე გაუჩაღხელად გაზრდილი, — მაგრამ, სამაგიეროდ, ხალხის წიაღიდან გამოსული და, მაშასადამე, უნდა ვიგულისხმოთ, — ხალხური სამართლის მცოდნე, საქვეყნოდ სახელგანთქმული მოჯირითე — სოლოლა. მას ჯირითში სახელოვანი გამარჯვებისათვის „ფაშობა აჩუქეს ახალციხის კარზედ“, სადაც:

„ასეთი სამართალი აქვს,
 შუა ჰყოფს ბეწვსა თმისასა!“⁸

მაშასადამე, სოლოლა სამართალში ნახევარი „ბეწვის“ ოდენზეც კი არ ტყუვდება და ყველას კუთვნილებისა და მიხედვით ანიჭებს სიმართლეს თუ დამსახურებულ სასჯელს. ხალხური ლექსის ამ ერთადერთი სტრიქონით, თითქოს თავიდან ბოლომდე დახასიათებული სამართლისა და პოლიტიკური მართვის სოლოლასეულე კანონონიერება. სწორი სახელმწიფოებრივი მართვა და სამართალი კი, პირველი ნიშანია შინასახელმწიფოებრივი მშვიდობისა და კეთილდღეობისა.

„ღედა ენაში“ მოტანილი მასალების მიხედვით, როგორც ჭკვემით ვნახავთ, ხშირად სამართლიანობა თუ უსამართლობა ხდება და ხორციელდება ცხოველთა სამყაროს წარმომადგენელთა შორის. ეს დამახასიათებელი ხერხია, როგორც ხალხურა ფოლკლორისათვის, ისე თვით იაკო-

7 თხზულებანი, ტ. V, თბილისი 1957, გვ. 224.

8 იქვე, გვ. 273, 275 („სოლოლას ლექსიდან“).

ბისათვისაც და ყველა შემთხვევაში აღამიანებზე, აღამიანთა საზოგადოებაზე გადაიტანება და იგულისხმება. ჩვენც ასევე უნდა მივიღოთ.

„დედა ენაში“ მოტანილია მოტყუების, ძალმომრეობის, ერთად მოპოვებული ნანადირევის უსამართლო გაყოფის და ა. შ. მაგალითები. ამ მაგალითებიდან ზოგიერთში სამართლის პოვნას საკუთარი უნარის თუ სხვისი დახმარების წყალობით, ახერხებს დაზარალებული; ხშირად კი, დაზარალებული და დაჩაგრული ვერ პოულობს სამართალს და ჭეშმარიტება ეწირება ძალმომრეობას, უკანონობას, დანაშაულს. ასეთ შემთხვევებში იაკობი აშკარად გამოხატავს უკმაყოფილებას და უსამართლოდ დაჩაგრულის მხარეზე დგება, ამასთან ცდილობს მოსწავლე, ყველა მკითხველი, უსამართლობის წინააღმდეგ საბრძოლველად განაწყოს. სწორედ ამ მიზნით არის შეტანილი „დედა ენაში“ ს. ორბელიანის „მეფე და მხატვარი“:

ცალთვალა მეფე მოისურვებს, როგორმე მიზეზი უპოვოს თავის „ხელოვან მხატვარს“ და თავისი სურათის დახატვას დაავალებს. მხატვარი ხერხს იხმარს და მეფეს ისე დახატავს, რომ თოფი აქვს დამიზნებული. მხოლოდ ამით გადაარჩება ეს მხატვარი მეფის წყრომასა და სასჯელს. მხატვარს კი თავისი უსამართლო მეფისათვის ამის საფუძველი არასოდეს მიუტია⁹.

სამართალს თუ უსამართლობას, ზოგ შემთხვევაში ვხედავთ აღამიანსა და ცხოველთა სამყაროს წარმომადგენელთა შორისაც.

დამეგობრებულმა გლეხმა და დათვმა „სანახევროდ“ ჭარხალი დათესეს, გლეხმა უთხრა: ძირები მე და თავები შენაო. დათვი დათანხმდა. გა-

ყოფის დროს თუმცა დათვი მიხვდა, რომ მოტყუვდა; მაგრამ სიტყვას ვერ გადავიდა. გლეხმა მეორე წელიწადსაც უთხრა სანახევროდ დათვისოთ რამეო. დათვი დათანხმდა. ოღონდაც იმ პირობით, რომ გაყოფა პირიქით მოხდებოდა, რითაც იმედი ჰქონდა წინა წლის ზარალს აინაზღაურებდა. მაგრამ გლეხმა ხორბალი დათესა და დათვი აქაც მოტყუებული დარჩა. პირობის მიხედვით, დათვს ხორბლის ძირები ერგო, გლეხს — თავთავი. დათვი სიტყვაზე კვლავ ვერ გადადის, სამაგიეროდ „მას აქეთ საბოლოოდ მოიშალა გლეხის და დათვის მეგობრობა“¹⁰.

აქ სამართლის ძირითადი ნაწილია წინასწარი შეთანხმება, პირობა; სიტყვის მიცემა, რაც უნდა შესრულდეს. მაგრამ, დავიწყებული არ არის შედეგიც, და მისგან გამომდინარე მორალური მხარეც, რაც, მანამდე არსებული მეგობრული ურთიერთობის ჩაშლისათვის მოპირდაპირეს აშკარად თვლის დამნაშავედ და, მამასადამე, მკაცრი ზნეობრივი პასუხისმგებლობის წინაშე აყენებს.

ასეთივე პირობით დათესეს საზიარო ყანა თხამ და მელამ. კარგი ყანა დაუდგათ. მომკეს, გალენეს და გაანიავეს. ზვავი ცალკე დააგროვეს, ბზე ცალკე. მელა, როგორც ყველგან, აქაც ეშმაკობას შეეცადა: „ზვავი მე და ბზე შენაო“. თხას სამართლიანობა სურს: ზვავიც და ბზეც თანაბრად განაწილდესო. ხარბი მელა ამის თანახმა არ არის, გარბის და მოწმედ განაწილებლად „ბიძა“ მგელი მოჰყავს.

ეს, ასე ვთქვათ, ახლად მოყვანილი „მოწმე“ საქმეს იმით იწყებს, რომ თხას უკუთმართულ ბრლადებას უყენებს: „ჩემს დისწულს რატომ აჩივლებო“. მამასადამე, საქმეს ყალბ დანაშაულებრივ მიმართულებას აძ-

⁹ თხულებანი, ტ. V, თბილისი, 1957,

¹⁰ იქვე, გვ. 197.

ლევს, რომ არამც თუ უკანონო სამართალი გაატაროს, თვით თხაც ზედ მიაყოლოს.

თხა შორსმჭვრეტელი გამოდგება. მან მგელს იქვე „დასაფლავებულნი“ თავის მამა-ბიძის საფლავზე შედგომა და ფიცის თქმა მოთხოვია: „ისუღე და მართალი მოწმე იქნები“. მგელმა რომ თხის შეჭმა მოინდომა, წამოხტნენ თხის მიერ წინასწარ დამალული ძაღლები და „მელა და მისი მოწამე ისე გახადეს, შარშანდელიც დაავიწყეს“¹¹.

ამრიგად, უსამართლობის მძებნენი პირიქით დაისაჯნენ!

ვის არ ახსოვს ზღაპარი იმავე „ღედა ენიდან“, რომლის მიხედვითაც, წუწკმა მელიამ ჩიტ ჩიორას სამი ბარტყი შეუსანსლა. „ჩიორა შემოგდა ერთ ხეზედ დაძმარებული. მონადირემ დაინახა და ჰკითხა: რამ დაგაღონა ეგრე ჩიორაო? არ გებრალეები, ერთმა წუწკმა მელიამ შვილები სრულიად შემიჭამაო. — აბა წამო, მიჩვენე ის წყეული მელია და მე გაყურებინებ მის სეირსაო... მონადირემ დაუმიზნა თოფი და მელიას ფეხები აფშეკინა“¹².

სამართალი აქაც აღსრულდა.

ყურადღებას იქცევს დამნაშავეის პოვნის, გამოაშკარავების თავისებური ხერხი, რაც მოცემულია „ქურდში“. ფულის მომპარავი ვერ იპოვნეს. როცა გლეხები შეიკრიბნენ, „მამასახლისმა უცებ დაიყვია: დახე, დახე, ქურდზედ ქუდი იწვისო. ერთმა გლეხმა ფიცხლავ სტაცა ხელი თავის ქულსა. მაშინ ყველამ შეიტყო, რომ ის იყო ქურდი“¹³.

ნათელია, თუ რა ძლიერი ზემოქ-

მედება შეუძლია მოახდინოს ბავშვზე ამ პატარა მოთხოვამს.

მაგრამ სამართლის პოვნა ყოველთვის არ ხერხდება: ლომმა, ვირმა და მელიამ ერთად ინადირეს. გაყოფა ლომმა ვირს მიანდო. ვირმა ნანადირევი სამ თანასწორ ნაწილად გაჰყო. უსამართლო, საკუთარი ძალის იმედზე მყოფ ლომს ეს არ მოეწონა და ვირი შეჭამა, მელიას კი ხელახლა გაყოფა უბრძანა. „მელიამ მთელი ნანადირევი ლომის წინ დააგროვა, თავისთვის კი ერთი წიწკან დაინარჩუნა... აი ჰკვიანი! ვინ გასწავლა აგრე კარგად გაყოფაო? შეჭმულმა ვირმაო, უბასუხა მელიამ“¹⁴.

ნანადირევი განაწილა ძალმომრეობით. ვინაიდან არ ჩანს წინასწარი პირობა თუ ნადირობის შემდეგ ვის რა წილი ერგოს, ნანადირევი თანაბრად უნდა განაწილებულიყო. ამ წესის დამცველი ვირი რომ საქმეს შეეწირა, ამით ლომის დანაშაული უსაზღვროდ დამძიმდა. სამართლის აღმდგენელი კი არავინ ჩანს, ლომის მხოლოდ მხილება კი საქმეს ვერ შველის.

„მონადირე კურდღელში“ ადგილი აქვს ნანადირევის გაყოფამდე შემოსწრებულისათვის წილის მიცემის ცნობილი ქართული ხალხური წესის დაცვას: დიდი მხეცები ირემზე ინადირებენ და მის გაყოფას დაიწყებენ, მოიბრუნეს კურდღელი და ირემს ყურში ეწევა. ეტყვიან ნადირობაზე სად ბრძანდებოდით? კურდღელი დაიჩემებს, ტყიდან ნადირი შე დავაფრთხე, და თქვენს წინ მოვადგეო. მოსწრებული კვეხნის სამაგიეროდ, მხეცებმა „ერთი ნაჭერი კურდღელსაც არ გუნეს“¹⁵.

შესაძლოა „მოსწრებულ პასუხს“

¹¹ თხზულებანი, ტ. V, თბილისი, 1957, გვ. 231.

¹² იქვე, გვ. 150-152.

¹³ იქვე, გვ. 143.

¹⁴ იქვე, გვ. 204-205.

¹⁵ იქვე, გვ. 210.

ანგარიში გაეწიოს, მაგრამ, როგორც ვთქვით, მთავარია ნანადირევის გაყოფამდე, სხვისი შემოსწრება, ვისაც, მართალია, ნადირობაში არ მიუღია მონაწილეობა, მაგრამ, სამაგიეროდ ნანადირევის გაყოფამდე მოუსწროთ. გაყოფის შემდეგ, მას წილი აღარ ეკუთვნოდა, ამიტომ ვერც მოითხოვდა.

დიდი მნიშვნელობა აქვს მინიჭებულ დანაშაულის დადგენასაც: სიბრძნევით არის თუ ეშმაკობით: „მგელმა უთხრა ტყუილათ მცემთ, ჩემი რა ბრალია, რომ ლურჯი ვარ, — ღმერთმა ასეთი გამაჩინაო, მემცხვარეებმა უთხრეს: სილურჯისათვის კი არა გცემთ, ცხვრის შეჭმისათვის გცემთ“¹⁶.

ზოგჯერ თავისთავად უკვე მომხდარი შედეგის განსჯითა და შეფასებით ხდება სამართლიანობისა და უსამართლობის დადგენა, აქცენტი კი, ძირითადად ისევ მორალურ მხარეზეა გადატანილი:

„მინც ავი კაცი იყო, ჯანდაბას თუ მომკვდარაო“¹⁷.

იაკობს, ამასთან, უმჯობესად მიაჩნია, რომ ძალმომრეობა და უკანონობა საერთოდ არ უნდა ჩაიდინონ, თორემ „მომრევის მომრევი არ დაიღვება“¹⁸.

სამართლის შესახებ მსჯელობაა დათვის სიზმრის მიხედვითაც კი:

„...ერთი ბურვაკი შევჭამე,
შხამათაც შემერგებოდა,
სოფლის ბოლოს რომ გავედი,
ვიცოდი არ შემრჩებოდა;
ლამაზ-ლამაზი ბიჭები
თოფ-იარაღში სხდებოდა,

ლამაზ-ლამაზი მწევერები
ფეხის ფრჩხილებზე ღებოდა,
გამიგდეს ისრეთს მინდორსა
თვალი არ გადასწვდებოდა,
ისრეთს ხევ-ხუვში ჩამაგდეს,
ქორი ვერ ჩაფრინდებოდა;
დამაზილეს ბევრი ტყვია
სიკვდილი მამსურდებოდა...“¹⁹

საინტერესო მუქარაა გამოთქმული ხალხურ იუმორისტულ ლექსშიც: „თავგები და გლეხი“:

„წისქვილს საფქვავე წავიღე,
ავციღე სამსა კატასა,
წინ თავგნი შემომეყარნენ,
ჩამისხდნენ ალაგს-ალაგსა,
ერთსა ვკარ, ფეხი მოვტეხე,
მეორე ადგა ალასა;
მესამე მემუქრებოდა —
კიდევ დათესავ ყანასა,
ისე მოგიჭამთ ერთიან,
ცელს ვერ ავლებდე ჩალასა“²⁰.

რა თქმა უნდა, თავიდან თავგები სტყუიან, მოძალადენი ჩანან და კიდევ აქეთ ემუქრებიან გლეხს, რომელიც იძულებული იყო ხელი გამოეღო.

ასეთივე მუქარა მოცემულია ლექსში „მგელი და მემცხვარე“:

„თიკანს, რომ პირი დავავლე,
თხამ დაიძახა ვაიო...
მემცხვარე გადმოეშველა,
ეჭირა შინდის კავიო;
გადმომკრა, გამომიჭირა,
მომტეხა თქოს თავიო...
მაცადე, შვილო, მემცხვარე,
მოგსგლოდეს ტკბილო, ძილიო...“

¹⁶ თხზულებანი, ტ. V, თბილისი, 1957, გვ. 159.

¹⁷ იქვე, გვ. 160.

¹⁸ იქვე, გვ. 166.

¹⁹ იქვე, გვ. 194.

²⁰ იქვე, გვ. 144.

²¹ იქვე, გვ. 178.

მუქარა კი არის, მაგრამ უსამართლო მუქარაა, მეცხვარე კი სამართლიანად მოიქცა, რათა თიკანი გადაერჩინა! ლექსი „კურდღელი და ყანა“ შეიცავს გაფრთხილებას უკვე წასწრებულ დანაშაულზე, რათა აღარ განმეორდეს იგი:

„კურდღელო, ნუ სძოვ ყანასა
ნაღარია და ბრაღია,
თორემ მოგიტევ მწვევრებსა,
ჩემი აღარა ბრაღია“²².

ლექსი „ტოროლა“ წარმოადგენს ფიცს, ამ ფრინველის ხელშეუხებლობის შესახებ, რადგანაც სავსებით იმსახურებს ამას:

„ტოროლას მაინც არ მოვკლავ,
რაც უნდა მქონდეს წამალი,
საწყალი ღამის მეხრისა
ის არის კარგი წამალი“²³.

გამოთქმულ ფიცთან ერთად დანაშაულად არის გამოცხადებული ტოროლას ხელყოფა.

კიდევ უფრო დიდ ზნეობრივ სამართალზე და მოქალაქეობრივ პასუხისმგებლობაზეა აგებული ლექსი „ხარი“:

„წადი, ხარო იმუშავე
ერთგულად მთა და ბარზედა,
ექვსი დღე უღელში ები,
მეშვიდეს დაწე მხარზედა,
ვინც კვირა უქმით შეგებას,
ხელი შეახმეს მკლავზედა“²⁴.

„ღედა ენაში“ გვაქვს უფრო ფაქიზი სამართლებრივი ნიუანსებიც. მაგალითად, ერთ შემთხვევაში, მონა-

ღირეთა მიერ დევნილი ირემი ვენახში ვაზს შეეფარა. ირემი იფიქრებს, რომ საშიშროებამ უკვე გაიარაო და ვაზის ფოთოლს ჭამას დაუწყებს. ფოთლის მოძრაობა ირემს გათქვამს. ესვრიან და სასიკვდილოთ დასჭრიან: „კვდებოდა ირემი და თან ამბობდა: ახია ჩემზედ: ფოთლებმა მე დამმაღლეს, სიკეთე მიყვეს და მე კი მათ კორტნა დაუწყევო“²⁵.

მხატვრულ-სიუჟეტური თვალსაზრისით მეტად საინტერესო, ამასთან მორალურად შეურაცმყოფელი და გამაბიბრუებელი წაძახების ზომაა გამონახული მდინარის მიმართ, რომელმაც ორი მოცურავე დაახრჩო, ცოლები დააქვრივა და ბავშვები დაათბლა; სხვა წმინდა პური „წაართვა“, ურმით რომ მიჰქონდა და ამით სული „ამოხადა“;

„დაიცა გნახო ლიახვო,
დაგხვევოდნენ კოლოები,
ბიჭ-ბუჭნი გაჭყაპუნებდნენ
და გწკუმპლამდნენ გოგოები“²⁶.

საყურადღებო დამოკიდებულებაა გამყდავნებული იაკობის მიერ პ. უმიკაშვილისაგან აღებული ორი ხალხური ლექსის „გაყიდული თოფისა“ და „ხმალის“ მიმართ. ცნობილია თოფი და ხმალი გასული საუკუნისათვის ისევ ძირითადი საბრძოლო იარაღი იყო; თოფი იყო ერთად-ერთი სანადირო იარაღიც. ამიტომაც, ამ ლექსების მიხედვით, მათი გაყიდვა დიდ სირცხვილად არის მიჩნეული, რაც მორალის ფარგლებს სცილდება. აბა მოუესმინოთ ხმალს:

„ხმალმა სთქვა: პატრონ რათ მყიდი,
რა წუნი შეგიმჩნევია,

²² იქვე, გვ. 135 (ბოლო სტრიქონში უნდა იყოს „მამალი“).

²³ იქვე, გვ. 143.

²⁴ იქვე, გვ. 145.

²⁵ იქვე, გვ. 197-198.

²⁶ იქვე, გვ. 260-261.

მომიკლავს შენი მომკვლელი,
სხვა რა დამიშავებია?²⁷.

1876 წელს გამოქვეყნებული „დედა ენა“ გოგებაშვილმა, როგორც უკვე ითქვა, თანდათან სრულჰყო. მან შეავსო სახელმძღვანელო სამართლებრივი აღზრდის თვალსაზრისითაც ამის ერთ-ერთი საუკეთესო მაგალითია სამშობლოს მოღალატისადმი საერთო სახალხო სიძულვილის და სახალხო შურისგების აღსრულებით გამოწვეული აღტაცება:

ქართული ჯარის ერთ-ერთმა ყოფილმა უფროსმა ყორღანაშვილმა უღალატა სამშობლოს, სპარსელებს მოუძღვა და მძინარე ქართველი ჯარი დაამარცხებინა. სპარსელები თბილისში შემოვიდნენ, უხვად დააჯილდოვეს მოღალატე.

„ერთხელ მანგლისის გზაზე შეხვდნენ ერთმანეთს მოღალატე ყორღანაშვილი და საჩინო ბარათაშვილი. ...ჰკრა ხელი ყორღანაშვილსა და გადაჩეხა უფსკრულს ხრამზე... მანამ ძირს უწევდა, საშინელი ტანჯვით დალია ცოდვილი სული.

ყველა ქართველი ადიდებდა საჩი-

ნო ბარათაშვილსა, რომელმაც თავი გასწირა და სამაგალითოდ დასაჯა მოღალატე იუდა“.

სამართლის ცნება დიდი და ფართოა, სამართლებრივი აღზრდა კი აღზრდის ერთ-ერთი ურთულესი და უძნელესი დარგი. იაკობ გოგებაშვილმა „დედა ენაში“, ზემომოტანილი მასალებისა და მაგალითების წყალობით, რომლებიც შერჩეულია უმთავრესად ქართული ხალხური ფოლკლორიდან, ცალკეულ გამოჩენილ მწერალთა ნაწერებიდან და ა. შ. შეძლო ქართულ სკოლაში საფუძველი ჩაეყარა სამართლებრივი აღზრდის საწყისებისათვის, შეძლო თითქმის, ანბანთან ერთად მიეწოდებინა სამართლებრივი ზნეობის საწყისების ცოდნა, ზოგჯერ კი, უფრო ფართო და ზოგადი წესებისა და კანონების გაგებაც.

ეს მოვლენა „დედა ენის“ ერთ-ერთი ძვირფასი დადებითი და მისაბაძი თვისებაა, როგორც სწავლებისა და აღზრდის თვალსაზრისით, ისე საერთოდ. ეს ერთხელ კიდევ ადასტურებს რა დიადი საუნჯე მოებოვება ქართველ ხალხს „დედა ენის“ სახით.

საქართველოს მოსახლეობის ზრდის ზოგიერთი სოციოლოგიური ასპექტი

ახლის და ჰემშარტიის დადგენა, მიღებული ცოდნის სისტემაში მოყვანა, მეტად რთული კვლევითი პროცესია. ეს განსაკუთრებით ითქმის ისეთი მეცნიერების შესახებ, როგორცაა სოციოლოგია.

სოციოლოგია პირველად მეცხრამეტე საუკუნის პირველ ნახევარში სიბრძნისმეტყველებისაგან დამოუკიდებელ მეცნიერულ დარგად გამოჰყო ფრანგმა ფილოსოფოსმა ოგუსტ კონტმა. ეს ახალი მეცნიერება სწრაფად განვითარდა. მალე დაიწყო დარგობრივი სოციოლოგიური კვლევა, რამაც წარმოშვა ცალკეული სოციოლოგიური მიმართულებანი: მრეწველობის სოციოლოგია, სოფლის მეურნეობის სოციოლოგია, ხელოვნების სოციოლოგია, ბიზნესის სოციოლოგია, და ა. შ. დემოგრაფიული პროცესების სოციოლოგიურმა შესწავლამ საფუძველი ჩაუყარა სრულიად ახალ მიმართულებას სოციოლოგიურ კვლევაში ე. წ. პოპულაციის სოციოლოგიას.

ჩვენი რესპუბლიკის მოსახლეობის დემოგრაფიულ შესწავლაში დიდი დამსახურება მიუძღვის საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიას, სადაც 1946 წელს აკადემიკოს გ. ახვლედიანის თაოსნობით შეიქმნა საქართველოს მოსახლეობის შემსწავლელი პირველი კომიტეტი. 1958 წელს თბილისში პროფ. ი. ჟორდანიას ინიციატივით და პროფ. დ. მამათვიანიშვილის ხელისშეწყობით დაარსდა „ქალის ფიზიოლოგიისა და პათოლოგიის სამეცნიერო კვლევითი ინსტიტუტი“, სადაც პირველად საბჭოთა კავშირში დაიწყო პოპულაციის საკითხების სერიოზული კვლევა.

„ქალის ფიზიოლოგიისა და პათოლოგიის ინსტიტუტი — წერდა საკავშირო ურნალი“ „Наука и жизнь“ 1967 წლის ივნისში, სამკურნალო დაწესებულებაა, მაგრამ, მისი დარსების საფუძვლად მიჩნეულ იქნა წმინდა სოციოლოგიური მოტივები. 50-იანი წლების ბოლოს მშობიარობის რიცხვი საქართველოში ძლიერ დაეცა. პროფესორმა ი. ჟორდანიამ უხელმძღვანელა მკვლევარების ჯგუფს ამ მოვლენის მიზეზების დასადგენად. გამოირკვა, რომ ძირითადი უბედურება აბორტე-

ბია — დაახლოებით 400 ათასი წელიწადში“¹.

საქართველოს მოსახლეობის დემოგრაფიული პროცესების შესწავლას რამდენიმე სინტერესო ნაშრომი უძღვნა აკადემიკოსმა პ. გუგუშვილმა. ასეთებია: „სოციოლოგიური ეტიუდები“, „საქართველოს სსრ მოსახლეობის აღწარმოების საკითხები“. გამოიცა აგრეთვე სხვა ავტორების გამოკვლევები. მიუხედავად ამისა უნდა ვაღიაროთ, რომ ჯერ კიდევ ძალიან ბევრია შესასწავლი და გასაკეთებელი, განსაკუთრებით მეცნიერულ კვლევათა შედეგად მიღწეული ცოდნის პრაქტიკაში დანერგვის თვალსაზრისით, გონივრული პოპულაციური პოლიტიკის ცხოვრებაში გასატარებლად.

პოპულაციის პრობლემები, ისე, როგორც ყველა სოციალური პრობლემა, შესწავლილ უნდა იქნეს ისტორიულ ქრილში, რაც საშუალებას მოგვცემს გავანალიზოთ მოსახლეობის აღწარმოება.

ხალხის რაოდენობის შემამცირებელ (მოსახლეობის კლება) მოვლენებთან ბრძოლა ყოველთვის იყო მსოფლიოს გამოჩენილი და პროგრესული მოღვაწეების ყურადღების საგანი. პოპულაციის პრობლემების მოწესრიგება მიჩნეული იყო სახელმწიფოებრივი მოღვაწეობის ერთ-ერთ უმთავრეს საქმედ. დიდი მეცნიერი მ. ლომონოსოვი წერდა: „ყველაზე მთავარ საქმედ ვთვლი რუსეთის ხალხის შენარჩუნებას და გამრავლებას. ამაშია უდიადესობა, სიმდიერე და სიმდიდრე მთელი სახელმწიფოსი, და არა ცარიელი სივრცე მოსახლეთა გარეშე“.

ხალხის გამრავლების პრობლემები ყოველთვის აწუხებდათ ქართველ მოღვაწეებსაც. მსოფლიოში აღიარებულმა მეცნიერმა, აკადემიკოსმა ი. ბერიტაშვილმა გარდაცვალების წინა დღეებში, 1975 წლის სახალწლოდ თავისი მშობელი ხალხი შემდეგი სიტყვებით დალოცა:

„ჩემს ერს ვუსურვებ უკვდავებას მრავალშემიერ, გამრავლებას, სასახელო შვილების დაზრდას, მშვიდობას, სიხარულს, სიტკბოს

¹ იხ. «Наука и жизнь», 1967 г. № 6, გვ. 69.

ყველა ოჯახისათვის, სიკეთეს და სულის სისპეტაკეს“.

გამრავლება რომ ოდითგანვე ოცნება იყო ჩვენი მშობელი ხალხის მესვეურებისა იმითაც მტკიცდება, რომ თითქმის ათასი წლის წინ დავით აღმაშენებელი თავის წერილში რომის პაპს წერდა: „ჩვენს მშვენიერ და ნაყოფიერ ქვეყანას — საქართველოს ხალხის ნაკლებობა ოდითვე აწუხებდა, რის გამოც იერუსალიმში ქრისტეს საფლავის დასახსნელად ჭვაროსანთა ლაშქრობაში დიდ მონაწილეობას ვერ მივიღებ...“

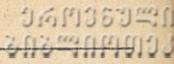
ქართველი ხალხის გენერაცია და რეგენერაცია ყოველთვის უკავშირდებოდა უცხოელ დამპყრობელთა დაუსრულებელ შემოსევებს საუკუნეების მანძილზე. ჩვენმა ქვეყანამ დიდი ძნელებდობა გადაიტანა და იგი გადარჩა ვაჟაკების თავდადებისა და შვილების დაბადება-გაზრდისათვის ქალის დიდი შრომის გამო. მეოცე საუკუნის ისტორიულმა ძვრებმა ჩვენი ხალხის პოპულაციას თავისებური დიდი დასვა. მარტო მეორე მსოფლიო ომის დროს საქართველოს ექვსასი ათასზე მეტი მკვიდრის მკერდი იცავდა სამშობლოს, რომელთა დიდი ნაწილი განგმირული იქნა მტრის ტყვეთ. ამრიგად, მაშინ საქართველომ, რომელშიც სახლობდა დაახლოებით 3,500,000 მცხოვრები, სამშობლოს მემარტა სახით მისცა მოსახლეობის თითქმის 20 პროცენტი. თურას ნიშნავს საქართველოსათვის 600.000 აღამიანზე მეტი მკვიდრის ფრონტზე გაყვანა ეს ნათელი გახდება, თუ ვიტყვით, რომ ამერიკის შეერთებულმა შტატებმა მეორე მსოფლიო ომში დაჰპარგეს მხოლოდ 325,000 აღამიანი, იტალიამ 400.000, ინგლისმა — 320.000, ჩეხოსლოვაკიამ — 364.000.

პოპულაციის პრობლემის დადებითი გადაწყვეტისათვის უდიდესი და უპირველესი მნიშვნელობა აქვს მშვიდობის პროგრამას, რომელსაც კომუნისტური პარტია ახორციელებს. საკმაოდ არ არის დებულება, რომ გამრავლება, პოპულაცია შესაძლებელია მხოლოდ და მხოლოდ მშვიდობიანობის პირობებში.

წარსულში ძირითადად ომიანობა ანადგურებდა ჩვენს მოსახლეობას. დღეს კი მოსახლეობის აღწარმოებას აბრკოლებს აბორტი და გვიანი ქორწინება. მართლაც, საქართველოს მოსახლეობას ბევრი ჭირი უნახავს. სპარსელების თუ რომაელების, ბერძნების თუ არაბების, თურქების თუ მონღოლების შემოსევები დამანგრეველი აღმოჩნდა ჩვენი სო-

ციალური ყოფისათვის. ხალხი გმირულად შრომობდა, იბრძოდა, მტერს იგერიებდა და დანგრეულს აშენებდა, ალაღენდა. დღეს კი, ჩვენი ხალხის გმირობა ოჯახში ოთხი შვილის დანერგვის ტრადიციამაა, აბორტებთან ბრძოლა. აბორტი არა მარტო მომავალ ბავშვს სპობს, არამედ რამდენიმე წლის შემდეგ დედასაც. დღეს ჩვენი ხალხის გმირობა ლოთობასთან და ნარკომანიასთან, გვიან ქორწინებასთან ბრძოლაა. უნდა შეიქმნას უარყოფითი საზოგადოებრივი აზრი ცოლშეურთავ ვაჟებსა და შინაბერების შესახებ. იმ პირმა, ვინც ცოლს დროულად არ ირთავს, გათხოვებაზე არ ზრუნავს მორალური და ადმინისტრაციული პასუხი უნდა აგოს საზოგადოების წინაშე.

ასეთი რამ უნაყოფო ფანტაზია რომ არ არის, ამის დასამტკიცებლად მოვიყვანთ ერთ ფაქტს. 1974 წლის 30 დეკემბერს გაზეთ „პრავდაში“ გამოქვეყნდა მეტად საინტერესო ცნობა. მექსიკის მთავრობამ თავის ქვეყანაში, რომლის მოსახლეობა ორმოც მილიონზე მეტია, შემოიღო იძულებითი ქორწინება სახელმწიფო დაწესებულებების ყველა მამაკაცისათვის და პირველ რიგში პოლიციის, სახანძრო დაცვის და სხვა უწყებების თანამშრომლებისათვის. საინტერესოა, რომ ახალი კანონით, უცოლო მამაკაცები გაფრთხილების და ვადის დანიშვნის შემდეგ სამსახურში აღარ დაიშვებიან. საქართველოს დაახლოებით 5 მილიონიან მოსახლეობაში კი შვილიერების 350.000 ასაკის ცოლშეურთავი მამაკაცი და 750.000 გაუთხოვარი ქალია. ამ საკითხის გონივრული მოწესრიგება საქანონმდებლო წესით ჩვენი რესპუბლიკის ერთ მილიონიან უოჯახო ახალგაზრდას ჩააყენებს ჩვენი ხალხის პოპულაციის და პროგრესის სამსახურში. ამით საქართველოში ძირითადად გადაწყდება გვიანი ქორწინების პრობლემაც, რომელიც დეგრადირების გზაზე აყენებს როგორც ქალს, ასევე მამაკაცს და ოჯახს. ისტორიულად საქართველოში ადრე ათხოვებდნენ ქალებს. თუ როგორი იყო ასეთი დედების ფიციკური და ესთეტიკური მდგომარეობა ამაზე ნათლად მეტყველებს შემდეგი ისტორიული დოკუმენტები. 1668 წელს ცნობილი მოგზაური — შარდენი ქართველი ქალის შესახებ წერდა: — „იქ (საქართველოში) არ მინახავს არც ერთი ცული სახის ქალი და კაცი, ანგელოზებივით ღამაზები არიან. ქალების უმეტესი ნაწილი ბუნებას ისეთის სიკვლავით დაუსაჩუქრებია, რომ სხვაგან ვერსად შეხვდებით, არ შეგიძლიათ დახატოთ ქართველი ქალების სახისა და ტა-

ნადობის მშვენიერება, ისინი არიან თავდა-
ბალნი, კეკელუცნი და წერწეტნი, უშნოდ
ჩასქებულ ქალებს იშვიათად შეხვდებით,
მხოლოდ ის აუშნობთ ქართველ ქალებს, რომ
ფერუშარილს ისობენ. ქართველი ქალები,
საცა სპარსელები არ არიან უპირბადათ და-
დიან და კაცებს თამამად ელაპარაკებიან“-ო.

საქართველოში 1768 წელს ჩამოსული აბ-
ატი იოსებ დელაპორტი წერდა: „საქართვე-
ლოში ყველაფერი კარგია, მაგრამ ქართველ
ქალზე ლამაზი სანახავი იქ არა არის რა. მე
იმით რომ ვუცქერდი, უნებლიეთ განცვიფ-
რებაში მოვდიოდი. ამ ქვეყანას შეიძლება კა-
ცმა უწოდოს მშვენიერთა სავანე. როგორც
სხვა ქვეყანაში იშვიათად ნახავთ სრულს სი-
ლამაზით შემკობილ ქალს, ისე აქ ძვირად შე-
გიძლია ნახოთ ისეთი ქალი, რომელიც მშვე-
ნიერებით არ იყოს შემკული. თითქმის ყოვე-
ლ ნაბიჯზე შეხვდებით მათ გაბადრულ სა-
ხეს. რასაკვირველია მე მათ ქებას არ ვაწვი-
ადებ. ძნელია კაცმა წარმოიდგინოს ის მოყ-
ვანილი, ნაზი, სწორად აგებული ტანი, რო-
გორც ქართველი ქალის ტანიაო“.

უცხოელთა ეს აზრები მოწმობენ იმას,
რომ ადრეული ქორწინება, ასევე მრავალ-
შვილიანობა იყო ქართველი ქალის სულიერი
და ფიზიკური სიმშვენიერის ძირითადი წყა-
რო.

ერთა ცხოვრებაში, — ამბობს ჩვენი სასი-
ქადლო პოეტი აკაკი წერეთელი — ქალებს
იგივე მნიშვნელობა აქვს, რაც ბარომეტრს
ჰაერის ცვლილების გასაგებად... ქალი ბურჯი
და ქვაკუთხედი როგორც კერძო ოჯახის, ისე
საზოგადოებისაც, ე. ი. მთელი მისი ქვეყნის,
მისი სამშობლოსი. ნეტავი იმ ერს, რომელ-
საც კარგი ქალები ჰყავს.

დიდი ჰუმანისტები მყარ ოჯახს მიიჩნევენ
კაცობრიობის არსებობის უპირველეს საფუ-
ძვლად. ცნობილი საბჭოთა დიპლომატი, სა-
ბჭოთა კავშირის ყოფილი ელჩი საფრანგეთ-
ში ვინოგრადოვი თავის მოკონებებში წერს,
რომ ფრანგმა პროგრესიულმა მოღვაწეებმა
მიადწიეს იმას, რომ საფრანგეთის ჯანმრთე-
ლობის დაცვის სამინისტროს დაერქვა —

„ოჯახის და ჯანმრთელობის დაცვის სამინის-
ტრო“.

ჩიუტი ფაქტია, მაგრამ მეცნიერულად და-
მტკიცებულა, რომ გვიანი ქორწინება ხელს
უწყობს როგორც ქალში, ასევე მამაკაცში
გენერაციული ფუნქციების დაქვეითებას და
ზოგჯერ მოშლას, რაც განაპირობებს ადამი-
ანში ნადრევ დაავადებათა წარმოშობას და
საბოლოოდ ნადრევ სიბერეს მთელი თავისი
უარყოფითი შედეგებით პიროვნებისათვისაც
და საზოგადოებისათვისაც.

საქართველოს მოსახლეობის ზრდის ხელ-
ისშემშლელი ფაქტორები როგორცია აბო-
რტი, გვიანი ქორწინება, ნადრევი სიბერე,
უნაყოფო ქორწინება, ნარკომანია და სხვა.
კონკრეტულ-სოციოლოგიურ პრობლემათა
კვლევა წარმოებს საქართველოს სსრ ჯანდა-
ცვის სამინისტროს ი. შორდანას სახელობის
ადამიანის გენერაციული ფუნქციის ინსტი-
ტუტის სოციოლოგიისა და დემოგრაფიის გა-
ნყოფილებაში.

საბჭოთა კავშირში მცხოვრებ ყველა ქარ-
თველთა 95% პროცენტი, საქართველოს რეს-
პუბლიკაში ცხოვრობს. ქართველები ცხოვრო-
ბენ საინგილოში, შუა აზიის რესპუბლიკებში,
ასევე სხვა მოძმე რესპუბლიკებში და საბჭო-
თა კავშირის სხვადასხვა კუთხეში.

პოპულაციის პრობლემების სოციოლოგიურ-
მა კვლევამ ნათლად დაამტკიცა, რომ ხალხთა
გამრავლების ხელშემწყობია სამართლის ქმე-
დიობა. ჯერ კიდევ ვახტანგ მეექვსის სამარ-
თლის წიგნში ჩაწერილია, რომ:

„უსამართლობა ამა სოფელს კაცსა უძეოდ
აღმოჰფხვრის და გარდაავინებს, დღეთსიგრ-
ძეობასა მოუკლებს, ქვეყანას აუოხრებს, ცანი
ცვარს დააკლებენ და ქვეყანა — ნაყოფს, ამ
სოფელს შეარცხვენს და იმ სოფელს წასწყ-
მენდს და საუკუნო სატანჯველს დაუმკვიდ-
რებს. ესენი ყველაჟა უსამართლობისაგან გა-
მოვლენ, და სამართლის ენა შეფესა და მსა-
ჯულს ამა ყოვლის ბოროტისაგან შორედ
ჰყოფს და განსდევნის“¹.

ჩვენი დიდი სჯულმდებლის აზრით უსამარ-
თლობა-სამართლიანობაზე ყოფილა დამოკი-

1 ვახტანგ VI „სამართლის წიგნი“, თბილისი, 1955 წ. გვ. 471.

დებულები გამრავლება (ე. ი. პოპულაციის პრობლემა), ხანგრძლივი სიცოცხლე (ე. ი. გერონტოლოგიის პრობლემა), ქვეუნიის მშენებლობა და ნაყოფიერება და საზოგადოებაში ბედნიერების გრძნობის დამკვიდრება, მორალის სიმტკიცე და უოველგვარი ბოროტის დათრგუნვა. ამიტომ, ვისაც სურს საზოგადოების სოციალური და ეკონომიური პროგრესი, იგი უნდა ზრუნავდეს სამართლიანობის მოთხოვნათა გატარებაზე სოციალურ თუ პიროვნულ ცხოვრებაში.

პოპულაციის პრობლემების დამუშავებას

დიდი მნიშვნელობა აქვს საქართველოს მოსახლეობისათვის, რომელსაც ჭერ კიდევ ვერ მოუშუშებია ისტორიული ბედუქუდმართობის გამო რამდენიმე ასეული წლის წინათ მიღებული ქრილობები. მოსახლეობის კვლავწარმოების საკითხების შესწავლას ჩვენში პირველხარისხიანი მეცნიერული მნიშვნელობა ენიჭება.

ჯ. ბაქრაძე

იურიდიულ მეცნიერებათა კანდიდატი, ადვოკატი.

ი. ბაგრატიონი წოლაჰისა და წოლაბთა უკითხეთობის შესახებ

ი. ბაგრატიონმა მდიდარი ფილოსოფიური, პოლიტიკური და ლიტერატურული მემკვიდრეობა დაგვიტოვა. ამჯერად მისი შეხედულებების გარკვევისათვის განვიხილავთ მხოლოდ „სჯულდებას“ და „კალმასობას“.

„სჯულდება“ კანონების პროექტია, რომელშიც ჩამოყალიბებულია ის ძირითადი პრინციპები, როგორც თვითონ წერს „წინადადებაი“, რომლებიც საფუძვლად უნდა დასდებოდა ახალ სამართალს, სამართალს, რომელსაც უნდა გადაერჩინა „საქართველოსა ერნი“, მისული „განწირულებასა შინა“. „სჯულდების“ სახით ჩვენ საქმე გვაქვს არა პოლიტიკურ ტრაქტატთან, ან თეორიულ შრომასთან, რომელშიც ჩამოყალიბებული იქნებოდა ავტორის პოლიტიკური, ფილოსოფიური, იურიდიული და სხვა შეხედულებანი, არამედ, კანონების პროექტთან, რომელშიც თითქმის გამორიცხვულია ავტორის პოლიტიკური ან ნეგატიური მსჯელობა. მაგრამ ამის მიუხედავად ისევე, როგორც სხვა სამართლებრივ დოკუმენტებში აქაც აშკარად იგრძნობა ავტორის მიმართულება, მისი პოლიტიკური პოზიცია, შეხედულებები საზოგადოებრივი ცხოვრების თითქმის ყველა ძირითად საკითხზე.

„უპირველესი“ წოდება, რომელთა შესახებ მსჯელობას ყველაზე მეტი ადგილი უკავია „სჯულდებაში“ მსხვილი თავდაზნაურობა, ქართლ-კახეთის ფეოდალებია. მათ მიმართ ი. ბაგრატიონის უარყოფითი დამოკიდებულება „სჯულდების“ შესავალშივე სჩანს. პროექტის პირველ სტრიქონებშივე მსხვილ ფეოდალებს აყენებს ქართველი ერის სამსჯავროს წინაშე და უყენებს მძიმე ბრალდებებს. მსხვილი ფეოდალები იყვნენ „უწესობისა“ და უთანხმოების მესვეურები, რომლებმაც საქართველო მიიყვანეს „განწირულებამდე“, მახეღარები და მოქიშპენი, ქვეყნის მოღალატენი, ადამიანებით მოვაჭრენი, სხვისი ქონების დატაცებითა და წვრილმანი ქურდბაცაცობით სახელგატეხილები.

ი. ბაგრატიონი კიდევ უფრო მეტი სიუხვით გვიხატავს XVIII საუკუნის საქართველოს პოლიტიკურ და ეკონომიურ მდგომარე-

ობას „კალმასობაში“, რომელშიც ყველაზე მეტი ადგილი სოციალურ საკითხებზე მსჯელობას უჭირავს. ავტორი არა მარტო აგვიწერს XVIII საუკუნის უკანასკნელი წლების საქართველოს ეკონომიურ და პოლიტიკურ ცხოვრებას, არამედ გამოთქვამს გარკვეულ შეხედულებებს თავისი დროის თითქმის ყველა სოციალურ ფენაზე. ი. ბაგრატიონი თავის ფილოსოფიურ-პოლიტიკურ, სამართლებრივ, ეთიკურ, ესთეტიკურ, რელიგიურ შეხედულებებს იმისათვის კი არ გადმოგვცემს, რომ გაგვაკვირვოს საკუთარი ერთდროით, არც მარტო იმისათვის, რომ შეითხველს მთავრობის სხვადასხვა სახის ინფორმაცია მეცნიერებისა და კულტურის სხვადასხვა დარგში. ი. ბაგრატიონის „კალმასობა“ თუმცა ენციკლოპედიური ხასიათის ნაწარმოებია, მასში მთავარი ადგილი ცოდნას უჭირავს. მაგრამ ეს უკანასკნელი უტენდენციო როდია. ისევე, როგორც ყველა ჭეშმარიტ ენციკლოპედისტს „კალმასობის“ ავტორსაც თავისი გარკვეული სოციალურ-პოლიტიკური იდეები აქვს და მათს გამოსახვას ემსახურება.

აღსანიშნავია, რომ თუ ადრე, საქართველოში მოღვაწეობის დროს, ი. ბაგრატიონის ანტიფეოდალური იდეები გამომდინარეობდა აბსოლუტური მონარქიზმის ინტერესებიდან, „კალმასობაში“ კრიტიკა ძირითადად სოციალურ ხასიათს ატარებს და ის მთლიანად ფეოდალურ სისტემას შეეხება. ეს ნათლად ჩანს პირველ რიგში ფეოდალური წყობილების მამხილებლურ ტენდენციებში, დიდგვაროვანი თავდაზნაურობისა და სამეფო ტახტის მძიმეელ ბატონიშვილების პოლიტიკური ინტრიგების კრიტიკაში, მათი პატრიარქალური ჩამორჩენილობის, ზნეობრივი სიმდაბლისა და უწინგნურობის მხილებაში.

ი. ბაგრატიონის „კალმასობის“ მიხედვით მთავარი სატკივარი, რომელიც აწუხებდა საქართველოს, ეს იყო ბატონისა და ყმის ურთიერთობის მოუგვარებლობა.

ი. ბაგრატიონი ბატონყმური ურთიერთობის მოსპობის მომხრე არასოდეს არ უოფილა. ისევე როგორც ბევრი სხვა განმანათლებელი, არც იგი მოითხოვდა ბატონყმური სისტემის შეცვლას არც რეფორმების და არც, მით

უმეტეს, რევოლუციის გზით, მაგრამ ამავე დროს იგი გულგრილად ვერ უტკებდა ბატონყმური ურთიერთობის იმ საშინელ შედეგებს, რაც განსაკუთრებით აუტანელი ხდებოდა მისი კრიზისის პერიოდში. ი. ბაგრატიონი ბატონყმობის მომხრეა, მაგრამ არა მონობისა, რასაც ფაქტობრივად როგორც რუსეთის, ასევე ქართულ სინამდვილეში ბატონყმური ურთიერთობის საკითხში ი. ბაგრატიონს შეიძლება უტოპისტი უწოდოთ. მას სურს, რომ ბატონსა და ყმას შორის სუფეზდეს ისეთი მარონია, როდესაც გამორიცხულია ძალადობა, ჩაგვრა, მონობა, არაღამიანური დამოკიდებულება პირველისა მეორესთან, ყმების აწიოკება, ქონების მიტაცება, აღამიანებით ვაჭრობა და ა. შ.

ნაწარმოების დასაწყისშივე ავტორი გვიხატავს საშინელ სურათს. თავად აბაშიძეს ცხრა ტყვე გაუმზადებია გასასყიდად და მეთე კაცად თვალში მოუვა საკალმასოდ მისული თვით იოანე ხელაშვილი, რომელიც გამოეხარჩლება ტყვეებს. იოანე ამაოდ უმტკიცებს აბაშიძეებსა და მათ მოძღვრად გასაღებულ არჭვანაძეს, რომ აღამიანებით ვაჭრობა დაუშვებელია, რომ ეს ეწინააღმდეგება ბუნების, საღვთო და სამოქალაქო სამართალს.

გლეხების ძარცვა-გლეჯაზეა ლაპარაკი „კალმასობის“ შემდეგ თავშიაც. სურამში მიმავალ იოანეს მტრებისაგან და საკუთარი მოურავისაგან აწიოკებული მწყემსები შეხვდებიან. ლეკებს რაც ნახირი გადაურჩათ, მოურავმა მოსტაცა იმ გლეხებს, რომლებმაც მღვვარში მონაწილეობა ვერ მიიღეს. მწყემსების სიტყვებიდან ჩანს, რომ მოურავი ისევე არბევს თავის ყმებს როგორც ლეკები. „ესე ძნელი სჭულდება საბრალო გლეხთ-კაცთა ზედა, ასე ადვილად და თითქმის შეუძლებლად დარბევა... — ეტყვის იოანე ზურაბს, — მკის დროს და ლეწვის დროს ხარები ერთმევათ და წვრილის შვილების გამოშრდელი ძროხები“.²

კიდევ უფრო მეტად შეწუხდება იოანე, როდესაც გაიგებს, რომ ქვრივ ქალს, რომელსაც ერთი პატარა სახლი და საბოსტნე ადგილი გააჩნია, ერისთავისათვის ძღვენს მოსთხოვენ. ქვრივი ქალის დარბევით შეწუხებუ-

ლი ბერი ცხენზე შეტდება და წამოიძახებს: „განვეშორნო ამ ბარბაროზთა“.

იოანე ქართლში მინდაზ ამირეჯიბთან წააწყდება საშინელ სურათს „უი ჩემს თავს! ამ ქვეყანაში პირუტყვთ უფრო პატივი სდებიათ პირმეტყველზედ“ — წამოიძახებს ეპოში შესვლისთანავე ნავაგში მკლამარე ბავშვებს რომ დანიხავს.

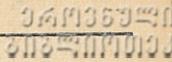
ამირეჯიბისათვის იოანეს მიერ შედგენილ რჩევა-დარიგებაში აშკარად ჩანს ი. ბაგრატიონის აზრი იმის თაობაზე, თუ როგორ უნდა ექცეოდეს ბატონი ყმას: „ყმათა შენთა უდინერსა ნურარს დასდებ ხარკსა“, „ყმანი შენნი შეძლებისამებრ იხსნებ და უსამართლოდ ნურარს წაართმევ... ნუ იქმ უსამართლობას: ქვრივთა და ბოლოთა ნუგეში ეც, სნეულთა მოუარე“ და ა. შ.³

იოანეს წიგნი, შედგენილი ამირეჯიბისათვის, წარმოადგენს ყველა მეზატონის მორალურ კოდექსს, რომლითაც იგი უნდა ხელმძღვანელობდეს. ეს კოდექსი თავიდან ბოლომდე ჰუმანური ხასიათისაა.

ი. ბაგრატიონი მთლიანად იზიარებს განმანათლებელთა აზრს იმის შესახებ, რომ ყველა აღამიანი ერთნაირი იბადება, რომ აღამიანებს შორის განსხვავება თვით აღამიანმევე ძალადობით დააწესა, რომ ბიოლოგიურად არავითარი განსხვავება ბატონსა და ყმას შორის არ არსებობს, რომ ორივეს წინაპარი ადამ და ევაა. ბატონს, რომელსაც აქვს სიმდიდრე, სახნავსათესი მიწები ყმას კი არ უნდა ჩაგრავედეს, არამედ ეხმარებოდეს“. „მუშაკთა ნუ დაუტყვებ მშვირთ... ნუ წაართმევ მსახურს“, „აგრეთვე თუ ნაკლულევანებასა ზედა საქონელთა ანუ ხართა, ანუ ძროხათა ზედა იხილო ვინმე მონათა შენთაგანი და ძაღვედას, შეეწიე მათ მიცემითა მათთა, რათა მის ძლით შეიძლონ მუშაკობა, გამოზრდა თავთა თვისთა და მსახურებაც შენი“.⁴

ბატონს ყმა კი არ უნდა სძულდეს, არამედ უყვარდეს. უნდა უყვარდეს მარტო იმისათვის კი არა, რომ იგი სჭირდება, მასზეა დამოკიდებული მისი კეთილდღეობა, არამედ იმისათვისაც, რომ ყმაც აღამიანია, ბუნებით ისევე გაჩენილი, როგორც თვითონ. „ესრეთ გიყვარდენ ყმანი შენნი, ვითარცა ძენი შენი“.⁵ „სიკვდილი თანაწორება მეზატონისაცა

1 იოანე ბატონიშვილი. „კალმასობა“, კ. კეკელიძისა და ალ. ბარამიძის რედაქციით 1936 წ. გვ. 11-15.
 2 იქვე, გვ. 18.
 3 იოანე ბატონიშვილი. „კალმასობა“, ტ. I, გვ. 34-35.
 4 „კალმასობა“, ტ. I, გვ. 51.
 5 „კალმასობა“, ტ. I, გვ. 52.

და ემისათვისცა“⁶ — იოანეს პირით მიმართავს ი. ბაგრატიონი თავდაღწაწაურობას. იმავე იოანეს პირით ავტორი ამბობს, რომ არავითარი მნიშვნელობა არა აქვს ვინ ვისი შვილია, რომ აღამიანი ფასდება არა წარმოშობის, არამედ პირადი ღირსების მიხედვით⁷.

ი. ბაგრატიონის აზრით, ყმის აღამიანურ ღირსებას კანონი უნდა იცავდეს, მაგრამ როდესაც მას მებატონე არღვევს, მეფის ვალია დაიცვას სუსტი მძლავრის ძალადობისაგან. მეფემ „უსამართლოდ ნურვის — ნურცა თვისთა საკუთართა ყმათა და ნურცა თავდაღწაწაურთა ყმათა — ნუ შეაწუხებს და ნურც მათ მებატონეთა უდიერად შეაწუხებინებს თვისთა ყმათა“⁸.

ავტორი მუქი საღებავებით გვიხატავს ყმის მდგომარეობას. ასე მაგალითად, დადიანებთან იოანე ასეთი სურათის მოწმე გახდება. ბატონის ბრძანებით ბოქაულმა წართვა საწყალ გლეხებს ორი ძროხა, რამდენიმე თხა და ღორი. მიჰყვდათ ისინი და უკან „მოსდევდნენ მწუხარედ მოხუცებულნი კაცნი“⁹. გლეხების ჩვილის ყური არავინ დაუღდა და ბრძანება გაიცა: „ცქვიტად დაკალით და მოხარეთ, სადილს ადრე მიირთმევს ბატონი“¹⁰.

ცინიში უოველგვარ სასლვარს სცილდება, როდესაც გლეხებს ვითომ საფასურად დაკლული საქონლის ტყავები მისცეს. გაკვირვებულმა იოანემ რომ იკითხა: „უი ჩემ თავს, ტყავიც და ხორციც რომ იმ კაცთა იყო. ეს რა სამართალია“⁹ უპასუხეს „ჩვენი ფასი ეს არის და ბარე შენც რომ მოკლას ვინმე, წვერსა და თმასა მოგპარსვენ და შენს დედამამს გაუგზავნიან, შენი ფასი ის იქნება“¹⁰.

ამრიგად, „კალმასობა“ უპირველეს ყოვლისა, შეიცავს საქართველოს ფეოდალური სინამდვილის კრიტიკას. ნაწარმოებიდან ლოგიკურად გამომდინარეობს ამ სისტემის უფარვისობა, იმ სახით რა სახითაც საქართველოშია, როგორც სამართლებრივი (ზუნებებითი სამართლის), აგრეთვე სოციალურ-ეკონომიური თვალსაზრისით.

გლეხთა საკითხში ი. ბაგრატიონი იზიარებს ზომიერ განმანათლებელთა თვალსაზრისს, რომლის მიხედვითაც არის ორი წოდება.

ერთი მმართველი, სელმძღვანელი ქვეყნისა და სახელმწიფოსი. ესაა უმთავრესად თავდაღწაწაურობა ან ბურჟუაზია. მისი ვალია უპატრონოს ქვეყანას, სახელმწიფოს, ამიტომ ის უნდა იყოს განათლებული და ამით განიჩროდეს ხალხისაგან. მეორე წოდების — გლეხების ვალია შექმნას მატერიალური დოვლათი, შეინახოს სახელმწიფო, თავდაღწაწაურობა.

ი. ბაგრატიონს გარკვეული შეხედულება ჰქონდა აგრეთვე ბურჟუაზიაზე. ქვეყნის პროგრესი, მისი ეკონომიური წინსვლა სავაჭრო და სამრეწველო ბურჟუაზიის გაძლიერების გარეშე წარმოუდგენლად მიაჩნდა. მან კარგად იცოდა, რომ ამ კლასის ახალი ღმერთი — ფული აღამიანს, საზოგადოებას, სამეფოებს ზნეობრივად აქვეითებდა, მაგრამ ქვეყნის ეკონომიური განვითარებისათვის, პროგრესისათვის ის საჭირო იყო. საშინელია ბრჭყვიალა ლითონი — ოქრო, მაგრამ ის ყოვლის შემძლეა. „ოი ოქროო, — ამბობს იოანე, — თუ რაოდენ შემძლებელ ხარ შენ, შენგან აღიდებინა უძლეველნი ციხენი, შენგან იძლევიან მხედრობანი, შენ გვარობენ სელმწიფენი, შენი ძალით დაეცემიან მეფენი, შენ მიიზიდავ გულსა მდიდართა და ღარიბთაცა, შენ ხარ მხიარულება ყოველთა კაცთა; მხიარულებით შეგიტპობენ მღვდელმთავარნი და სხვანი სამღვდელონი, მრავალგზის გაადვილებ კანონთა, მრავალგზის გამტყუნებ მართალთა. შენ მიიზიდავ გულთა მსაჯულთა და კარის კაცთასა; შენ ასწავებ ცოდვასა ანგარებისასა; შენ ხარ კეთილი და აგრეთვე ბოროტი, ვინაღან ორივე ძალგის“¹¹.

აქ საყურადღებოა არა მარტო ფულის უარყოფითი გავლენა აღამიანზე, არამედ მეფეების, მხედვლების, მებატონეების, სასულიერო პირებისა და სხვების მხილება, რომლებსაც ოქრო ან თეთრი (ფული) ღმერთად გაუხდიათ და მისთვის მიუხდევიათ თავიანთი ზედი. საყურადღებოა, აგრეთვე ისიც, რომ ოქროს მარტო ბოროტება კი არა, სიკეთეც შესძლებია და ამიტომ ჰქვიანმა კაცმა ის თავისთვისა და ქვეყნის საკეთილდღეოდ უნდა გამოიყენოს. ასეა თუ ისე ფული ქვეყნის ეკონომიური განვითარებისათვის საჭიროა და მისი დაგროვება განვითარებული ქვეყნებისათვის აუცილებელი და გარდუვალია.

6 კალმასობა, ტ. I, გვ. 55.
 7 იქვე, გვ. 67.
 8 იქვე, გვ. 211-212.
 9 იქვე, ტ. II, გვ. 49.
 10 „კალმასობა“, ტ. II, გვ. 49.
 11 „კალმასობა“, ტ. I, გვ. 17.

ვაჭრობისა და მრეწველობის განვითარებაზე ი. ბაგრატიონი ჭერ კიდევ საქართველოში მოღვაწეობის დროს წერუწავდა. ეს მის „სჯულდებავშიც“ აშკარად ჩანს.

ი. ბაგრატიონი „კალმასობაში“ კიდევ უფრო დაწვრილებით მოგვითხრობს ვაჭრობისა და მრეწველობის განვითარების აუცილებლობას, მის სარგებლიანობას. გურიელთან საუბარში ი. ხელაშვილის პირით დაწვრილებით არის მოთხრობილი ვაჭრობის წარმოშობა, მისი აღრინდელი ფორმა, ნაჩვენებია ის ქვეყნები, სადაც ძველად ვაჭრობა განვითარებული იყო და ა. შ. ჩვენთვის ყველაზე უფრო საყურადღებოა ამ საუბრის ის აღიერილი, სადაც ი. ხელაშვილი პრინციპულ ვაჭრობას უპირისპირებს მსხვილ კაპიტალისტურს, „ცხენ-ჭორებით“ და „აქლემებით“. ტრანსპორტირებას გემებითა და „ხომალდებით“. „დაიხ, — ამბობს იოანე, — ამგვართა ხომალდთა ხაფაქრო ხომალდი ეწოდება; და თქვენც უნდა იყვნეთ მოსურნე, რათა გაქვნიდეს სწავლა კომმერციისა, რომ მით განამდიდროთ ერნი თქვენნი“¹².

მისამაძ ქვეყნად, სადაც სავაჭრო-კომერციული საქმიანობაა განვითარებული, იოანე ასახელებს დასავლეთ ევროპის ქვეყნებს: პოლანდიას, ინგლისს, საფრანგეთს, შვედეთს. ამ ქვეყნებში ვაჭრობა სამარცხვინო საქმედ არ მიაჩნიათ, როგორც ეს ჩამორჩენილ აზიაში. „აზიურთ თუ მივხედავთ, — ამბობს იგი, — დასამდაბლებელ და შუურაცხ საყოფილია კეთილშობილთათვის ვაჭრობა, ხოლო ევროპიელთაებრ უკეთუ მივხედავთ, მუნცა მცირედ სირცხვილად უჩნთ განრთვა ვაჭრობასა შინა. გარნა ანდლიასა შინა არა არს სირცხვილი და არცა დასამდაბლებელი განრთვა ვაჭრობასა შინა. და აქეთ ესე ჩვეულებადაცა, რომელ კეთილშობილნი უფროსნი ძმები შევლენ ქვეყნისა სამსახურსა შინა სამხედროთა საქმეთა და სამოქალაქთა შინა, ხოლო უმცროსნი ძმანი იწყებენ ვაჭრობასა. და აწ თითქმის ეს ის სახე არს საფრანგეთსა შინაცა, რომელ არცა-ღათუ შუურაცხყოფენ თვით ჩინებულთა კაცთაცა განრთვად ვრცელ კომერციასა შინა, რომელნიც არიან სხვადასხვა სატიათა ვაჭრობისათა“¹³.

აქ ლაპარაკია ვაჭრისა და სავაჭრო საქმის პრესტიჟზე, იმაზე, რომ სამხედრო თუ სამო-

ქალაქო სამსახურზე ნაკლები სრულებითაც არ არის ვაჭრობა.

ვაჭრობის პროპაგანდას რომ დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა ქართული თავადაზნაურობისათვის, ამას მტკიცება არ სჭირდება. XIX საუკუნის დასაწყისში კი არა, მეორე ნახევარშიც ქართველ თავადაზნაურობას ვაჭრობა სათავილო საქმედ მიაჩნდა. „კეთილშობილთ ვაჭრობა რავარ ეკადრებათ!“, — წამოიძახებს გურიელი, — ბარე რომ ვივაჭრო, ვინდ მრუკლავარ ვისმე და ან გვაყილდვინ რამე“¹⁴. „ბატონო გურიელი, — უპასუხებს იოანე, — კიდევ ამისთვის არიან ჩვენნი ხალხნი მდიდარნი, რომ ამ გვარებს თაკილობენ“¹⁵. აი, ერთ-ერთი მიზეზი საქართველოს ეკონომიური ჩამორჩენილობისა. თავადაზნაურობას სათაკილოდ მიაჩნია პროდუქტებით ვაჭრობა და არ რცხვენიათ როცა ადამიანებს ჰყიდიან ოსმალეთის ბაზარზე. „თქვენის ყმის შვილებს კი დაჰყიდილთ და ბევრნიც გათათრდებიან თქვენის მიზეზით. იფიქრეთ აწ, რომლითა უმჯობეს იქმნება ვაჭრობა“¹⁶.

„კალმასობაში“ ჩვენ ვხედავთ ისეთ ადგილებს, სადაც ლაპარაკია სახელმწიფოს მართვის ისეთ ფორმებზე, რომელიც ყველაზე უფრო მეტად უწყობს ხელს ვაჭრობის განვითარებას ასეთი ფორმა ყოფილა რესპუბლიკური. „რესპუბლიკათა შინა ჩვეულებისამებრ უფრორე პატივ იცემებიან ვაჭარნი“¹⁷. მაგრამ აქვე დასძენს იტალიასა და რუსეთში არიან თავადნი, რომლებიც არ თაკილობენ კომერციულ საქმიანობას.

მაგრამ როგორები უნდა ყოფილიყვნენ ვაჭრები — ისეთები, როგორებსაც ქართველობა იცნობდა ძველი თბილისის სავაჭრო მადენიდან? არა, ისინი უნდა ყოფილიყვნენ განათლებულულები, საზრიანნი, ზრდილნი, გამოცდილები, პატიოსნები, უანგარონი და არა ლოთები და შურიანები „მრავალგვართა სწავლათა და გამოცდილებათა შინა უნდა იყოს აღზრდილი ვაჭარი, გარნა ესე მაინც უნდა უწყოდეს ზედმეფენით — არისმეტყისა, ხმარებისათვის თვისთა ანგარიშისა; ესთავე სწავლა დეოდრაფიისა, ვითა ზემორე მოვასხენეთ; ამასთან ცოდნა თამასუქთა წერილების დაწერისა, კურცა ანუ სართავი თეთრისა, ვითარ მოიკლან ანუ ვით მოიმატა ვერცხლმან და ოქროს ფულმან; ესრეთვე სასამართლოთა

12 „კალმასობა“ ტ. II, გვ. 55.
13 „კალმასობა“, ტ. II, გვ. 57.
14 იქვე.
15 იქვე.
16 იქვე, გვ. 58.
17 იქვე.

საქმეებთა, რათა უამსა შემთხვევისასა რიგიან შევიდეს სამართალში და რიგიან ვარდაწყვიტოს თავისი საქმე. ამასთანავე საქირო არს, რათა უწყოდეს სხვადასხვაგვარნი ენები და უბნობანი, ესე იგი — აზიური, ფრანციული, ანდლიური, ნემეცური, იტალიანური, იშპანური და სხვანი, და თავისი საკუთარი ენაცა ზედმიწევნით. და ეგრეთვე მუნებური ენა და წიგნი უფრორე, სადა თუ რომელსა ქვეყანასა შინა დაფუძნა მან თვისი კომერცია, ესე იგი, ვაჭრობა თვისი. ესთავე სათანადო არს მისა სწავლილ მუნებურთა სჭულთა და ჩვეულებათა, სადაც დამკვიდრდა იგი“¹⁸.

როგორც ვხედავთ, ი. ბაგრატიონი ყველგან ევროპული ვაჭრობის განვითარებას მოითხოვს, იგი წინააღმდეგია ჩამორჩენილი, პრიმიტიული, აზიური ვაჭრობისა, რომლებსაც თავიანთი საქონელი ჯრო-აქლემებით გადააქონდათ. იგი ემხრობოდა მსხვილი სავაჭრო ბურჟუაზიის განვითარებას, რომლის პროპაგანდასაც ავტორი ი. ხელაშვილის პირით ეწევა.

ევროპული ვაჭრობისა და მრეწველობის, სასოფლოვანო, ბურჟუაზიული პროგრესის, ცივილიზაციის პროპაგანდა კიდევ უფრო ნათლად ჩანს „კალმასობის“ გამოუქვეყნებელ მასალებში. ჰოლანდიის გეოგრაფიული, ეკონომიური და პოლიტიკური მიმოხილვის დროს ი. ბაგრატიონი თავის აღტაცებას გამოთქვამს, პირველ რიგში, იმის გამო, რომ იქაური „ერნი შრომის მოყუარენი, და ვაჭრობითა შინა ვანართულნი და სხვათა და სხვათა ქარხნებითა და საქსოვრებთა მოუშაქებულნი, და ამის გამო შესაძლებელ არს წოდებად მათდა ყოველისა ზედა უპირველეს ვაჭრებად“¹⁹. მუნ გამოდის უპირველესი მაული, და სხუა საქსოვარი და ამასთან საქმელი თევზი სელდად წოდებული (შამაიას გუარია ეს თევზი)“²⁰.

კიდევ უფრო მეტად აქებს ინგლისს, რომელსაც ძლიერი საზღვაო ფლოტი, განვითარებული ვაჭრობა-მრეწველობა მოეპოვება. „ინგლისელები, მექანიკოსობასა შინა არიან თითქმის მთლად ქუეყანასა ზედა უპირველეს-

ნი და ხომალდისა მატარებელნი ზღუათა შინა“... სწავლა და ხელოვნება არის ყოველგვარი ვითარცა სხვათა ევროპისა ქალაქებთა შინა“²¹. ინგლისელები, ი. ბაგრატიონის აზრით, ზნეობით არიან ზრდილნი, ჩვეულებით დიდგულნი, „მდიდრად მქცენნი“, „მდიდრად ცხოვრებასა უფრო რაცხვენ“ იმიტომ, რომ „ვაჭრობათა შინა თითქმის ყოველნი დიდნი და მცირენი არიან ვანართული, რათამცა შეიძინონ მით უმრავლესი“²².

მაგრამ ევროპის ქვეყნებს შორის ი. ბაგრატიონს ყველაზე უფრო მეტად მაინც ბურჟუაზიული საფრანგეთი მოსწონს, რადგან იქ „არის ყოველის გვარის სასწავლებელი, სკოლები, ღიმნაზიები, პანსიონერები და სხუანი“, რაც მთავარია „ეგრეთვე სხუა და სხუა ხელოვნებისა ქარხნები; ოქროთა და აბრაშუმათა, თუ ზამბათა ანუ მატყლებთა საქსოვარნი ქარხანანი, და ოქრომჭედელთა, მეიარაღეთა და მხატვრებთა და სხუათა ყოველთა გუართა ჩვენისა ბროლისა, და ესე ვითართა ხელოვნანი და მრავალნი ქარხანანი არს მუნ“²³.

როგორც ზემოდ იყო აღნიშნული, სხვა ქვეყნების პოლიტიკური და ეკონომიური მიმოხილვის დროს ი. ბაგრატიონი გვევლინება არა როგორც უბრალო ინფორმატორი, რომელიც ქართველ მკითხველს აძლევს სხვადასხვა სახის ცნობებს უცნობი ქვეყნების შესახებ, არამედ როგორც მოაზროვნე, რომელსაც აქვს თავისი გარკვეული შეხედულებები.

„კალმასობაში“ საქმაო ადგილი უჭირავს სამღვდლოების კრიტიკას. ი. ბაგრატიონი არასოდეს ათეისტი არ ყოფილა და არც შეიძლება ყოფილიყო, მაგრამ თავის ნაწარმოებში სამღვდლოებებს იგი უარყოფითად ახასიათებს.

ავტორი სამღვდლოებებს ამხელს არა მარტო ჩამორჩენილობის, უვიცობის, არამედ მისი უხამსობის, უზნეობის, გაუმადლობის, მტაცებლობის, ქურდობისა და სხვა სოციალურ მანკებრებათა გამო.

ეკლესიის პოლიტიკური გავლენის შეზღუდვა და კათალიკოსის მეფისადმი დაქვემდებარება ი. ბაგრატიონმა ჯერ კიდევ „სჭულდებაში“ სცადა. ჯერ ერთი, კათალიკოსად უნ-

¹⁸ „კალმასობა“, ტ. II, გვ. 58-59.

¹⁹ აქაც, როგორც ვხედავთ, მრეწველ კაპიტალისტს ვაჭარს უწოდებს, მათ ერთ ცნებაში აერთიანებს.

²⁰ საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის კ. კეკელიძის სახ. ხელნაწერთა ინსტიტუტი, 5374, გვ. 282.

²¹ იქვე, გვ. 278.

²² იქვე.

²³ საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის კ. კეკელიძის სახ. ხელნაწერთა ინსტიტუტი, 5374, გვ. 273.

და იყურთხებოდეს არა „მეფის ძეგობით“, არამედ იგი უნდა ყოფილიყო „მეცნიერი და პატოსანი“. ამასთანავე ეკლესიას უნდა მართავდეს არა კათალიკოსი თავისი ნებასურვილის მიხედვით, არამედ „დიკასტერია“, რომლის წევრებიც კათალიკოსის გარდა უნდა ყოფილიყვნენ: ორი არქიმანდრიტი, ორი დეკანოზი, მეფის მოძღვარი, მეფისაგან მიჩენილი თავადი და „სამნი მწერალი“.

ბაგრატიონის პროექტის მიხედვით საქართველოში არსებული სხვა სარწმუნოების ეკლესიების მართვასაც უნდა ანხორციელებდეს კოლეგიალური ორგანოები დიკასტერიის სახით, რომლებიც, თავის მხრივ „სასულიერო მთავარს“ უნდა ემორჩილებოდეს, ე. ი. გარდა იმისა, რომ „სასულიერო მთავარი“ ახორციელებს კონტროლს და მონაწილეობს მართლმადიდებელი ეკლესიის მართვაში, ამასთანავე მას ემორჩილება სხვა სარწმუნოების ეკლესიებიც.

ამრიგად, „სჯულდების“ მიხედვით საეკლესიო საქმეს განაგებს კოლეგიალური ორგანო, რომელშიც საგანგებოდ არის შეყვანილი მეფის მოხელე, ვიმეორებთ, აქ არ არის გამორიცხული პეტრე პირველის საეკლესიო რეფორმის გამოყენება, მაგრამ არ შეიძლება დავივიწყოთ საკუთარი ქვეყნის ისტორიული ფაქტებიც, როდესაც ქართველი მეფე ცდილობდა ეკლესიის დიდი უფლებების შეზღუდვას, ჩვენ მხედველობაში გვაქვს დავით აღმაშენებლის საეკლესიო რეფორმები, რომლითაც შემოდებული იქნა მწიგნობართბუცეხი — ჰყონდიდელის თანამდებობა. ამ თანამდებობის შემოღებით, როგორც ცნობილია, დავით აღმაშენებელმა ეკლესიის საქმიანობა თავისი კონტროლის ქვეშ მოაქცია.

„სჯულდებაში“ გარკვეული ადგილი საეკლესიო საქმეების მოწესრიგებას უკავია. აქ არ შეიძლება არ გაეწიოს ანგარიში იმ ვითარებას, როდის იწერებოდა და ვისთვის იყო ის განკუთვნილი. „სჯულდება“ პროექტია და მასში არ შეიძლება ვეძიოთ ავტორის პოლიტიკური კონცეფციები სხვადასხვა სოციალური ფენების შესახებ. ამის მიუხედავად, რო-

გორც დავინახეთ, o. ბაგრატიონმა ჯერ კიდევ საქართველოში ყოფნისას, რომ იტყვიან, მწვავე ხილა გაართუა სამღვდელთებას, სულ სხვა გარემოებასთან ვაქვს საქმე „კალმასობაში“. აქ o. ბაგრატიონი გვევლინება, როგორც მოაზროვნე, რომელიც თავისუფლად გამოთქვამს თავის შეხედულებებს თითქმის ყველა საკითხებზე რაც კი მას და მის თანამედროვეებს აღეგებდა. პირდაპირ და არა ორაზროვნად მოგვითხრობს იგი სხვა სოციალურ ფენებთან ერთად სამღვდელთებაზეც და გამოთქვამს მის შესახებ საკუთარ აზრს.

o. ბაგრატიონი, მართალია, არ ამდლებულა ფეოდალური სისტემის უარყოფის იდეამდე, მაგრამ ნათლად დაგვანახა მისი უარყოფითი მხარეები. მას მიაჩნდა, რომ ბატონყმური ურთიერთობის დატოვება იმ სახით არ შეიძლებოდა. საჭიროა მისი გარდაქმნა, გაუმჯობესება. თავდაუნაყოფობა, სამღვდელთება გადაგვარდა, ეკონომიურადაც დაქვეითდა. გლეხების მდგომარეობა ყოვლად აუტანელი გახდა. ისინი მონად აქციეს და უღვავა-გაუიღვის საგანი გახადეს. ერთადერთი წოდება, რომელიც ჯანსაღია და, რომელსაც გაფრთხილება სჭირდება ეს გლეხობაა. მისდამი უღმომბელი, ბარბაროსული დამოკიდებულება რასაც სჩადან მებატონეები, მოხელეები, სამღვდელთება დანაშაულია.

ფეოდალური სისტემა გადარჩება მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ იგი დაადგება პროგრესის გზას. ფეოდალურ მეურნეობა უნდა შეერწყოს ბურჟუაზიულს. ამ უკანასკნელს უნდა მიეცეს ფართო გასაქანა.

ისევე, როგორც რუსეთი, საქართველოც განვითარების ევროპულ გზას უნდა დაადგეს. „კალმასობა“ რუსეთის ცხოვრების ეკონომიური და პოლიტიკურ საკითხებს არ ეხება, მაგრამ მისგან ლოგიკურად გამომდინარეობს იგივე ანტიფეოდალური დასკვნა — ქვეყნის ეკონომიური წინსვლა შესაძლებელია მხოლოდ ვაჭრობისა და მრეწველობის განვითარების, ფეოდალური მეურნეობის ახალ ბურჟუაზიულ უაიდაზე გარდაქმნის გზით.

მოცილილნი მასალა

კანონი საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკების კავშირისა

ისტორიისა და კულტურის ძეგლთა დაცვისა და გამოყენების შესახებ

სსრ კავშირის ისტორიისა და კულტურის ძეგლები ხალხის კეთილდღეობაა. საბჭოთა სახელმწიფო, რომელიც ასრულებს კულტურული მემკვიდრეობისადმი დამოკიდებულების ლენინურ პრინციპებს, ყველა პირობას უქმნის კომუნისტური მშენებლობის ინტერესებისათვის ძეგლთა დაცვასა და ეფექტიან გამოყენებას.

სსრ კავშირის ხალხთა ისტორიის და კულტურის ძეგლები ასახავენ წინა თაობათა მატერიალურ და სულიერ ცხოვრებას, ჩვენი სამშობლოს მრავალსაუკუნოვან ისტორიას, ხალხის მასების ბრძოლას თავისუფლებისა და დამოუკიდებლობისათვის, რევოლუციურ მოძრაობას, საბჭოთა სოციალისტური სახელმწიფოს ჩამოყალიბებასა და განვითარებას.

ისტორიისა და კულტურის ძეგლებში ხორციელდება დიდი ოქტომბრის სოციალისტური რევოლუციის, სამოქალაქო ომისა და დიდი სამამულო ომის დიდი მოვლენები, მუშათა კლასის, კომუნისტური გლეხობისა და ინტელიგენციის შრომითი გამბრუნება, ჩვენი ქვეყნის ხალხთა ძმური მეგობრობა, საბჭოთა ხალხის გამრული ბრძოლა სოციალიზმისა და კომუნისმის აშენებისათვის.

სსრ კავშირის ხალხთა ისტორიის და კულტურის ძეგლები მსოფლიოს ხალხთა კულტურული მემკვიდრეობის განუყოფელი ნაწილია, მოწოდებს ჩვენი ქვეყნის ხალხთა უდიდეს წვლილს მსოფლიო ცივილიზაციის განვითარებაში.

სსრ კავშირში ძეგლები ემსახურებიან მეცნიერების, სახალხო განათლებისა და კულტურის განვითარების, საბჭოთა პატრიოტიზმის მაღლი გრძნობის ჩამოყალიბების, მშრომელთა იდეურ-ზნეობრივი, ინტერნაციონალური და ესთეტიკური აღზრდის მიზნებს.

ძეგლთა დაცვა სახელმწიფო ორგანოებისა და საზოგადოებრივი ორგანიზაციების დიდმნიშვნელოვანი ამოცანაა. ისტორიისა და კულტურის ძეგლების გაფრთხილება სსრ კავშირის თვითიური მოქალაქის პატრიოტული ვალია.

საბჭოთა კანონმდებლობამ აქტიურად უნდა

შეუწყოს ხელი ისტორიისა და კულტურის ძეგლთა დაცვისა და გამოყენების საქმის გაუმჯობესებას, ამ დარგში კანონიერების შემდგომ განმტკიცებას.

I. ზოგადი დებულებანი

მუხლი 1. ისტორიისა და კულტურის ძეგლები

ისტორიისა და კულტურის ძეგლებია ნაგებობანი, სამახსოვრო ადგილები და ცალკეული ნივთები, რომლებიც დაცავიერებულია ხალხის ცხოვრების ისტორიულ ამბებთან. საზოგადოებისა და სახელმწიფოს განვითარებასთან, მატერიალური და სულიერი შემოქმედების ნაწარმოებები, რომლებსაც ისტორიული, მეცნიერული, მხატვრული თუ სხვა კულტურული ღირებულება აქვთ.

სსრ კავშირის ტერიტორიაზე განლაგებულ ისტორიულ და კულტურის ყველა ძეგლს სახელმწიფო იცავს.

მუხლი 2. ისტორიისა და კულტურის ძეგლთა დაცვისა და გამოყენების შესახებ საბჭოთა კანონმდებლობის ამოცანები

ისტორიისა და კულტურის ძეგლთა დაცვისა და გამოყენების შესახებ საბჭოთა კანონმდებლობა აწესრიგებს საზოგადოებრივ ურთიერთობას ძეგლთა დაცვისა და გამოყენების დარგში, რათა უზრუნველყოს მათი დაცვა ახლანდელი და მომავალი თაობებისათვის, ძეგლთა ეფექტიანი გამოყენება მეცნიერული შესწავლისათვის და მშრომელთა კომუნისტური აღზრდის მიზნით მათი პრობანდისათვის.

მუხლი 3. სსრ კავშირისა და მოკავშირე რესპუბლიკების კანონმდებლობა ისტორიისა და კულტურის ძეგლების დაცვისა და გამოყენების შესახებ

ისტორიისა და კულტურის ძეგლთა დაცვისა და გამოყენების შესახებ საბჭოთა კანონმდებლობა, სსრ კავშირის და მოკავშირე რესპუბლიკების კანონმდებლობა შედგება ამ კანონისა და მის შესაბამისად გამოცემული კულტურისა და ისტორიის ძეგლთა დაცვისა და

გამოყენების შესახებ სსრ კავშირის კანონმდებლობის სხვა აქტებისაგან, მოკავშირე რესპუბლიკების კანონებისა და კანონმდებლობის სხვა აქტებისაგან.

მუხლი 4. ისტორიისა და კულტურის ძეგლების საკუთრება

ისტორიისა და კულტურის ძეგლები არის სახელმწიფოს, აგრეთვე კოლმეურნეობების, სხვა კოოპერაციული ორგანიზაციების, მათი გაერთიანებების, საზოგადოებრივი ორგანიზაციების საკუთრება, აგრეთვე მოქალაქეთა პირადი საკუთრება.

ისტორიისა და კულტურის ძეგლთა გაყიდვა, ჩუქება ან სხვაგვარი გასხვისება სავალდებულოა წინასწარ ეცნობოს ძეგლთა დაცვის სახელმწიფო ორგანოებს. ძეგლთა გაყიდვის დროს სახელმწიფოს ყიდვის უპირატესი უფლება აქვს.

მუხლი 5. ისტორიისა და კულტურის ძეგლთა სახეობანი

ისტორიისა და კულტურის ძეგლებს ამ კანონის მუხლის შესაბამისად მიეკუთვნება:

ისტორიის ძეგლები — შენობები, ნაგებობები, სამახსოვრო ადგილები და ნივთები, რომლებიც დაკავშირებულია ხალხის ცხოვრების უმნიშვნელოვანეს ისტორიულ მოვლენებთან, საზოგადოებისა და სახელმწიფოს განვითარებასთან, რევოლუციურ მოძრაობასთან, დიდი ოქტომბრის სოციალისტურ რევოლუციასთან, სამოქალაქო ომთან და დიდ სამამულო ომთან, სოციალისტურ და კომუნისტურ მშენებლობასთან, საერთაშორისო სოლიდარობის განმტკიცებასთან, აგრეთვე მეცნიერებისა და ტექნიკის, ხალხთა კულტურისა და ყოფის განვითარებასთან, გამოჩენილი პოლიტიკური, სახელმწიფო, სამხედრო მოღვაწეების, სახალხო გმირების, მეცნიერების, ლიტერატურისა და ხელოვნების მოღვაწეების ცხოვრებასთან;

არქეოლოგიის ძეგლები — ნაქალაქეები, ყორღანები, ძველი დასახლებების, ციხე-კოშკების, საწარმოების, არხების, გზების ნაშთები, ძველი სამაროვნები, ქვის ქანდაკებები, კლდეზე გამოსახულებები, ძველი ნივთები, ძველი დასახლებული პუნქტების ისტორიული, კულტურული ფენის უბნები;

ქალაქმშენებლობისა და არქიტექტურის ძეგლები — არქიტექტურული ანსამბლები და კომპლექსები, ისტორიული ცენტრები, უბნები, მოედნები, ქუჩები, ქაღალისა და სხვა დასახლებული პუნქტების ძველი დაგეგმარებისა და განაშენიანების ნაშთები; სამოქალაქო, სამრეწველო, სამხედრო, საკულტო არქიტექტურის, ხალხური ხუროთმოძღვრების ნაგებო-

ბანი, აგრეთვე მათთან დაკავშირებული მონუმენტური, სახვითი, დეკორატიულ-გამოყენებითი, ბალ-პარკის ხელოვნების ნაწარმოებები, ბუნებრივი ლანდშაფტები;

ხელოვნების ძეგლები — მონუმენტური, სახვითი, დეკორატიულ-გამოყენებითი და სხვა ხელოვნების ნაწარმოებები.

დოკუმენტური ძეგლები — სახელმწიფო ხელისუფლების ორგანოებისა და სახელმწიფო მართვის ორგანოების აქტები, სხვა წერილობითი და გრაფიკული დოკუმენტები, კინოფოტოდოკუმენტები და ხმის ჩანაწერები, აგრეთვე ძველი და სხვა ხელნაწერები და არქივები, ფოლკლორისა და მუსიკის ჩანაწერები, იშვიათი ნაბეჭდი გამოცემები.

ისტორიისა და კულტურის ძეგლებს შეიძლება მიეკუთვნოს სხვა ობიექტები, რომლებსაც ისტორიული, მეცნიერული, მხატვრული თუ სხვა კულტურული ღირებულება აქვთ.

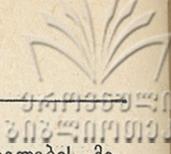
მუხლი 6. სახელმწიფო მართვა ისტორიისა და კულტურის ძეგლთა დაცვისა და გამოყენების დარგში

ისტორიისა და კულტურის ძეგლთა დაცვისა და გამოყენების დარგში სახელმწიფო მართვას ახორციელებენ სსრ კავშირის მინისტრთა საბჭო, მოკავშირე რესპუბლიკების მინისტრთა საბჭოები, შპრომგელთა დეპუტატების სამხარეო, საოლქო, საოკრუგო, რაიონული, საქალაქო, სასოფლო და სადაბო საბჭოების აღმასრულებელი კომიტეტები, აგრეთვე ძეგლთა დაცვის სახელმწიფო ორგანოები, რომლებსაც ამის სპეციალური უფლებამოსილება აქვთ მინიჭებული სსრ კავშირისა და მოკავშირე რესპუბლიკების კანონმდებლობის შესაბამისად.

მუხლი 7. სახელმწიფო კონტროლი ისტორიისა და კულტურის ძეგლთა დაცვისა და გამოყენებისადმი

ისტორიისა და კულტურის ძეგლთა დაცვისა და გამოყენებისადმი სახელმწიფო კონტროლის ამოცანაა უზრუნველყოს, რომ ყველა სამინისტრო, უწყება, სახელმწიფო, კოოპერაციული, საზოგადოებრივი საწარმო, ორგანიზაცია, დაწესებულება, მოქალაქე ასრულებდეს ძეგლთა დაცვის, გამოყენების, აღრიცხვისა და რესტავრაციის დადგენილ წესს, აგრეთვე სსრ კავშირისა და მოკავშირე რესპუბლიკების კანონმდებლობით გათვალისწინებულ სხვა წესებს.

ისტორიისა და კულტურის ძეგლთა დაცვისა და გამოყენებისადმი სახელმწიფო კონტროლს ახორციელებენ შპრომგელთა დეპუტატების საბჭოები, მათი აღმასრულებელი და განმკარგულებელი ორგანოები, და სსრ კავ-

შირისა და მოკავშირე რესპუბლიკების კანონმდებლობის შესაბამისად ამისათვის სპეციალურად უფლებამოსილი სახელმწიფო ორგანოები.

მუხლი 8. საზოგადოებრივი ორგანიზაციებისა და მოქალაქეების მონაწილეობა ისტორიისა და კულტურის ძეგლთა დაცვისა და გამოყენების ღონისძიებათა განხორციელებაში

პროფესიული კავშირები, ახალგაზრდობის ორგანიზაციები, ისტორიისა და კულტურის ძეგლთა დაცვის საზოგადოებები, სამეცნიერო საზოგადოებები, შემოქმედებითი კავშირები და სხვა საზოგადოებრივი ორგანიზაციები, აგრეთვე მოქალაქენი სახელმწიფო ორგანოებს ხელს უწყობენ ისტორიის და კულტურის ძეგლთა დაცვის, გამოყენების, გამოვლენის, აღრიცხვის, რესტავრაციის და მათ შესახებ ცოდნის გავრცელების ღონისძიებათა განხორციელებაში. ისტორიისა და კულტურის ძეგლთა დაცვის საზოგადოებები ხელს უწყობენ მოსახლეობის ფართო ფენების ჩაბმას ძეგლთა დაცვის აქტიურ და უშუალო მონაწილეობაში, პროპაგანდას უწყვეტ ძეგლების და მათი დაცვისა და გამოყენების კანონმდებლობას, აქტიურად უწყობენ ხელს ძეგლთა დაცვის სახელმწიფო ორგანოების მუშაობას.

საზოგადოებრივი ორგანიზაციები, ამ ორგანიზაციების წესდებების (დებულებების) და სსრ კავშირისა და მოკავშირე რესპუბლიკების კანონმდებლობის შესაბამისად მონაწილეობენ ისტორიისა და კულტურის ძეგლთა დაცვის უზრუნველყოფისათვის მუშაობაში.

II. ისტორიისა და კულტურის ძეგლთა სახელმწიფო აღრიცხვა

მუხლი 9. ისტორიისა და კულტურის ძეგლთა სახელმწიფო აღრიცხვის ორგანიზაცია

სახელმწიფო აღრიცხვას განეკუთვნება ისტორიისა და კულტურის ძეგლები, იმის მიუხედავად, თუ ვის საკუთრებას შეადგენენ ისინი.

ისტორიისა და კულტურის ძეგლთა სახელმწიფო აღრიცხვა ხორციელდება წესით, რომელსაც სსრ კავშირის მინისტრთა საბჭო განსაზღვრავს.

მუხლი 10. ისტორიისა და კულტურის ძეგლთა მიკუთვნება საერთო-საკავშირო რესპუბლიკური და ადგილობრივი მნიშვნელობის ძეგლებსადმი

ისტორიისა და კულტურის ძეგლები, მათი აღრიცხვისა და დაცვის ორგანიზაციის მიზნით იყოფა საერთო-საკავშირო, რესპუბლიკური და ადგილობრივი მნიშვნელობის ძეგლებად.

ისტორიისა და კულტურის ძეგლების მიკუთვნება საერთო-საკავშირო, რესპუბლიკური თუ ადგილობრივი მნიშვნელობის ძეგლების კატეგორიებისადმი ხორციელდება სსრ კავშირისა და მოკავშირე რესპუბლიკების კანონმდებლობის შესაბამისად.

მუხლი 11. მუზეუმებში, ბიბლიოთეკებსა და არქივებში არსებული ისტორიისა და კულტურის ძეგლთა სახელმწიფო აღრიცხვა

მუზეუმებში, ბიბლიოთეკებში, არქივებში, სხვა ორგანიზაციებსა და დაწესებულებებში არსებული ისტორიისა და კულტურის ძეგლთა სახელმწიფო აღრიცხვა ხდება წესით, რომელსაც განსაზღვრავს სსრ კავშირის კანონმდებლობა სსრ კავშირის სამუზეუმო და საარქივო ფონდების შესახებ.

მუხლი 12. მოქალაქეთა პირად საკუთრებაში არსებული ისტორიისა და კულტურის ძეგლთა სახელმწიფო აღრიცხვა

მოქალაქეთა პირად საკუთრებაში არსებული და მნიშვნელოვანი ისტორიული, მეცნიერული, მხატვრული თუ სხვა კულტურული ღირებულების მქონე ძეგლი ნივთები, სახვითი და დეკორატიული-გამოყენებითი ხელოვნების ნაწარმოებები, ნაგებობები, ხელნაწერები, კოლექციები. იშვიათი ნაბეჭდი გამოცემები, სხვა ნივთები და დოკუმენტები მიჩნეულია ისტორიისა და კულტურის ძეგლებად და სახელმწიფო აღრიცხვას განეკუთვნება ძეგლთა უფრო სრული გამოვლენისა და მათი დაცვის უზრუნველყოფაში ხელშეწყობის მიზნით.

მოქალაქენი, რომელთაც პირად სარგებლობაში აქვთ ისტორიისა და კულტურის ძეგლები, მოვალენი არიან შეასრულონ ძეგლთა დაცვის გამოყენების, აღრიცხვისა და რესტავრაციის წესები.

III. ისტორიისა და კულტურის ძეგლთა დაცვის უზრუნველყოფა, ძეგლთა გამოყენების წესი და პირობები

მუხლი 13. ისტორიისა და კულტურის ძეგლთა გამოყენება

ისტორიისა და კულტურის ძეგლები გამოიყენება მეცნიერების, სახალხო განათლებისა და კულტურის განვითარების, პატრიოტული, იდეურ-ზნეობრივი, ინტერნაციონალური და ესთეტიკური აღზრდის მიზნით.

ისტორიისა და კულტურის ძეგლთა გამოყენება სამეურნეო და სხვა მიზნებით დასაშვებია, თუ ეს ზიანს არ აყენებს ძეგლთა დაცვას და მათს ისტორიულ-მხატვრულ ღირებულებას.

სახელმწიფო, კოოპერაციულ, საზოგადოებრივ საწარმოებს, ორგანიზაციებს, დაწესებულებებს, აგრეთვე სხვა ორგანიზაციებსა და პირებს მეცნიერული, კულტურულ-საგანმანათლებლო, ტურისტული და სხვა მიზნით სარგებლობისათვის ისტორიისა და კულტურის ძეგლები ეძლევათ იმ წესით და პირობების დაცვით, რომლებსაც სსრ კავშირისა და მოკავშირე რესპუბლიკების კანონმდებლოთა განსაზღვრავს.

მუხლი 14. ისტორიისა და კულტურის ძეგლების გამოყენებით მიღებული სახსრების ხარჯვის წესი

ფულადი სახსრები, რომლებსაც ისტორიისა და კულტურის ძეგლების გამოყენების შედეგად იღებენ, აგრეთვე ამ კანონის 32-ე მუხლის შესაბამისად შემოსული სახსრები დადგენილი წესით ძეგლთა დაცვის იმ სახელმწიფო ორგანოების სპეციალურ ანგარიშებზე გადაირიცხება, რომელთა გამგებლობაშია ძეგლები, და მხოლოდ ძეგლთა დაცვის, რესტავრაციის, კონსერვაციის, შეკეთების ღონისძიებებს ხმარდება.

მუხლი 15. იმ საწარმოთა, ორგანიზაციათა, დაწესებულებათა მოვალეობები, რომელთა საკუთრებაში ან სარგებლობაშია ისტორიისა და კულტურის ძეგლები

საწარმოები, ორგანიზაციები, დაწესებულებები, რომელთა საკუთრებაში ან სარგებლობაშია ისტორიისა და კულტურის ძეგლები, პასუხს აგებენ მათი დაცვისათვის და მოვალენი არიან შეასრულონ ძეგლთა დაცვის, გამოყენების, აღრიცხვისა და რესტავრაციის წესები.

ისტორიისა და კულტურის ძეგლთა დაცვის, გამოყენებისა და რესტავრაციის წესებს ადგენენ სსრ კავშირის მინისტრთა საბჭოს მიერ განსაზღვრული წესით.

მუხლი 16. ისტორიისა და კულტურის ძეგლთა ჩამორთმევა

თუ ისტორიისა და კულტურის ძეგლებს არ იყენებენ მათი ხასიათისა და დანიშნულების შესაბამისად, მოსპობის ან გაფუჭების საფრთხე მოელთ, ისინი შეიძლება ჩამოერთვას საწარმოს, ორგანიზაციას, დაწესებულებას სსრ კავშირის კანონმდებლობით განსაზღვრული წესით.

თუ მოქალაქე ვერ უზრუნველყოფს მისი კუთვნილი ისტორიისა და კულტურის ძეგლის დაცვას, ეს ძეგლი მოკავშირე რესპუბლიკის კანონმდებლობის შესაბამისად შეიძლება ჩამოერთვას სასამართლო წესით შესაბამისი ანაზღაურებით.

მუხლი 17. სარგებლობისათვის გადაცე-

მულ მიწებზე არსებული ისტორიისა და კულტურის ძეგლთა დაცვის უზრუნველყოფა.

საწარმოები, ორგანიზაციები, დაწესებულებები და მოქალაქეები მოვალენი არიან უზრუნველყონ მათს სარგებლობაში გადაცემულ მიწებზე არსებული ისტორიისა და კულტურის ძეგლების დაცვა.

მუხლი 18. ისტორიისა და კულტურის ძეგლთა რესტავრაცია, კონსერვაცია და შეკეთება ისტორიისა და კულტურის ძეგლთა რესტავრაცია, კონსერვაცია და შეკეთება ხორციელდება მხოლოდ ძეგლთა დაცვის სახელმწიფო ორგანოების ნებართვით და მათი კონტროლით.

ძეგლთა რესტავრაცია, კონსერვაცია და შეკეთება ხორციელდება ძეგლების მოსარგებლეთა ან მესაკუთრეთა სახსრებით, აგრეთვე ძეგლთა დაცვის სახელმწიფო ორგანოების სახსრებით.

მუხლი 19. ისტორიისა და კულტურის ძეგლთა დაცვის ზონები

ისტორიის, არქეოლოგიის, ქალაქმშენებლობისა და არქიტექტურის, მონუმენტური ხელოვნების ძეგლთა დაცვის უზრუნველყოფის მიზნით წესდება დაცვის ზონები, განაშენიანების რეგულირების ზონები და დასაცავი ბუნებრივი ლანდშაფტის ზონები წესით, რომელსაც სსრ კავშირისა და მოკავშირე რესპუბლიკების კანონმდებლობა განსაზღვრავს.

აღნიშნული ზონების ფარგლებში აკრძალულია მიწის, სამშენებლო და სხვა სამუშაოები, აგრეთვე სამეურნეო საქმიანობა, თუ არ იქნა სსრ კავშირის ან მოკავშირე რესპუბლიკის ძეგლთა დაცვის შესაბამისი ორგანოების ნებართვა.

მუხლი 20. ისტორიულ-კულტურული ნაკრძალების დაცვა

განსაკუთრებული ისტორიული, მეცნიერული, მხატვრული თუ სხვა კულტურული ღირებულების მქონე ისტორიისა და კულტურის ძეგლების ანსამბლები და კომპლექსები სსრ კავშირის მინისტრთა საბჭოს ან მოკავშირე რესპუბლიკის მინისტრთა საბჭოს გადაწყვეტილებებით შეიძლება გამოცხადდეს ისტორიულ-კულტურულ ნაკრძალებად, რომელთა დაცვა თვითეთლი მათგანის შესახებ განსაკუთრებული დებულების საფუძველზე ხორციელდება.

მუხლი 21. ისტორიისა და კულტურის ახლად გამოვლენილი ძეგლების დაცვა

ისტორიული, მეცნიერული, მხატვრული ან სხვა კულტურული ღირებულების მქონე ახლად გამოვლენილი ობიექტები ისტორიისა და კულტურის ძეგლებად სახელმწიფო აღრიც-

სხვაზე მათი მიღების საკითხის გადაწყვეტამდე დაცულ უნდა იქნას ამ კანონის მოთხოვნათა შესაბამისად.

მუხლი 22. ძველთა დაცვის ორგანოებთან იმ ქალაქებისა და სხვა დასახლებული პუნქტების დაგეგმარების, განაშენიანებისა და რეკონსტრუქციის პროექტის შეთანხმება, რომლებსაც აქვთ ისტორიისა და კულტურის ძეგლები

იმ ქალაქებისა და სხვა დასახლებული პუნქტების დაგეგმარების, განაშენიანებისა და რეკონსტრუქციის პროექტები, რომლებსაც აქვთ ისტორიის, არქეოლოგიის, ქალაქმშენებლობისა და არქიტექტურის, მონუმენტური ხელოვნების ძეგლები შეთანხმებულ უნდა იქნას ძველთა დაცვის შესაბამის ორგანოებთან.

მუხლი 23. ისტორიისა და კულტურის ძეგლთა დანგრევის, გადაადგილების, გადაკეთების აკრძალვა

ისტორიისა და კულტურის უძრავი ძეგლების დანგრევა, გადაადგილება, გადაკეთება აკრძალულია. ამ წესის გამონაკლისი შეიძლება დაშვებულ იქნას მხოლოდ თვითიუღ ცალკე შემთხვევაში სსრ კავშირის მინისტრთა საბჭოს საგანგებო ნებართვით — საერთო-საკავშირო მნიშვნელობის ძეგლთა მიმართ. მოკავშირე რესპუბლიკის მინისტრთა საბჭოს ნებართვით — რესპუბლიკური და ადგილობრივი მნიშვნელობის ძეგლთა მიმართ.

საწარმო, ორგანიზაციამ, დაწესებულებამ, რომლებმაც ასეთი ნებართვა მიიღეს, ძეგლის დანგრევის, გადაადგილების ან გადაკეთების დროს უნდა უზრუნველყონ სსრ კავშირისა და მოკავშირე რესპუბლიკების კანონმდებლობით გათვალისწინებული პირობების შესრულება, ხოლო ძველთა დაცვის შესაბამისი სახელმწიფო ორგანო მოვალეა აწარმოოს ძველთა მეცნიერული შესწავლისა და ფიქსაციის სამუშაოები.

აღნიშნულ სამუშაოთა განხორციელებასთან დაკავშირებული ხარჯები ეკისრებათ საწარმოებს, ორგანიზაციებს, დაწესებულებებს, რომლებმაც ძეგლის დანგრევის, გადაადგილებისა თუ გადაკეთების ნებართვა მიიღეს.

მუხლი 24. სამშენებლო და სხვა სამუშაოთა წარმოების დროს ისტორიისა და კულტურის ძეგლთა დაცვის უზრუნველყოფა

სამშენებლო, მედიორაციული, საგზაო და სხვა სამუშაოები, რომლებმაც შეიძლება საფრთხე შეუქმნან ისტორიისა და კულტურის ძეგლების არსებობას, წარმოებს მხოლოდ ძეგლების დაცვის სახელმწიფო ორგანოებთან შეთანხმებით და ძეგლების დაცვის უზრუნ-

ველყოფის ღონისძიებათა განხორციელების შემდეგ.

აღნიშნულ ღონისძიებებს აფინანსებენ ორგანიზაციები, რომლებიც სამშენებლო, სამელიორაციო, საგზაო და სხვა სამუშაოებს ასრულებენ.

სამუშაოების დროს ისტორიული, მეცნიერული, მხატვრული ან სხვა კულტურული ღირებულების მქონე არქეოლოგიური და სხვა ობიექტების აღმოჩენის შემთხვევაში, საწარმოები, ორგანიზაციები, დაწესებულებები ვალდებული არიან აცნობონ ეს ძველთა დაცვის სახელმწიფო ორგანოს და შეწყვიტონ სამუშაოები.

მუხლი 25. ისტორიისა და კულტურის ძეგლებისათვის საშიშ სამშენებლო და სხვა სამუშაოთა შეჩერება

ძველთა დაცვის სახელმწიფო ორგანოებს უფლება აქვთ შეაჩერონ სამშენებლო, სამელიორაციო, საგზაო და სხვა სამუშაოები, თუ ამ სამუშაოების დროს საფრთხე შეექმნება ისტორიისა და კულტურის ძეგლებს ან ირღვევა მათი დაცვის წესები.

მუხლი 26. არქეოლოგიის ძეგლების გათხრები და დაწვევა

არქეოლოგიის ძეგლების გათხრები და დაწვევა დასაშვებია მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ არსებობს ნებართვა (ღია ფურცლები), რომელიც გაცემული და რეგისტრირებულია დადგენილი წესით.

ორგანიზაციები და მოქალაქეები, რომლებიც არქეოლოგიურ სამუშაოებს აწარმოებენ, მოვალენი არიან უზრუნველყონ ძეგლების დაცვა.

მუხლი 27. ისტორიისა და კულტურის ძეგლთა შეგროვება

ორგანიზაციებს ან მოქალაქეებს ძველი დოკუმენტური ძეგლების, ძველი ფერწერის და ძველი დეკორატიულ-გამოყენებითი ხელოვნების ნაწარმოებების შეგროვება შეუძლიათ, თუ აქვთ სპეციალური ნებართვები, რომლებიც გაცემული და რეგისტრირებულია დადგენილი წესით.

მუხლი 28. სსრ კავშირის ფარგლებს გარეთ ისტორიისა და კულტურის ძეგლთა გატანის აკრძალვა

აკრძალულია ისტორიისა და კულტურის ძეგლთა გატანა სსრ კავშირის ფარგლებს გარეთ.

ამ წესის გამონაკლისი დასაშვებია მხოლოდ თვითიუღ ცალკეულ შემთხვევაში საგანგებო ნებართვით, რომელიც გაცემულია სსრ კავშირის კანონმდებლობით განსაზღვრული წესის შესაბამისად.

მუხლი 29. სსრ კავშირის ფარგლებს გარეთ ისტორიისა და კულტურის ძეგლთა დროებითი გატანის წესი

საერთაშორისო კულტურული გაცვლის განვითარების მიზნით ნებადართულია ისტორიისა და კულტურის ძეგლთა დროებითი გატანა სსრ კავშირის ფარგლებს გარეთ იმ წესებისა და პირობების დაცვით, რომლებსაც თვითეულ შემთხვევაში სპეციალურად ადგენს სსრ კავშირის შესაბამისი სახელმწიფო ორგანო.

მუხლი 30. სსრ კავშირში შემოტანილ ისტორიისა და კულტურის ძეგლთა დაცვა ისტორიისა და კულტურის ძეგლებს, რომლებიც უცხოეთის სახელმწიფოების, ორგანიზაციებისა და პირების საკუთრებას შეადგენენ და დროებით შემოაქვთ სსრ კავშირში შესაბამის შეთანხმებათა საფუძველზე კულტურული გაცვლის მიზნით, სახელმწიფო იცავს.

IV. პასუხისმგებლობა ისტორიისა და კულტურის ძეგლთა დაცვისა და გამოყენების შესახებ კანონმდებლობის დარღვევისას

მუხლი 31. პასუხისმგებლობა ისტორიისა და კულტურის ძეგლთა დაცვისა და გამოყენების შესახებ კანონმდებლობის დარღვევისას

პირებს, რომლებსაც ბრალი მიუძღვით ისტორიისა და კულტურის ძეგლთა დაცვის, გამოყენების, აღრიცხვისა და რესტავრაციის წესების შეუსრულებლობაში მათი დაცვის ზონების რეჟიმის დარღვევაში, აგრეთვე ძეგლების დაცვისა და გამოყენების შესახებ კანონმდებლობის სხვა დარღვევებში, ეკისრებათ სისხლის სამართლის, ადმინისტრაციული ან სხვა პასუხისმგებლობა სსრ კავშირისა და მოკავშირე რესპუბლიკების კანონმდებლობის შესაბამისად.

მუხლი 32. ისტორიისა და კულტურის ძეგლთა აღდგენა და ზარალის ანაზღაურება ძეგლის დაზიანების შემთხვევაში

საწარმოები, ორგანიზაციები, დაწესებულებები და მოქალაქეები, რომლებიც დაზიანებენ ისტორიისა და კულტურის ძეგლს ან მისი დაცვის ზონას, მოვალენი არიან წინანდელი სახით აღადგინონ ძეგლი ან მისი დაცვის ზონა, ხოლო თუ ეს შეუძლებელია, — ანაზღაურონ მიყენებული ზარალი სსრ კავშირისა და მოკავშირე რესპუბლიკების კანონმდებლობის შესაბამისად. ძეგლის ან მისი დაცვის ზონის აღდგენისას უნდა შესრულდეს ისტორიისა და კულტურის ძეგლთა რესტავრაციის დადგენილი წესი.

თანამდებობის პირებსა და სხვა მუშაკებს, რომელთა მიზეზით საწარმოებმა, ორგანიზაციებმა, დაწესებულებებმა ამ მუხლის პირველ ნაწილში აღნიშნული ზარალის ანაზღაურებასთან დაკავშირებული ხარჯები გაიღეს, დადგენილი წესით ეკისრებათ მატერიალური პასუხისმგებლობა.

V. საერთაშორისო ხელშეკრულებანი და შეთანხმებანი

მუხლი 33. საერთაშორისო ხელშეკრულებანი და შეთანხმებანი ისტორიისა და კულტურის ძეგლთა შესახებ

თუ საერთაშორისო ხელშეკრულებით ან საერთაშორისო შეთანხმებით, რომლებშიც სსრ კავშირი ან მოკავშირე რესპუბლიკა მონაწილეობს, დადგენილია სხვაგვარი წესები, ვიდრე ისინი, რომლებსაც შეიცავს სსრ კავშირის ან მოკავშირე რესპუბლიკის კანონმდებლობა ისტორიის და კულტურის ძეგლთა დაცვისა და გამოყენების შესახებ, გამოყენებულ უნდა იქნეს საერთაშორისო ხელშეკრულებით ან საერთაშორისო შეთანხმებით დადგენილი წესები.

სსრ კავშირის უმაღლესი საბჭოს პრეზიდიუმის თავმჯდომარე **ნ. პოდპორნი**
სსრ კავშირის უმაღლესი საბჭოს პრეზიდიუმის მდივანი **მ. გიორგაძე**

მოსკოვი, კრემლი. 1976 წ. 29 ოქტომბერი.

გ რ კ ე ნ ე ბ უ ლ ე ბ ე

საქართველოს სსრ უმაღლესი საბჭოს პრეზიდიუმისა

„ადმინისტრაციული წესით ჯარიმების გამოყენების უამრავი შეზღუდვის შესახებ“ საქართველოს სსრ უმაღლესი საბჭოს პრეზიდიუმის 1962 წლის 19 აპრილს ბრძანებულების მე-15 მუხლში ცვლილებების შეტანის თაობაზე

„შრომის კანონმდებლობისა და შრომის დაცვის წესების დარღვევისათვის ადმინისტრაციული პასუხისმგებლობის შესახებ“ სსრ კავშირის უმაღლესი საბჭოს პრეზიდიუმის 1976 წლის 13 ოქტომბრის ბრძანებულების შესაბამისად საქართველოს სსრ უმაღლესი საბჭოს პრეზიდიუმი იღვენს:
„ადმინისტრაციული წესით ჯარიმების გამოყენების შემდგომი შეზღუდვის შესახებ“ საქართველოს სსრ უმაღლესი საბჭოს პრეზი-

დიუმის ბრძანებულების („საქართველოს სსრ უმაღლესი საბჭოს უწყებები“, 1962 წ., № 11, მუხ. 159). მე-15 მუხლში სიტყვები: „პროფკავშირთა საბჭოების ტექნიკურ ინსპექტორებს — ტექნიკური უშიშროებისა და შრომის დაცვის წესების დარღვევისათვის“ შეიცვალოს სიტყვებით: „შრომის სამართლებრივ ინსპექტორებს — შრომის კანონმდებლობის დარღვევისათვის და შრომის ტექნიკურ ინსპექტორებს — შრომის დაცვის წესების დარღვევისათვის“.

საქართველოს სსრ უმაღლესი საბჭოს პრეზიდიუმის თავმჯდომარე — პ. ზილაშვილი
საქართველოს სსრ უმაღლესი საბჭოს პრეზიდიუმის მდივანი — თ. ლაშქარაშვილი

თბილისი
1976 წლის 17 ნოემბერი.

გ რ კ ე ნ ე ბ უ ლ ე ბ ე

საქართველოს სსრ უმაღლესი საბჭოს პრეზიდიუმისა

საქართველოს სსრ სამოქალაქო კოდექსის 506-ე მუხლში ღამათების შეტანის შესახებ

„სსრ კავშირისა და მოკავშირე რესპუბლიკების სამოქალაქო კანონმდებლობის საფუძვლების 103-ე მუხლში დამატების შეტანის შესახებ“ სსრ კავშირის უმაღლესი საბჭოს პრეზიდიუმის 1976 წლის 13 ოქტომბრის ბრძანებულების შესაბამისად საქართველოს სსრ უმაღლესი საბჭოს პრეზიდიუმი იღვენს:

დამატოს საქართველოს სსრ სამოქალაქო სამართლის კოდექსის 506-ე მუხლის მე-9 პუნქტი შემდეგი შინაარსისა:
„9) გამოქვეყნებული ნაწარმოების გამოცემა უსინათლოთათვის რელიეფურ-წერტილოვანი შრიფტით“.

საქართველოს სსრ უმაღლესი საბჭოს პრეზიდიუმის თავმჯდომარე — პ. ზილაშვილი
საქართველოს სსრ უმაღლესი საბჭოს პრეზიდიუმის მდივანი — თ. ლაშქარაშვილი

თბილისი
1976 წლის 17 ნოემბერი.

იუჩისგთა კარკეხის აღზრდის სამსახურში

ჟურნალ „საბჭოთა სამართლის“ სარედაქციო კოლეგიის წევრს, თსუ სამართლის თეორიისა და სახელმწიფო სამართლის კათედრის გამგეს პროფ. გ. ინწკირველს დაბადების ორმოცდამეათე წლისთავი შეუსრულდა.

ჩვენი ჟურნალის კორესპონდენტმა ინახულა იუბილარი, მიესალმა მას სარედაქციო კოლეგიის, რედაქციის კოლექტივის, ჟურნალის ავტორთა აქტივის სახელით და მიულოცა ეს თარიღი.

კორესპონდენტმა პროფ. გ. ინწკირველს მიმართა რამდენიმე შეკითხვით. ვაქვეყნებთ შეკითხვებსა და მათზე გაცემულ პასუხებს.

კითხვა: ხომ არ შეგეტყვით წლების ერთგვარი სიმძიმე?

პასუხი: თუ გავითვალისწინებთ, რომ ჩვენში აღამიანის საშუალო ასაკი 70 წელი ყოფილა, ჩემი 50 წლის სიმძიმე, ცხადია, შესამჩნევი არ არის.

კითხვა: რით იყო მნიშვნელოვანი თქვენთვის ეს, ასე ვთქვათ, საიუბილეო წელი?

პასუხი: 1976 წელი ჩემთვის, ყველა საბჭოთა მოქალაქესთან და ჩვენი რესპუბლიკის მშრომელებთან ერთად, მნიშვნელოვანი იყო დიდი წარმატებებით კომუნისტური პარტიისა და საბჭოთა სახელმწიფოს საშინაო და საგარეო პოლიტიკის განხორციელებაში. პირადად ჩემთვის მეტად სასიამოვნო იყო ის გულთბილი მოლოცვები, რომლებიც 50 წლის შესრულების გამო მივიღე მეგობრებისაგან და ყოფილი მოწაფეებისაგან.

კითხვა: თუ შეგიძლიათ მოიგონოთ ყველაზე კომიკური სიტუაცია, რომელიც შეგემთხვათ, როგორც იურისტს.

პასუხი: 1967 წელს ქ. ბარიუსელში პოლიტიკურ მეცნიერებათა სერთაშორისო ასოციაციის კონგრესის მონაწილეებისათვის, რომელთა შორის მეც ვახლდით, ბელგიის მეფემ და დედოფალმა მიღება მოაწყვეს სასახლეში ე. წ. „ა-ლა-ფურშეს“ წესით. მეფე, დედოფალი და სხვა ოფიციალური პირები დასეირნობდნენ დიდ დარბაზში და ესაუბრებოდნენ მიღების მონაწილეთა ცალკეულ ჯგუფებს. რამდენიმე წუთის განმავლობაში მე

დედოფლის გვერდით აღმოვჩნდი და მასთან საუბარში ვიღებდი მონაწილეობას. ამ დროს ერთ-ერთი უცხოელი ჟურნალისტი (მგონი თურქეთიდან იყო) ჩემთან მოიჭრა და შემეკითხა: ამერიკის შეერთებულ შტატებში სა-მოგზაუროდ მართა ბრძანდებოდიოთ თუ დედოფალთან ერთადო. პირველად მე გამაკვირვა ასეთმა უცნაურმა შეკითხვამ, მაგრამ უცებ მივხვდი, რომ მე, დედოფლის გვერდით მდგომი, იმ ჟურნალისტმა მეფემ ჩამთვალა. მეც აღარ დავაყოვნე და ვუპასუხე: უდღეოდ ვიყავი მეთქი. ამერიკაში მანამდე მართლაც ვიმოგზაურე ტურისტად და ამიტომ ჩემი პასუხი სინამდვილეს შეეფერებოდა. ეს შეკითხვა და პასუხი დედოფალმაც მოისმინა და გულთანად გაიცინა.

კითხვა: თუ შეიძლება გავაცანით თქვენი უახლოესი შემოქმედებითი გეგმები.

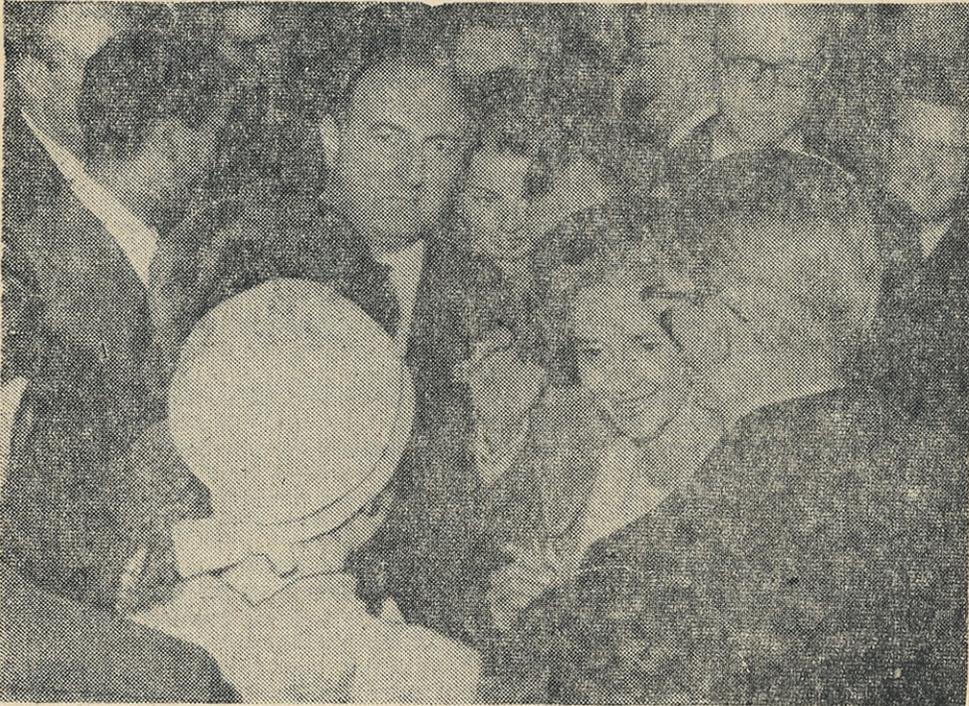
პასუხი: ამჟამად ვამზადებ ჩემი სახელმძღვანელოს — „სახელმწიფოსა და სამართლის თეორიის“ ახალ გამოცემას, რომელშიც გათვალისწინებული იქნება სკკპ XXV ყრილობის გადაწყვეტილებები და სხვა ახალი თეორიული მასალა.

კითხვა: თქვენ მეოთხედ საუკუნეზე მეტია ეწევეთ სამეცნიერო-პედაგოგიურ მოღვაწეობას თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის იურიდიულ ფაკულტეტზე. გვითხარით როგორ წარმოგიდგენიათ ახალგაზრდა იურისტთა იდეალური მოდელი და რას უსურვებდით ახალგაზრდებს, რომლებმაც ეს-ეს არის დაამთავრეს უნივერსიტეტი.

პასუხი: არა მგონია, რომ ახალგაზრდა იურისტს აუცილებლად უნდა ჰქონდეს რაიმე განსაკუთრებული თვისებები. ისევე როგორც სხვა პროფესიის ახალგაზრდა, ისიც უნდა იყოს სამშობლოს პატრიოტი, უყვარდეს თავისი სპეციალობა და ღრმად დაეუფლოს მას, იყოს განათლებული და კულტურული, სამართლიანი და პრინციპული, მზად იყოს დაბალი საფეხურებიდან დაიწყოს მოღვაწეობა, თავბრუ არ დაახვიოს თანამდებობამ, წონასწორობიდან არ გამოიყვანოს დროებითმა წარუმატებლობამ. სწორედ ასეთად მყავს წაჩობი-

გენილი ახალგაზრდა საბჭოთა იურისტი. გარდა ამისა, მინდა ვუსურვო იურიდიული ფაკულტეტის კურსდამთავრებულებს, რომ სანიმუშონი იყვნენ მეგობრებთან ურთიერთობაში, ოჯახში და ყოველთვის ახსოვდეთ, რომ

ისინი ჩვენი ერის ერთ-ერთი ყველაზე სათაყვანო დაწესებულებების — თბილისის უნივერსიტეტის აღზრდილნი არიან და არასოდეს შეარცხვინონ მისი სახელი.

სურათზე: პროფ. გ. ინწკირველი პოლიტიკურ მეცნიერებათა საერთაშორისო ასოციაციის კონგრესის მონაწილეთა შორის

გაერთიანი საუკუნე სოციალისტური კანონიერების სადაკაჯოზე

ვახტანგ VI „სამართლის წიგნში“ ვკითხულობთ: „მოსამართლე დიდად მჩხრეკელი, მიმხედარი, გამოძიებელი, გონება-აუჩქარებელი, დაწყნარებული, გამგონე, საჩივრის ყურის მიმდებნი... უნდა იყოს“. მართლაც, დიდებულიად, ბრძენკაცის ხელით არის ნაძერწი სახე მსაჯულისა, — სიმართლის მქნელისა!

როდესაც ერთ ადამიანში ამდენი ღირსება ერთად იყრის თავს, ეს ალბათ, ბუნების მიერ ბოძებული ისეთივე მადლია, როგორც უნარი ხატვისა, პანტო შეთხზვისა, ლექსთა წერისა...

მოწოდება, ნიჭი და აღიარება აქაც სხვადასხვა ასაკში პოულობს ერთმანეთს. ზოგი ახალგაზრდობაშივე ისხამს მოსამართლის მანტიას, ზოგი კი მხოლოდ თმაშევერცხლილი ხდება სხვისი მსაჯული. არიან ისეთებიც, თანატოლთა ნებით, მათი უტყუარი გუმანით ბავშვობაშივე რომ ინათლებიან „მსაჯებად“ და, მტყუან-მართლის გარჩევის მადლს, ბურთისა თუ ლახტის თამაშის დროს ნაზიარებნი, მთელი სიცოცხლე მართლმსაჯულების უდალბატო, ერთგული მსახურნი რჩებიან...

როინის პირას საბურთაოდ ჩასულ ბიჭებს როგორც კი სადავო გაუჩნდებოდათ რამე, იმავე წუთს გიგი ჟორჟოლაძესთან აფრენდნენ კაცს, — თუ ძმა ხარ, მოდი და გვიმსაჯეო! გივიც თავბატიუს არ იღებდა, ხუთ წუთში მოედანზე იყო და თამაშის შეწყვეტილი წუთიდან უკანასკნელ, მეთორმეტე ბურთამდე (უფრო ხშირად კი დაღამებამდე) უშფოთველად მთავრდებოდა. მკაცრ, მაგრამ მიუკერძოებელ მსაჯს ყველა უსიტყვოდ ემორჩილებოდა. თვით განთქმული მეკარე ზურია თავართქილაძეც კი, ყოველი გამწვებული ბურთის შემდეგ თითო ნაბიჯით რომ ავიწროებდა კარის სივანეს, ახლავდარ ბედავდა თვალთმაქცობას. იცოდა, ვერაფერს გამოაპარებდა „სუდიას“.

ქუთაისელ მოსწავლეთა შორის ერთ-ერთ საუკეთესო კალათბურთელსაც, ვინ იცის, მეგობრების თხოვნით თამაშის მაგივრად რამდენჯერ უმსაჯია. — ალბათ, მოწოდება იყო, თორემ მარტო ხართით მოედანზე სასტვენით სირბილს რა გადამაწყვეტინებდა, მე ხომ ასე მიყვარდა ბურთაობა, — იგონებს ბავშვობის წლებს, თბილისის საქარხნო როინის სახალხო სასამართლოს თავმჯდომარე გივი ჟორჟოლაძე და დასძენს, — ქუთაისელ ბიჭებს ომის წინა წლებში მისაბაძად ბევარი სპორტსმენი გვყავდა: თთარ ქორჯია, ალექო და ბიჭოკო მესხები, თთარ სულაბერიძე, შოთა ქორჩაშვილი ჩვენი კერპები იყვნენ...

1941 წელს მე-7 კლასის მოსწავლე ოჯახთან ერთად თბილისში გადმოიდის საცხოვრებლად. ოცდამეოთხე საშუალო სკოლაში იგი ტანვარჯიშმა გაიტაცა და სულ მალე პირველი თანრიგი მოიპოვა. არც ადრინდელ გატაცებას — კალათბურთს ღალატობდა. ყველაგინდებურად ხან თამაშობდა, ხან კი... მსაჯობდა. ასე გაგრძელდა უნივერსიტეტში, იურიდიულ ფაკულტეტზე სწავლის დროსაც. სულიკო თორთლაძე, ნოდარ ჯორჯოია, კუკური არღანაშვილი, პეტრე მშვენიერაძე. — ასეთ წრეში უხდებოდა გივი ჟორჟოლაძეს სწავლა და სპორტთან მეგობრობა. თითქმის ერთდროულად მიიღო

გივიმ იურისტის დიპლომი და კალათბურთში რესპუბლიკური მსაჯის წოდება.

ახალგაზრდა მსაჯის სულ მალე მოუხდა დიდი გამოცდის ჩაბარება, უფრო სწორად ფაქტი, რომელსაც ახლა გაგაცნობთ, გივი ჟორჟოლაძესთან ერთად ქართული კალათბურთის გამოცდაც იყო. აქვე უნდა აღვნიშნოთ, რომ ერთმაც და მეორემაც იგი ფრიადზე ჩააბარა.

1954 წლის 6 ივნისს, ჩვენი რესპუბლიკის ისტორიაში პირველად, თბილისში გაიმართა საერთაშორისო შეჯიბრება კალათბურთში. საქართველოს დედაქალაქი ჩინეთის სახალხო რესპუბლიკიდან ჩამოსულ ქალთა და ვაჟთა გუნდებს მასპინძლობდა. აი რას წერდა ამ მატრის შესახებ გაზეთი „ლელო“: „თაიგულები გადამრთული პირველი საერთაშორისო შეხვედრის შემდეგ მოედანზე გამოვიდნენ სპორტსმენი ქალები. რამდენიმე წუთიც და რესპუბლიკური კატეგორიის მსაჯების ჟორჟოლაძის და ა. თევოსიანის ნიშანზე დაიწყო პირველი საერთაშორისო შეხვედრა კალათბურთში“. რესპუბლიკაში გამართული პირველი საერთაშორისო მატრის მსაჯობა, დამეთანხმებით, რჩეულთა შორის რჩეულთა ხვედრია, ასეთი ფაქტი აღიარებაა შენი ცოდნისა, მიუკერძოებლობისა, პატიოსნებისა...

გადიოდა წლები. გივი ჟორჟოლაძე ერთნაირი მონღომებით, უმწიკვლოდ ემსახურებოდა სამართლის ქმნას სპორტულ მოედანსა თუ საქართველოს სსრ პროკურატურის გამომდიებლის თანამდებობაზე. ჩინელებთან გამართულ მატრის მოპყვა საერთაშორისო შეხვედრების მსაჯობა ჩეხოსლოვაკიაში, პოლონეთში, რუმინეთში, საფრანგეთში და არასდროს, თუმცა მოედანზე მოწინააღმდეგეს მისი გუნდი ეპაექრებოდა, არავის გამოუთქვამს შენიშვნა, უკმაყოფილება მის მსაჯობაზე, არ შეპარვია ეჭვი გივი ჟორჟოლაძის პატიოსნებაში.

ქართველ და რიგველ კალათბურთელთა შეხვედრა მუდამ უკომპრომისოდ, დაცხადულ ბრძოლაში მიმდინარეობს. მატრში, როდესაც ძალთა შორის თანაფარდობაა, დიდი მნიშვნელობა ენიჭება კვა-

ლიფიკაციურ, მიუკერძოებელ მსაჯობას. ისე მოხდა, რომ მეტოქეთა მატრზე, რომელიც თბილისში იყო დანიშნული, არ გამოცხადდა (უამინდობის გამო ვერ ჩამოფრინდა) ერთ-ერთი მსაჯი. რიგველთა მწვრთნელმა მასპინძელთა შეთავაზებულ ვარიანტზე, — ემსაჯა ჟორჟოლაძეს, თავდაპირველად უარი თქვა, მაგრამ გამოუვალმა დგომარეობამ იძულებული გახადა თანხმობა განეცხადებინა. მატრი თბილისელებმა მოიგეს და ყველას ეგონა სტუმართა მწვრთნელი მარცხის ერთ-ერთ მიზეზად ადგილობრივ მსაჯს დაასახელებდა. მან კი სახალხოდ ასეთი სიტყვებით მიმართა გივი ჟორჟოლაძეს: ბოდიშს ვიხდით თქვენს წინაშე ადრე გამოთქმული ეჭვისათვის. თქვენ უმწიკვლოდ იმსაჯეთ!

1961 წელს საქართველოს ქალთა და ვაჟთა გუნდების საფრანგეთში ტრიუმფული გამოსვლის შემდეგ, საკავშირო კატეგორიის მსაჯი გივი ჟორჟოლაძე (იგი თან ახლდა ქალთა გუნდს და მსაჯობდა), მასპინძლებმა სპეციალური შედეგით დააჯილდოვეს.

მოედანზე იგი 1966 წლიდან აღარ გამოდის. სიღნაღის რაიონის პროკურორს ცოტა დროდა რჩებოდა კალათბურთელთა პაექრობის სამსაჯოდ, მოსკოვში, ლენინგრადსა თუ უცხოეთში სპორტსმენებთან ერთად სამოგზაუროდ, მაგრამ თბილისში გამართული მატრების კომისრად ხშირად იწვევდნენ.

დღესაც, დედაქალაქის საქარხნო რაიონის სახალხო სასამართლოს თავმჯდომარე ამ მომხიბლავი სპორტის სიყვარულს გულით ატარებს, საქართველოს კალათბურთის ფედერაციის წევრი ბევრს აკეთებს მისი წინსვლისათვის.

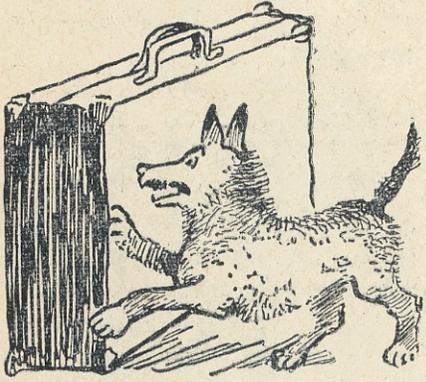
საკავშირო კატეგორიის მსაჯი, დღეს დაბრძენებული, გონებააუქარებელი, საჩივრის ყურის მიმდებელი მოსამართლეა. ხალხის მიერ არჩეული, მათთვის მზრუნველი, ყოველთვის სამართლიანი...

ნ ა რ ე ვ ი

ტოროს სწავლის განსაზღვრელობაზე

განმორჩინება ამერიკაში

გზავნიან

ნარკოტიკების კონტრაბანდის წინააღმდეგ ბრძოლის გასაძლიერებლად პარიზის ორლის აეროპორტში იყენებენ ძაღლებს, რომლებიც წინასწარ სპეციალურ წვრთნას გადიან. ამას წინათ ოთხი წლის გერმანული ჯიშის ნაგაზმა ტორომ ერთ-ერთ მოზრდილ ჩემოდანთან ყველა დაიწყო. ჩემოდნის პატრონი ქ. კასაბლანკიდან იყო ჩამოსული. რამდენადაც ეს ქალაქი ცნობილია როგორც ნარკოტიკებით ვაჭრობის დიდი ცენტრი, აეროპორტში ერთი ალიაქოთი ატყდა. მოვარდნენ მებაჟეები. გახსნეს ჩემოდანი. იგი სანახევროდ ძეხვით იყო სავსე.

საბრალო ტორო სწავლის გასაგრძელებლად ძაღლების საწვრთნელ სკოლაში დააბრუნეს.

ქ. ჩიკაგოში (აშშ) ვინმე ირვინგ ბარმა თხოვნით მიმართა სასამართლოს, ცოლთან განქორწინების შესახებ. მიზეზად მან ტანისამოსის შექმნის საქმეში ცოლის ყოველგვარ ზომას გადაცილებული სიხარბე დაასახელა. მოსამართლის კითხვაზე ქალბატონმა ბარმა აღიარა, რომ მისი გარდერობი შეიცავს: 106 ბლუზას, 92 შარვალს, 87 ყელსაბამს, 86 წყვილ ფეხსაცმელს, 62 კოსტუმს, 31 სამეჯლისო კაბას, 60 ხელჩანთას, 23 ხალატს, 23 ღამის პერანგს, 55 პერანგს, 47 პულოვერს, 39 სვიტერს, 27 ჟილეტს, 36 სამაჯურს. მისმა ადვოკატმა სთხოვა სასამართლოს, დააკისროს ი. ბარს განქორწინების შემდეგ ყოველწლიურად გადაუხადოს ყოფილ მეუღლეს 100 ათასი დოლარი რათა ამ უკანასკნელს „შესაძლებლობა მიეცეს კვლავაც იცხოვროს ისე, როგორც განქორწინებამდე ცხოვრობდა“.

ყოფილი საროსკიპოს პატრონი მალაქის მერი

ქალბატონი სალი სტენფორდი კარგა ხანი იყო ქ. სან-ფრანცისკოს ყველაზე ცნობილი საროსკიპოს პატრონი, რისთვისაც 17-ჯერ იჯდა ციხეში. ეტყობა

თემიდის ადგილობრივ წარმომადგენლებთან ხშირი შეხვედრები მას ძვირი უჯდება (ამ სიტყვის პირდაპირი მნიშვნელობით). ამიტომ იგი გადასახლდა ქ. სოსალიტოში (რომელსაც სანფრანცისკოდან ზღვის ყურე ატალკევენებს), სადაც რესტორანი შეიძინა. წლებულს მარტის დასაწყისში „კეთილზნაანმა“ ბურჟუამ გადაწყვიტა კენჭი ეყარა ქალაქის საბჭოს წევრთა შემადგენლობაში. რამდენადაც მან სხვა დეპუტატებთან შედარებით ყველაზე მეტი ხმა მიიღო, ტრადიციისამებრ საბჭომ იგი ქალაქის მერად აირჩია.

გაკვლელობაში თანამონაწილე გაამართლეს

ეს 1973 წლეს მოხდა. სამი „ყმაწვილი“ (ასე უწოდებს მათ ამერიკული პრესა) საერთო ბინას ქირაობდა ბრუკლინში (ქ. ნიუორკის უბანია). ერთხელ, როდესაც „მეგობრები“ მთელ ღამეს სადღაც ლოთობდნენ და დილას სახლში დაბრუნდნენ, წალაპარაკდნენ: საქმე ეხებოდა იმას, თუ როდის გადაიხდიდა ჯოზეფ ბუში ბინის ქირის თავის წილს. წალაპარაკებას ჩხუბი მოყვა. ბუშმა იძრო 38-ე ყალიბრის რევოლვერი და სამჯერ ესროლა მ. ლ. გელერს. შემდეგ ბუ-

შმა ალბათ არც თუ უსაფუძვლოდ გადაწყვიტა, რომ მესამე „მეგობარმა“ მელვინ დლუგაშმა შეიძლება დაასმინოს იგი, თუ მკვლელობის თანამონაწილე არ გახდება. მისი მოთხოვნით დაშინებულმა

დლუგაშმა ხუთი ტყვია დაახალა შუბლში გელერს თავისი 25-ე ყალიბრის რევოლვერიდან.

როდესაც დადგა განკითხვის დღე, ბუშმა თავი დამნაშავედ სცნო და მოსამართლემ მას 10 წლის პატიმრობა მიუსაჯა. დლუგაშმა კი არჩია ნაფიც მსაჯულთა სასამართლო, რომელმაც მას სამუდამო პატიმრობა მიუსაჯა. მაგრამ მ. წ. მარტში სააპელაციო სასამართლომ გაამართლა და გაათავისუფლა დლუგაში იმ მოტივით, რომ „ბრალდებაზე ვერ დაამტკიცა საკმარისი სირწმუნით“, რომ როდესაც დლუგაში თავის რევოლვერს ესროდა გელერს, იგი ჯერ კიდევ ცოცხალი იყო.

პოლიციელები და ნარკომაფი

ქ. ლოს ანჯელესის (აშშ) თვითუკლი პოლიციელი ვალდებულება ყოველთვის თან ატაროს: კოლტის სისტემის რევოლვერი, ტყვიებით სავსე პატრონტაში, ხელკეტი, მიმღები და გადამცემი პორტატული რადიოაპარატი, ელექტროფარანი, ცრემლსადენი გაზის საფრქვეველი, სასტვენნი და ბალთა. ახალი წლიდან კი ამ აღჭურვილობას მინიატურული ჯიბის სასწორი დაემატა: თუ რომელიმე დაკავებულ პირს მარიჟუნა აღმოაჩნდება, პოლიციელმა უნდა აწონოს იგი. და თუ ამ ნარკოტიკის რაოდენობა ერთ მისხალზე ნაკლებია, ამიერიდან პოლიციელს მხოლოდ იმის უფლება აქვს, რომ დამნაშავეს გამოუწეროს ჯარიმის ქვითარი, ისე როგორც ამას აკეთებენ იმ მძღოლების მიმართ, რომლებიც არღვევენ მოძრაობის წესებს.

აქამდე თუ ვინმეს უპოვნიდნენ თუნდაც უმნიშვნელო რაოდენობის „ბალასს“ — (როგორც დამნაშავეთა წრეში მარიჟუნას უწოდებენ), დამნაშავეს ელოდა ციხე — სულ ნაკლები ერთი წლით. მ. წ. 1 იანვრიდან მაქსიმალური სასჯელი — ჯარიმაა 50 დოლარის თღუნობ-

ით (თუ მარიჰუანის აღმოჩენილი რაოდენობა 1 მისხალს არ აღემატება).

„მაღლა აფრენა“ (ასე მონათლეს მარიჰუანით გამოწვეული დაბანგვა) დღეს ამერიკაში დაახლოებით ისეთივე ცოდვად არის მიჩნეული, როგორც ჭიქა ვისკის გადაკვრა ფარულ ბარებში ამ ორმოცდაათიოდე წლის წინათ, როდესაც ამერიკის შეერთებულ შტატებში აკრძალული იყო სპირტიანი სასმელების ხმარება.

კალიფორნია უკვე მეექვსე შტატია, სადაც შეარბილეს სასჯელი მარიჰუანის ხმარებისათვის. ეს ერთობ ნიშანდობლივია. ამერიკაში ამბობენ, რომ „საითაც კალიფორნია მიაბიჯებს, იქით მთელი ერი მიილტვისო“.

ნარკომანიის საბჭოს (იგი აწარმოებს ამ სოციალური სენის მეცნიერულ კვლევა-შესწავლას) 1971 წლის მონაცემებით, 18 წლისაზე მეტი ხნის ამერიკელთა შორის 24 მილიონმა ერთხელ მაინც განიცადა მარიჰუანას ზემოქმედება, ხოლო 8 მილიონი — მუდმივად ხმარობს მას. დღეისათვის ამ ციფრებმა მიაღწიეს შესაბამისად 29 მილიონს და 12 მილიონს. 1970 წლიდან დღემდე 1,5 მილიონ ამერიკელზე მეტი იყო მიცემუ-

ლი სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობაში მარიჰუანას ხმარებისათვის.

პროგრესულად მოაზროვნე ამერიკელებს აფიქრებს, რომ შესაძლებელია ერისათვის გაცილებით მეტი საფრთხეს ტრანკვილიზატორების (ნერვული ადგენების საწინააღმდეგო საშუალებები) მასობრივი გავრცელება. მაგალითად, „ვალიუმს“ და „ლიბროუმს“ (ჩვენში ეს წამალი „ელენიუმად“ არის ცნობილი) ათობით მილიონი ამერიკელი იღებს. აღიარებულია, რომ ისინი ხშირად მაგნე ჩვეულებად იქცევიან და ამასთანავე აჩლუნგებენ გონებას. სამაგიეროდ, მონოპოლია, რომელიც ამ წამლებს უშვებს უკვე 15 წელია ყოველწლიურად 500 მილიონ დოლარ სუფთა მოგებას იღებს.

„მსგავსი მასშტაბების მოგება (კუნძულ იამაიკაზე მოწეული 1 გირგანტა მარიჰუანას თვითღირებულება 5 ფუნტ სტერლინს უდრის, საცალო ფასი კი — 400 ფუნტ სტერლინგს), ალაგზნებს მრავალ „კანონის მოყვარულ“ ბიზნესმენში ოცნებებს ფინანსიური განძის შესახებ, რომელიც მიწაშია ჩამარხული მანამ, სანამ „ბალახი“ არ მოიპოვებს სრულ მოქალაქეობრივ უფლებებს“. ასე წერდა ამასწინათ ინგლისის გავლენიანი გაზეთი „დეილი მირორი“. ეს სიტყვები უფრო გასაგებს ხდის, თუ რატომ აჭიდებს ლოს-ანჯელესელ პოლიციელებს ჯიბის სასწორებს.

ახალი კანონი სავაანარკოზ ღიმილს იწვევს

შარშან, დეკემბრის დამლევსა ინგლისის პარლამენტმა მიიღო კანონი, რომლის თანახმად სამსახურში მიღებისას სქესის მიხედვით დისკრიმინაცია მიჩნეულია დანაშაულად. აგტორთა აზრით, კანონმა ბოლო უნდა მოუდოს ქალთა უთანასწორო მდგომარეობას ამ საკითხში. მეწარმეები საგონებელში ჩავარდნენ. საქმე ისაა, რომ ინგლისში მუშა-

ხელის დასაქირავებლად ჩვეულებრივ პრესაში აქვეყნებენ სათანადო განცხადებებს. ხოლო ახალი კანონის თანახმად, მეწარმეს უფლება აღარა აქვს განცხადებაში მიუთითოს, თუ რომელი სქესის წარმომადგენლებს აძლევს იგი უპირატესობას.

მაგრამ არ გასულა დიდი დრო და გაზეთებში გამოქვეყნდა მრავალი განცხადება, რომელთა ტექსტი ისეთია, რომ ერთი შეხედვით არც კანონი ირღვევა და მეწარმენიც საწადელ მიზანს აღწევენ. აი ერთი მაგალითი:

„გვსურს რა ზემოთ აღვნიშნოთ კანონი, რომელიც თანასწორ უფლებათა საწინდარია, ვაცხადებთ, რომ კალატოზების თავისუფალ ადგილებზე ვღებულობთ როგორც მამაკაცებს ისე ქალებს. სამუშაოზე მისაღებ პირთა გულმკერდის მოცულობა არა ნაკლებ 38 დუიმს უნდა აღწევდეს (ანუ 95 სმ) და ისინი მზად უნდა იყვნენ ზაფხულის თვეებში იმუშაონ წელსზემოთ გაშიშვლებულებმა“.

ეს განცხადება, სხვა ათასობით მსგავს განცხადებასთან ერთად ბიზნისის გამოუგზავნეს ტელემაყურებლებმა. აი კიდევ ერთი მაგალითი:

„გვჭირდება მექანიკოსი. მთავარია,

რომ იყოს მაღალკვალიფიციური პიროვნება, პასუხისმგებლობის გრძობით. ხელფასი მაღალია, სამუშაო — მუდმივი. სქესს არა აქვს მნიშვნელობა, გასათვალისწინებელია ერთი რამ, მან უნდა ისარგებლოს მამაკაცების ტუალეტით“.

ასეთი განცხადებები, რომლებმაც არ შეიძლება არ გამოიწვიონ სევდანარევი ღიმილი, კიდევ ერთხელ მოწმობენ, რომ ბურჟუაზიულ საზოგადოებაში აბუჩად იგდებენ კანონსაც და ადამიანის უფლებებსაც, მით უმეტეს — როდესაც საქმე ეხება ბიზნისის ინტერესებს.

სამი წლის ბიჭუნა-მავლელი

ქ. ჰეტისბერგში (მისისიპის შტატი, აშშ) ცოლ-ქმარმა ავტომანქანაში დატოვა თავიანთი ქალ-ვაჟი, თვითონ კი საყიდლებზე მაღაზიაში შევიდნენ. როცა მშობლები დაბრუნდნენ, 2 წლის გოგონა მკვდარი დახვდათ. საქმე ის არის, რომ მანქანაში მათ რევოლვერი დატოვეს... და 3 წლის ბიჭუნამ შემთხვევით მოკლა თავისი და.

სოცსლესი ჟორის გაუჩინარებულნი

(გაგრძელება)*

ამ სიმღერამ კორნილოვს კვლავ გაახსენა დიდთვალეობა ქალი, მისი ღუღუნა, საამური ხმა, კეფაზე შემოხვეული მაჯისხიმხიმო ქერა ნაწნავი, და უსიამოვნო გრძნობა დაეფუტა. ნუთუ ეს ქალი — გაიფიქრა მან — ერთ-ერთ რომელიღაც კაიუტაში პიოუნური შესახედებს დროს... „თუშეცა რა ჩემი საქმეა“ — მაშინვე დატუქსა თავის თავი.

დამით ლადოგის ტბა აბობოქრდა. თბომავალი ირწოვდა და მძიმედ ისრებოდა ხან ერთ მხარეს, ხან მეორე მხარეს. პირსაბანზე მიმაგრებულ სალტებში ჩადგმული ჭიქები ოღნავ წყრიალებდნენ, კარადის კარი ჭრიალებდა. კაიუტაში ცხელდა. კორნილოვმა სცადა ფანჯარა გამოეღო, მაგრამ ქარმა ძლიერად დაუბერა და ფარდები წვიმისაგან დასველებული კედელს მიუტყლაშუნა.

კორნილოვმა იგრძნო, რომ ვერ დაიძინებდა, ჩაიცვა და გემბანზე ავიდა. სახელურს იყო ხელდაყრდნობილი და ისე გაიარა სველი გემბანი. კიჩომდე რომ მივიდა, ქარისაგან დაცული მყულრო ადგილი მოძებნა. ტალღები უხუილით იხევდნენ უკან, მაგრამ მაშინვე თავს ატყდებოდნენ თბომავალს და მაგრად ანჯღრევდნენ მას. სიბნელე უკვე სძალავდა პოლარულ ნათებას. არსად ათინათი, არავითარი სინათლე. „თეთრი ღამეები უკვე მთავრდება“, გაიფიქრა მან კაიუტაში შებრუნებისას.

სიამოვნებით ფიქრობდა იმაზე, რომ ტელეფონი არ აწყარუნდებოდა და სასწრაფოდ არ გამოძახებდნენ. არავინ ეტყვის, რომ ნახევარი საათის წინ ამა და ამ რაიონში უცნობმა პირებმა გაქურდეს ბინა და მან, კორნილოვმა, უნდა შეკრიბოს თავისი თანამშრომლები, მისცეს დავალება, ან თავად გაემგზავროს და შეეცადოს, რომ გაიგოს ვინ არიან ეს პირები. აქ არაფერი აგონებდა მას თავის საქმეს, გარდა ერთი დაწყევლილი ბლოკ-

ნოტისა, რომელიც პატარა მაგიდაზე იდო დამის ლამაზი ლამფის გვერდით.

კორნილოვი გემბანზე ამტყდარმა ბრაგადრუგმა გამოადგინა. ოღნავი ბიძგი იგრძნო და მიხვდა, რომ ნაცსადგურს მიაღწენ. „ესეც შენი მე კი მიწადა, მემშვირა თუ როგორ მიუვახლოვდებოდით კუნძულს... აფხუს, დამძინებია“. მაგრამ ამ ამბავს დიდად არ გაუნაწქენებია. რვა საათი იყო. ფარდები გადაწია და სარკმელიდან გაიხედა. სულ ახლოს გამოიკვეთა მომტრო ყურეზე ჩამოწოლილი გრანიტის ციცაბო კლდე. კლდის ქიმს წითელტანინი ფიჭვები ამშვენებდნენ. ფიჭვნარში წვიმისაგან ჩაშავებული ხის სამლოცველო ჩაკარგულიყო. წვიმა. ყურის ჩამუქებულ წყალს წვეთები თქაფათქუფით ეცემოდა და აქაფებდა. მაგრამ წითელი ფერის ფიჭვის ხეებისათუ, იმის წყალობით, რომ მართლა გამოდარებას აპირებდა, იმგვარი შეგრძნება ებადებოდა კაცს, რომ მზე სადღაც სულ ახლოს იყო, თითქოს აი უკვე გამოანათებს და გამოაშრობს სველ ფიჭვნარს, სამლოცველოს, ნაადრევად შეყვითლებულ გვიმრებს.

„რა ამინდია? — გაიფიქრა კორნილოვმა. — მთელი ზაფხული ციდან წვეთი არ ჩამოვარდნილა და, როგორც კი ქალაქიდან გამოვდი, დაიწყო... მაგრამ რა დაიწყო! თანაც ისე ჩავიცვი, თითქოს საცეკვაოდ მივდიოდე. თუშეცა, რა უშავს. როგორც დავსველდები ისევე გავშრები“.

საუშუმის შემდეგ ტურისტები ნაპირს გამოეფინენ. წვიმას არავინ შეუშინებია. ექსკურსიამძლოლი, ახალგაზრდა ჩოფურა კაცი რადაცას უხსნიდა თავის ირგვლოვ თავმოყრილ მგზავრებს. მისი უმეტველო, თითქმის ერთფეროვანი ხმა, მეგაფონით გაძლიერებული კიდევ უფრო უსიცოცხლოდ უდერდა.

კლიტედადებულ კაფეს წინ კუნძულის მცხოვრებნი ისხდნენ: ერთი წვეროსანი მო-

* დასაწყისი იხილეთ ჟურნალ „საბჭოთა სამართლის“ 1975 წლის № 5, გვ. 84-86. 1976 წ. № 2, გვ. 83-89, № 3, გვ. 78-88, № 4, გვ. 77-80, № 5, გვ. 70-74.

ხუცი და რამდენიმე დედაბერი, ნეღლი და გამხმარი თევზი გამოეფინათ და გაცხოველებული ვაქრობდნენ ტურისტებთან. კორნილოვის შეკითხვაზე, როგორ შევძლებ ღრმად მოხუცებულთა თავსაფარში მოხვედრასო, წვეროსანმა მოხუცმა ხელით აჩვენა ალმა მიმავალი ქვიანი ქუჩა.

კორნილოვი სოჭის ხეების ხეივანს აუყვავა. მერე გუბებზე ხტომა მოსწყინდა და ტყისკენ გადაუხვია. ფიჭვების წყნარ, ყრო შრიალხვწყყმოდა მძლავრი ტალღების ცემა, წვიმა აშრიალბდა იშვიათი არყისა და ნეკერჩხლის ხეების ფოთლებს. ჩიტები თავგამებებით უფრევდნენ. კორნილოვს რამდენჯერმე ზედ ფეხებთან აუფრინდა დედალი როჭო. ვერც კი შეამჩნია, როდის გადაიღო წვიმამ. როცა დიდ მდელოზე გამოვიდა, მხოლოდ მაშინ დაინახა, რომ ღრუბლები გაფანტულიყო და მზეს გამოხებდა. მუქ მწვანე ნეკერჩხლებსა და მუხებებს შორის თოვლის ციხე-სიმაგრის მსგავსად ამოიმართა თეთრი მონასტერი. უჩვეულო ხელაშაზით თვალმოჭრილმა კორნილოვმა თავდაპირველად ვერც კი შენიშნა აღამიანი, ფართო, ტურისტებისაგან კარგად დატყეპნილ ბილიყზე რომ იდგა.

ფეხის ხმაზე აღამიანი შემოტრიალდა. კორნილოვმა შეიცნო ხანშიშესული კაცი რომელიც ლენინგრადში გემში ჩახხდომისას დაბნეული ავსებდა ანკეტას. ახლა იგი სულაც აღარ ჰგავდა პოჟონს, უფრო უცნაური ახირებული კაცის იერი ჰქონდა. შარვლის ტოტები თითქმის მუხლის თავებამდე აეკეცა, თავზე პლასტიკატის ქული დაეცემა. მან კორნილოვი იცნო. თითქოს გაუხარდა კიდევ მისი დანახვა და თავაწიანდ ჰკითხა:

— ჰგუფს ჩამორჩით?

— არა, არც შეგერთებოვარ, — მოუფო კორნილოვმა და გულში გაივლო, „შენი მეგობარი ქალი სადღაა, ამხანაგო პოჟონო?“ კაცის გვარიც გაიხსენა — ოგნევი.

— ჩვენც მარტოდ დავხვირობდით, მაგრამ მერე ოლიამ გადაწყვიტა კენკრა მოეძებნა...

— რა კენკრა, რის კენკრა, ვანაგრძობდა კაცი, — ტყეში სინებტეა, არ გვეგონა თუ იწვობდა. შოღა, მოინდომე... ახლა ვდგავარ და ვულოდები.

„შე, პოჟონო, შენა! გემინია ფეხი არ დაგხველდეს, — გაიფიქრა კორნილოვმა, — გოგო კი ალბათ ტუფლებით დატყაპუნობს ხველ ბალახში.“

— თუ იცით, ეს რა ნაგებობაა? — ჰკითხა კაცმა კორნილოვს. მაგრამ პასუხი აღარ დააბოლოა და განაგრძო: თეთრი სავანე, აქ მწიფდებოდა მსოფლიოში ყველაზე უფრო

ჩრდილოური ალუბალი. ბერებს გამოჰყავდათ. ბრძენები იყვნენ! ბალი სამხრეთ კედელს სწვდებოდა, ხოლო კედელი თეთრია, მზის სხივები ირეკლებოდა და სითბოს გამოყოფდა... ამისთვის ბერებმა პარიზის მსოფლიო გამოფენაზე მედლებიც კი მიიღეს... — მან დააპირა კიდევ რაღაცის თქმა, მაგრამ ამ დროს ტყეში ტოტების ლაწალუწი გაისმა და ვიღაცამ წკრიალა ხმით იყვირა: „მიში... კო! მოვდი...ვარ, და მოლზე მოულოდნელად გამოხტა ოგნევის თანამგზავრი ქალი, რომელიც კორნილოვს ამასწინათ თვალში ეცა.

ქალი ღმილით წამოვიდა მამაკაცებისკენ. ხელში უზარმაზარი თეთრი სოკო ეჭირა. ამხელა სოკო კორნილოვს საერთოდ იშვიათად ენახა.

ახლა, დღისით, ქალიშვილი კიდევ უფრო ლამაზი ჩანდა. თავისი დიდი ცისფერი თვალებით დაჟინებით უმწერდა კორნილოვს.

— ოლიკო, სოკო კი არა საოცრებაა. — წამოიძახა ოგნევა. ალბათ გოლიათია. ჩვენც კი, წარმოიდგინე, აქ შევხვდით ერთმანეთს, საუბარი გავაბით, მან კორნილოვზე ანიშნა. იგორ ვასილის ძეს გაეცინა. მან ხომ ხმის ამოღებაც ვერ მოასწრო. — ამხანაგმა გუშინ მდგომარეობიდან გამოგვიყვანა.

ოლიას გაეცინა.

ეს მე უშენოდაც შევნიშნე, გამაცანი მაინც. ოგნევმა ხელები უმწეოდ გაშალა.

— ჩვენც არ ვიცნობთ ერთმანეთს, როგორც ვერ მოვისაზრე. — მან ხელი გაუწოდა კორნილოვს. — ოგნევი, მიხეილ პეტრეს ძე. ეს კი ოლიაა.

კორნილოვმა თავისი გვარი დაასახელა.

— ეს ცნობილი გვარია თეთრი გენერლის წყალობით, თქვა ოგნეევმა.

ოლიამ გაიღიმა და კვლავ მიამტერდა კორნილოვს.

ქალის თვალჩაინებულ მხერგით გაღიზიანებულმა კორნილოვმა მიუგო: — ძალზე უბრალო გვარი მაქვს. ხოლო თუ ისტორიაში ჩავიხედავთ, თითოეული იმას ამოვიკითხავს, რაც უფრო აინტერესებს: ზოგი თეთრ გენერალს მოიგონებს, ზოგი კი სევასტოპოლის დაცვის გმირს.

გაბრაზებით ნათქვამმა სიტყვებმა ოგნევი სულაც არ განაწყენა, მან კეთილად გაიღიმა:

— რა თქმა უნდა, რა თქმა უნდა! გვარი ხომ არ არის საქმე... როგორც იტყვიან, კაცი უნდა ვარგოდეს. ხომ მართალია, ვეილო?

კორნილოვმა იგრძნო, რომ გაწითლდა. „მამუ ქმართან კი არა, მამასთან ყოფილა... ესე, კაცმა რომ თქვას, რას ველაქლაქები ამით, გაიფიქრა მან. დროა წავიდე.“

— ეს გზა დაბისაკენ მიდის? — ჰკითხა მან ოგნევს. — ალბათ კუჩქსულის გეოგრაფია ისევე კარგად იცით, როგორც ისტორია.

ოგნევმა გაიცინა.

— ვიცო დაბისაკენ, მაცხოვარ ფერიცვლებების ტაძრისაკენ თუ გინდა წახვიდე, მხარ-მარცხნივ უნდა იარო, აი ამ ბილიკით, — მან მიუთითა ოდნავ შესამჩნევ საცალფეხო გზაზე, რომელიც ფიჭვნარისაკენ მიემართებოდა. — მაგრამ გაითვალისწინეთ, ახალგაზრდავ, რომ ვერაფერს საყურადღებოს იქ ვერ ნახავთ. ტაძარი ნაკლებ საინტერესოა, ფსევდოლენტიანული სტილით არის ნაგები. — ოგნევი აპირებდა კიდევ რაღაცის თქმას, მაგრამ კორნილოვმა გააწყვეტინა სიტყვა.

— გმადლობთ. ტაძარი ნაკლებად მაინტერესებს. დაბაში საქმეზე მივდივარ.

— ჰო...ო... — გააგრძელა განაწყენებულმა ოგნევმა, თითქოს დაენანაო, რომ ვეღარ შესძლო უფრო დაწვრილებით მოჰყოლოდა ამ ფსევდოლენტიანულ ტაძარზე.

რაც უფრო შორს მიდიოდა კორნილოვი ბილიკით მით უფრო მეტს ფიქრობდა, თუ რა მდგომარეობაში დახვდებოდა დედა. ვაი თუ რამე სერიოზული აღმოაჩნდეს?

ტყე მოულოდნელად გათავდა და ორიოდ კილომეტრის დაშორებით კორნილოვმა დაინახა ბორცვზე აგებული დიდი თეთრი ტაძარი და მწვანეში ჩაფლული რამდენიმე დაბალი სახლი. მარცხნივ, მოძცრო ყურგეში პირსთან ირწულოდა რამდენიმე პატარა გაქუცული გემი; კაცი არ ჰქანებდა, თითქოს ყველა ამოწყვეტილიყო — მხოლოდ ერთი პატარა გემის მილიდან ამოდიოდა ბოლი. წინა ერ-

დოზე სარცხი იყო გაფენილი. ტაძრიდან ჩამომავალ ბილიკზე გამოჩნდა თვლებიან ურჩიკაზე მჭდომი უფეხებო ჰაბუკი. ხელებში ჩაბლუჯული ძელაკების მეშვეობით იგი ბიძგებით მოიწვედა წინ და მალე ჩამოგორდა გორაკიდან. ოცდახუთი წლისა იქნებოდა, მეტი-სა არა. კორნილოვს უნდოდა რამე ეკითხა მოხუცებულთა თავშესაფარზე, მაგრამ ჰაბუკი უცებ მარჯვენა დადგა ყირაზე და რამდენჯერმე აიჭიმა. ეს ისე მოულოდნელი და შემზარავი იყო, რომ იგორ ვასილის ძე შეცბა. მას ეგონა, პატარა ეტლი ჰაბუკს თავზე დაეცემა და უბედურება დატრიალდებაო. მაგრამ, როგორც ჩანს, ჰაბუკს ეტლი მაგრად ჰქონდა ტანზე მიბმული. თითქოს არაფერი მომხდარაო, იგი ისევ დადგა ეტლზე, დიმილით შეხედა კორნილოვს და ჰკითხა:

— მოსაწევი რა გაქვთ?

— „იავა“, — მიუგო დაბნეულმა კორნილოვმა, — მოსწევე?

— „იავაზე“ უარს არ ვიტყვოდი, — თქვა ჰაბუკმა და კორნილოვს მიუახლოვდა. — აქ მხოლოდ „სამხრეთული“ იწოდება. ჩვენ ხომ პეტროპოლისის გვამარაგებს. ლენინგრადიდან არაფერი მოაქვთ.

მან კორნილოვს სიგარეტი გამოართვა. კორნილოვს თვალში მოხვდა ჰაბუკის ღონიერი მზედაკრული ხელები.

— ტურისტი ხარ: — ჰკითხა ჰაბუკმა და გააბოლა.

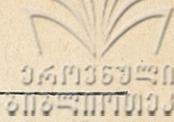
— მთლად არა, — მიუგო კორნილოვმა. იგი უყურებდა იმჯილიდს და ფიქრობდა: „ნეტავ როგორ დაკარგა უბედურმა ფეხები? ტრამვაიმ გადაურა თუ მატარებელმა“. — სულაც არა ვარ ტურისტი. სწორედ შენთვის უნდა მეკითხნა... სად არის აქ მოხუცებულთა თავშესაფარი?

მან სხეციალურად თქვა „მოხუცებულთა თავშესაფარი“ და არა ინვალიდებისა, ვერ გაბედა ჰაბუკთან ამ საშინელი სიტყვის წარმოთქმა.

— აი, იქ! — გაიშვირა ჰაბუკმა ხელი ტაძრისაკენ. — მონასტრის მინაშენებში. იქ ბერბევით ვცხოვრობთ. თქვენ, რა, ვინმეს სანახავად მოხვედით?

— დედა მყავს აქ, — დაიწყო კორნილოვმა და მაშინვე შენიშნა, როგორ გაუმკაცრდა უცებ ჰაბუკს სახე, ხოლო თვლებში, ერთი წამის წინ აღერსიანი დანდობით რომ შემყურებდნენ, ბრაზი ჩაუდგა.

„საიდან მეცნობა ეს სახე, — გაიფიქრა კორნილოვმა. — ასეთი არაკეთილმოსურენი, უნდობელი? ნავსადგურში მომხდარი ძარცვებს საქმეში ხომ არ გადიოდა?“

— დე-და გყავთ აქ, — თქვა ჭაბუკმა გა-
ჭიანურებით. — გასაგებია. მიბრძანდით. ინა-
სულეთ... — იგი შეტრიალდა და წასვლა და-
აბირა. კორნილოვს ისე ეწყინა ეს ცივი ტო-
ნი, ეს უსამართლო ეჭვი, რომ მან, მისთვის
მოულოდნელად წამოიძახა:

— არაფერიც არ არის შენთვის გასაგები!
მის წასაყვანად ჩამოვედი. წარმოადგენაც არ
მქონდა, რომ აქ გამოგზავნეს...

ეს სიტყვები ისე გაისმა, თითქოს თავს
იმართლებსო, სულ ბავშვურად, მაგრამ კორ-
ნილოვს არ შეეძლო არ ეთქვა ეს უფეხებო
ჭაბუკისათვის.. არ შეეძლო...

— ჭაბუკი ისევ შემობრუნდა კორნილოვი-
საკენ და დაუსტევინა.

— აი, რა საქმე გქონიათ... მერე და რა-
ღას მელაგვებით? დედამ იცის?

— არა, — მიუგო კორნილოვმა. — არ
იცის. მეც დიდი ხანი არ არის შევიტყვე. მი-
თხრეს, მძიმე ავადმყოფიაო... იქნებ იცნობ
კიდეც? კორნილოვი ვერა ნიკოლოზის ასუ-
ლი... ერთი გამხდარი, მთლად ჭაღარა ჭაღია.
— ჭკუის კოლოფი ჩანხარო, — გაიღიმა ინ-
ვალიდამ. — აქ ყველა ჭაღარაა და გამხდარი.
ვერა ნიკოლოზის ასულს კი ვიცნობ.

— როგორ არის ჭანმრთელად არის?

— თითქოს ჭანმრთელად უნდა იყოს, —
აიჩიქა ჭაბუკმა მხრები. ნახევარი საათის წინ
სასადილოში ვნახე.

კორნილოვს მოეჩვენა, რომ ჭაბუკის ხმა-
ში საეჭვო ნოტები ჟღერდა.

— რატომ დედავთ? — უთხრა ინვალიდ-
მა, როცა შენიშნა, რომ კორნილოვი გაფით-
რდა. — წავიდეთ, მოვძებნოთ ვერა ნიკო-
ლოზის ასული. რა გაიხარებს! — იგი ბიძგე-
ბით მოსწყდა ადგილს და ბილიკით ტაძრი-
საკენ აგორდა. კორნილოვი გვერდით მიჰყ-
ვებოდა.

— რა გქვიათ? — ჭკითხა ჭაბუკმა.

— იგორ ვასილის ძე.

— მე კი ლიოზა. აღექსეი თედორეს ძე
რიმარიოვი. ორი წელია კუნძულის მკვიდრი
გახლავართ.

„რა თქმა უნდა, გაიხსენა კორნილოვმა. რი-
მარიოვი. მთვრალეების გაძარცვა. რამდენი
მისცეს მაშინ? ხუთი წელი. ეს უბედურება
კი, როგორც ჩანს, კოლონიაში დაატყდა თავს.
შეხე, რა მოსვლია?! კორნილოვს გუნება გა-
უფუჭდა, თითქოს ის ყოფილიყოს ალიოზას
უბედურებაში დამნაშავე. „როგორ ვერ მიც-
ნო? დავავიწყდი?“

მათ გაიარეს მონასტრის სქელ კედლებში
ჩადგმული ჭიშკარი. კედლები ბინად იყო გა-
მოყენებული. ალბათ ოდესღაც ბერები ცხოვ-

რობდნენ. პაწაწინა სარკმელები გამოვსე-
ბული იყო თეთრი თუნუქის კოლოფებში ჩა-
რგული ნემსიწვერებით და ციხე-სიმაგრის
სათოფურებს უფრო მიაგავდა. ჭიშკარის მიღ-
მა გადაიშალა მოუფელი, მიმქნარი ბალა-
ხით გადავლილი ეზო. კირქვის ფილებით მო-
ფენილმა გზამ კორნილოვი და მისი თანამ-
გზავრი მომცრო ფლიგელთან მიიყვანა.

კედელთან, იასამნის ბუჩქებს შორის იღა-
მერხი, და ზედ იჭდა დედა. კორნილოვმა მა-
შინვე იცნო, თუმცა ზურგშექცეულს ხედავ-
და. პატარა, წელში მოხრილი, თავშიშველი
ჭაღარათმიანი იჭდა იგი მარტოდ და გასცქე-
როდა სივრცეს, ტბას.

— აი... — წამოიწყო გახარებულმა ლიო-
ზამ, მაგრამ მაშინვე გაჩერდა, როგორც კი
კორნილოვს შეხედა და თვალებითა ანიშნა
დედაზე. მოხუცმა, როგორც ჩანს, გაიგონა
ლიოზას წამოძახილი და შემობრუნდა. თვა-
ლი შეავლო ორივეს, კორნილოვზე მზერა არ
შეუჩერებია, მხოლოდ ლიოზას დაუქნია თა-
ვი და ისევ მიბრუნდა.

მაგრამ დედამ ისევ მოიხედა. ეტყობა რა-
ღაცამ მიიქცია მისი ყურადღება, რაღაც ნა-
ცნობი მოხვდა თვალში... რამდენიმე წამს
დაუქინებთ ჩააცქერდა კორნილოვს, მერე
ოღნავ შეშკივლა და წამოხტა. იგორ ვასი-
ლის ძე სასწრაფოდ გაემართა დედისაკენ.

— იგორიოკ... მოხვედი... — მარტო ამის
თქმა მოახერხა მკერდზე მიეყრდნო და ატი-
რდა.

შემდეგ ისინი იხსდნენ მერხზე ორნი, კორ-
ნილოვი უყვებოდა დედას თავის საქმეებზე.
თან შემუფოთებული ჩაჭყურებდა სახეში და
შენიშნა, რომ რამდენიმე თვეში უფრო მო-

ტეხილიყო მოხუცი. ნაოჭები სახეზე არც ისე ბევრი ჰქონდა, მაგრამ წვრილ-წვრილ ჭორ-ფლიანი კანი სულ გამოშრობოდა და გათხელებოდა. თვალები თითქოს ჩაქრობოდა. „მეც კარგი ვინმე ვარ, — ფიქრობდა კორნილოვი, — ბოლო დროს ბოკოვოში მხოლოდ სამ თვეში ერთხელ მივდიოდი. მარტო ფულს ვგზავნიდი... მერე რა, რომ ძმასთან არ მიხლოდა ყოფნა. დედამ რაღა დააშავა?“

როცა კორნილოვმა უთხრა შენს წასაყვანად მოვედიო, დედა ისევ ატირდა, შემდეგ სახელოდან გამოიღო ცვირისასოცი, გულდასმით მოიწმინდა ცრემლები და დამნაშავესავით შეხედა იგორს.

— აი ხედავ, სულ ვტირო. აღარ ვიპამ. მერე ამოიხრა და თქვა: — აბა რისთვის უნდა წამოვიდე, იგორ, შვილო? აქ სულაც არა ვარ ცუდად. ჭამითაც კარგად გვაქმევენ. ოთახშიც მარტო სამი ვცხოვრობთ... ოღონდ ეს არის, რომ მოწყენილობა... — იგი გაჩერდა და ჩაფიქრებულმა გახედა ტბას. მერე თითქოს უარის თქმა გადაწყვიტაო, განაგრძო: — მხოლოდ ტვირთად დაგაწვები, ისევ ვივადამყოფებ. აქ კი გულით ავადმყოფებისათვის კარგი ჰავაა. თანაც განუწყვეტლივ მეთვალყურეობას გვიწვევენ: ჩვენი ექიმი, ტაია თედორეს ასული კარგი მცოდნეა. თავაზიანიც არის. არავის არ უყვირის, არ უწყობა... შინ რა იქნება? შენ სულ სამუშაოზე ხარ და შენი გასაპირი გაქვს. რას იპამ, დიდი ხნით რომ ჩავწყვე ლოგინში?... როგორც კეშასთან რომ მიმივიდა ბოლოს... — მოხუცი ასლუყუნდა, მაგრამ თავი შეიკავა, არ ატირდა.

— მე ხომ, შვილო, კეშას არ ვუწყობი. უტირლათ ჩემი მოვლა... ბოლო შეტევის შემდეგ ერთი თვე ვიწვი. რამდენიმეჯერ გამოიძახეს სასწრაფო დახმარება — ხან დღისით იძახებდნენ და ხან ღამით. ტატაიანამ უხელფასო შევბუღებაც კი აიღო. მათ ხომ მეურნეობა აქვთ. — დედამ ისე შეხედა ვაჟიშვილს, თითქოს უნდოდა დაერწმუნებინა, რამდენად გონივრულად ასახებდა ამას. შემდეგ მძიმედ ამოიხვნეშა. — ძალიან ვაწუხებდი. ხომ იცი კეშა სადამდეც მივიდა — სამსახურში მიიღებდა ქათმებს, კვერცხებს და გატინოს ბაზარში გარბოდა... თავისი „მოსკვიჩი“ დამატებითი შემოსავლის წყაროდ აქცია. გაიხედავდი და მეუბნებოდი დაუკაჟუნებდა ფანჯარაზე: „ინოკენტი ვასილის ძე, გვიშველეთ რამე, ქალაქში წაგვიყვანეთ...“ ყველაფერს აკეთებდა მანეთის გულისხმობის. მრცხვენოდა ხალხისათვის თვალე-ბში შემხებდა.

„დიდი უხვირო ვინმე ვარ, — მწარედ გა-

ფიქრა იგორ ვასილის ძემ, დედას რომ მოუხმინა. საკუთარი დეიძლი ძმა წამოვიდა ხელიდან... სისხლის სამართლის სამძებროს, როგორი დამნაშავე ვარ დედის წინაშე.“

— რა გაეწყობა, დედა, წავიდეთ შინ, — უთხრა მან მტკიცედ. — როგორმე ვიცხოვრებთ ერთად. თუ ბევრს, ივადამყოფებ, ორივე ერთად წამოვალთ აქეთ. ბერების საჯანეს საცხოვრებელ ბინად გადავაცქევთ, და მორჩა! ვიმუშავებ უბნის რწმუნებულად, — იგორ ვასილის ძემ გაიცინა. — კუნძულზე ალბათ საუკეთესო სათევზაო ადგილებია. ვიშოვნი ნავს... აბა, რას იტყვი?

დედასაც გაეცინა და სახე გაუსხვიოსნდა. მან უჩვენა კორნილოვს თავისი ოთახი. მართლაც საკმაოდ ფართო და ძალზე სუფთა ოთახი იყო. კოსტად მილაგებულნი სამი საწოლი, როგორც ჭარისკაცების საერთო საცხოვრებელშია სოლმე, ტუმბოები და ყოველ მათგანზე შალერის ქაღალდით გარშემოხვეული თუნუქის ქილები შიგნადგმული დიდი თაიგულებით, ოღონდ აქ, ისევე როგორც კორილოვში, რაღაცნაირი წამალნარევი შმორის სუნი იდგა. შემდეგ მათ ტაძარს შემოუარეს გარს. კორნილოვს ფრთხილად მიჰყავდა დედა ხელკავით, ის კი უყვებოდა თავის ცხოვრების ამბებს, მეტისმეტი თავდაპირილობით ეხალმებოდა შემხვედრ მოხუცებს! კორნილოვი გრძნობდა, რა ცმობისმოყვარეობით, და შესაძლოა შურითაც კი, უჭკრეტდნენ მას მოხუცები, როგორ უნდოდათ შეეტყოთ, ვინ მოსულყო კორნილოვასთან ვაჟიშვილი ხომ არა? დედა კი მიბაძებდა ამაყად, ხმა როგორღაც მოუმაგრდა, უფრო მტკიცე გაუხდა და განუწყვეტლივ ლაპარაკობდა და ლაპარაკობდა.

აღმოჩნდა, რომ დღეს დედის წაყვანა ვერ ხერხდებოდა. მოსაგვარებელი იყო ფორმულური მხარეები, გამგე კი არ იყო ადგილზე. მას მერე დღეს ელოდნენ, თბომავალი კი დღეს სადამოსვე უნდა გაბრუნებულყო. „არა უშავს, — გაიფიქრა კორნილოვმა, — როგორმე გავათევ ღამეს, ხვალ ერთად წავალთ.“

კორნილოვი თბომავალისაკენ გაემართა, რათა პორტულეო წამოეღო და გაეფრთხილებინა, არ მეტებოთო. დებარკადერებთან მხიარულება და ხმაურით ერთმანეთს ერთვდა. მუსიკა გრიალებდა და ექოდ განისმოდა კლდეებში. თბომავლებზე უკვე სინათლები აინთო. თბომავლიდან ტრაპზე რომ ჩამოდიოდა, კორნილოვი ოლიას შეხვდა. მას მუქი სპორტული კოსტუმი ეცვა და მოცვის უკვე შეწითლებული რტოების თაიგული ეჭირა ხელში. კორნილოვმა გზა დაუთმო. ქალმა ბინდ-

ბუნდში ვერ იცნო იგი, ჭერ გვერდზე გაუარა, მაგრამ მაშინვე შემოტრიალდა:

— ვაი, საით გაგიწევიათ? განა კიდეც არაბ სტირნობის ღრა?

— არა, არ ვბრუნდები... — წყნარად მიუხგო კორნილოვმა. — იცით... მოკლედ ერთი დღე უნდა დავრჩე...

— მეც წამიყვანეთ, — უთხრა მოულოდნელად ოლიამ. თქვენი „ბარასკევა“ ვიქნები... არა, მართალს გეუბნებით... სამუშაოზე გასასვლელი არა ვარ. შევბუღება არ გამოავლინა. რა გაუყვირდება მამილოს! ოღონდ, უნდა გაგაფრთხილოთ, თორემ პანიკას ატეხს და თბომავალს გააჩერებს.

— იცით, მე... — დაიწყო კორნილოვმა და იგრძნო, რომ უღმერთოდ წითლდებოდა. კიდეც კარგი, რომ უკვე ბინდდებოდა. სიამოვნებით, მაგრამ ჭერ თავდაც არ ვიცი, სად გავთვებ დამეს... საქმე მაქვს.

— იგორი გქვიათ, არა? — თქვა ოლიამ — სწორად დამიხსოვებია. ალბათ, მაძებარი ხართ. როცა ტყეში დავგვორდი, მამამ მითხრა ეს კაცი მეტისმეტად თვალჩაივებით იცქირებოდა. აბა, გამოტყდით, მაძებარი ხართ?

— რას ბრძანებთ? ვერ გამოიცანით... განაცხადა პროტესტი კორნილოვმა. — თქვენ კი, ოლია, შეიძლება დაგიფანჯდეთ, ჩასხდომამ უკვე გამოაცხადეს...

— მაშასადამე, არ გინდათ ახირებული ქალი თან წაიყვანოს! ყველაფერს მიგიხვდით. მაძებარი კი ხართ, მაგრამ მაინც შეშინდით.

საერთოდ მე თქვენ გიცნობთ. სისხლის სამართლის სამძებროდან ხარ და დიდი კულაბ-ჯოკაც ბრძანდებით. ჩვენს პოლიკლინიკაში მხოლოდ კბილების სამკურნალოდ მოდიხართ. სხვა ექიმებს ყურადღებას არ აქცევთ. თქვენი ბედი, რომ ავად არ ხდებით. ჩემთანაც მოგიწევთ. მოსვლა, მე კი თქვენ ყველაზე დიდ ნემსს გაგიკებთ... ქალმა ყველაფერი ეს სულმოუთქმელად მიაყარა მოულოდნელობისაგან გაშეშებულ კორნილოვს, ბოლოს მიამახა „კარგად მეყოფილი“ და სწრაფად წავიდა თბომავლისაკენ.

„ეს რა ოხრობა! — ამის გაფიქრება მოასწორს კორნილოვმა და თვალი გააყოლა ქალიშვილს, რომელმაც მსუბუქად აიბრინა კიბე და მისკენ ერთხელაც არ მოიხედა. — მაშ ჩვენი პოლიკლინიკიდან ყოფილი!“

ერთმა თბომავალმა გაბმული საყვირი მისცა, უხმაუროდ მოშორდა ნაპირს, თითქოს დინებას მიენდო. მას მიჰყვა მეორე, რამდენიმე წამის შემდეგ — მესამე. ისეთი შთაბეჭდილება რჩებოდა, თითქოს თბომავლები ნაპირს კი არ შორდებოდნენ, არამედ უბრა-

ლოდ პატარავდებოდნენ. მუსიკაც აღარ ქუხდა, მისი ხმა აღარ ედებოდა ტყეს, მხოლოდ ყრუდ ისმოდა. ნაძინარევი თოლოები გაასპიტებული გნისით დასტრიალებდნენ თავს თბომავლებს.

ცივმა ქარმა დაუბერა და კორნილოვმა იგრძნო, რომ მან ძვლებამდე გაატანა. გაიგონა, როგორ მტრულად და ყრუდ ხმაურობდა ტყე როგორ მოპქროდა იქიანად სინოტივის სუნი. „გზა არ დამეხნეს“, — გაუელვა აზრმა. მაგრამ როცა ტყეში შევიდა, შიში სულ გაუქრა. ღრუბლიანი ამინდი იყო, მაგრამ მაინც არ ბნელოდა. ხეების კენწეროებს შორის დარჩენილი ნათელი ზოლი გზას უკვალავდა.

კორნილოვი სწრაფად მიაბიჯებდა. ხანდახან თუ წამოდებოდა ხის ფესვს ან ბორბლის ნაკვალევში ჩაუვარდებოდა ფეხი. ირგვლივ სიჩუმეს დაესადგურებინა, მხოლოდ ტყე შრიალებდა. შემდეგ რაღაცნაირი ქრიალის ხმა შემოესმა წინა მხრიდან. „იქნებ ურემი მიდის?“ — გაუელვა აზრმა. მან ნაბიჯს მოუმატა და მალე დაეწია ამას წინ განობილ ინვლიდს. ლიოზმა ძელაკებს მარჯვედ იქნევდა და ბიძგებით სწრაფად მიიწევდა წინ. კორნილოვმა დაუძახა.

— ოჰ, ეს თქვენა ხართ... — იცნო იგი ლიოზამ, — უკვე მოასწართ ყველა სიგარეტის მოწევა?

— რა შორს წამოსულხარ? — ჰკითხა კორნილოვმა. — გემზე გინდოდა სიგარეტის ყიდვა?

— არა, ისე წამოვედი — მიუხგო ქაბუქამ. — არ დავიძრათ?

— ცოტა ხნის შემდეგ აღექსებთ თქვა:

— ყოველ კვირას გამოვდივარ თბომავლებთან. კბილებში გამოჩრილი სიგარეტი ღრულადრო ინთებოდა. კორნილოვმა გაიფიქრა, რამხელა გზის „გავლა“ უხდებოდა ბიჭსო. სწორედ ასე თქვა „დავდივარო“ და არა „მოვემგზავრებიო“.

მხოლოდ დებარკადერებთან არ ჩავდივარ, მრცხვენია. ერთხელ მათხოვარი ვეგონე. ვიდეც მთვრალმა მანეთიანი ჩამიჩარა ხელში. მე დაუფუყვრით, „შუკან წაიღე“-მეთქი, მან კი ხელი ჩაიქნია... ისე რომ, ახლა აღარ ჩავდივარ, კლდეზე ბუჩქებში მოვეყურები და იქიდან ვიმზირები.

— როგორ დავემართა? — გაბედა ბოლოს კორნილოვმა შეკითხვა.

— უბედური შემთხვევა იყო, — როგორც დაც ძალზე მხნედ მიუხგო აღექსებ. — არ-მიაში... არმიაში რა არ ხდება. სამხედრო წვრთნის ღროს ტანკს შეეფუარდი. ორი წელი

ინფორმაცია

შეხვედრა ღაუზსახოში

რაიკომის შენობას ფასადის მხარეს ამ-
შენებდა ტრანსპარანტები ქართულ და
რუსულ ენებზე წარწერით: „კეთილი იყოს
ქვენი მობრძანება“

ამ დღევიზით, შრომითი და პოლიტიკური
აღმავლობის ვითარებაში შეეგებენ საქარ-
თველოს უძველესი კუთხის — მესხეთის
მკვიდრნი, ადიგენის რაიონის მშრო-
მელები 1976 წლის 9 დეკემბერს თა-
ვიანთ დეპუტატს სსრ კავშირის უმაღლეს
საბჭოში, საბჭოთა კავშირის კომუნისტური
პარტიის ცენტრალური კომიტეტის აღმინი-
სტრაციული ორგანოების განყოფილების
გამგეს ნიკოლოზ ივანეს ძე სავინცისს.

რაიონის ცენტრში კომუნისტური პარტი-
ისა და საბჭოთა სახელმწიფოს შემქმნელისა
და ფუძემდებლის ვლადიმერ ილიჩს ძი
ლენინის სახელობის მოედანზე, მიუხედავად
ზამთრის სუსხიანი დღეებისა, დილიდანვე
თავი მოეყარა რაიონის საწარმოთა, დაწესე-
ბულებების და ორგანიზაციების წამომად-
გენლებს, მოსწავლე-ახალგაზრდობას. სა-
ზეიმო განწყობილება, ყდერს ორკესტრი..

საბატიო სტუმარს ეროვნულ ტანსაცმელ-
ში გამოწყობილმა ქალ-ვაჟმა ტრადიციის მი-
ხედვით ქართული პურმარილი და სავსე
ყანწი მიართვეს.

დეპუტატს და მის თანმხლებ პირებს ცო-
ცხალი ყვავილები მიართვეს და წითელი ყე-
ლსახვევები შეაბნის დაბა ადიგენის სა-
შუალო სკოლის მოსწავლეებმა.

დეპუტატმა გულბობი მადლობა გადაუ-
ხადა ამომრჩეველებს ასეთი შეხვედრისათვის.
შემდეგ შეხვედრამ გადაინაცვლა პარტი-
ის ადიგენის რაიკომის სხდომათა დარბაზ-
ში. შეხვედრა სსრ კავშირის უმაღლესი სა-
ბჭოს დეპუტატთან ნ. ი. სავინცინთან გახსნა
და მისასალმებელი სიტყვით გამოვიდა სა-
ქართველოს კომუნისტური პარტიის ადიგენ-
ის რაიკომის პირველი მდივანი მ. ქაჯაია.

ამომრჩეველებს მიესალმა და პარტიისა და
მთავრობის იმ ღონისძიებებზე, რაც გამომ-
დინარეობს სკკპ XXV ყრილობის ისტორი-
ულ გადაწყვეტილებებიდან და მომდევნო
პლენუმებიდან, ილაპარაკა დეპუტატმა ნი-
კოლოზ ივანეს ძე სავინცინმა.

დეპუტატს მიესალმნენ კურორტ აბასთუ-
მანის საშუალო სკოლის (დირექტორი ა. სვა-
ნიძე) პიონერები.

სიტყვებით გამოვიდნენ: მ. გიგოლაშვილი
— საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადე-
მიის აბასთუმანის ასტროფიზიკური ობსე-
რვატორიის მეცნიერი თანამშრომელი, პ. პე-
ტაშვილი — ვარხნის საბჭოთა მეურნეობის
დირექტორი, დ. კარაპეტიანი — ადიგენის
საკონსერვო ქარხნის ახალგაზრდა მუშა, შ.
ბოჩიაშვილი — დაბა ადიგენის საშუალო
სკოლის მასწავლებელი, რ. მისიფრაძე —
რაიონის და რაისაავადმყოფოს მთავარი ექი-
მი.

სიტყვით გამოსულებმა რაიონის მშრო-
მელთა სახელით სთხოვეს თავიანთ დეპუ-
ტატს ნიკოლოზ ივანეს ძე სავინცისს მხურ-
ვალე, გულითადი მილოცვა გადასცეს სკკპ
ცენტრალური კომიტეტის გენერალურ მდი-
ვანს, ლეონიდ ილიას ძე ბრეჟნევს მისი და-
ბადების 70 წლისთავის გამო, უსურვოს მას
დიდხანს, დიდხანს სიცოცხლე და ჯანმრთე-
ლობა. მსოფლიოს პროგრესული ადამიანე-
ბის საბედნიეროდ და საყვითილდ ელოდ.

საბატიო სტუმარმა დაათვალიერა რაიო-
ნის ღირშესანიშნავი ადგილები, ესაუბრა მე-
შებს, კოლმეურნეებს, ინტელიგენციის წარ-
მომადგენლებს, მოსწავლე-ახალგაზრდო-
ბას.

დეპუტატმა ამომრჩეველებს აღუთქვა და-
ყენებულ საქმეთა მოგვარება.

ნიკოლოზ ივანეს ძე სავინცისს თან ახლ-
დნენ საქართველოს კომუნისტური პარტი-
ის ცენტრალური კომიტეტის მდივანი ჯ. ი.
პატიაშვილი, საქართველოს კომპარტიის
ცენტრალური კომიტეტის აღმინისტრაციუ-
ლი ორგანოების განყოფილების გამგის მოა-
დგილე გ. გვეტაძე და სხვა ოფიციალური
პირნი.

შ. აბუშლამძე, ადიგენის შ ს რაიგანყო-
ფილების, სასამართლო — პროკურატუ-
რის პარტიული ორგანიზაციის პარტ-
ბიუროს მდივანი, მილიციის კაპიტანი,
იურისტი.

საქართველოში სსრ-ის პარტიის სოციალისტური რეფორმები

საქართველოს კომპარტიის გეგმეპროგრამის რაიონში, საქართველოს ალკ ცენტრალურმა კომიტეტმა, საქართველოს სსრ იუსტიციის სამინისტრომ, რესპუბლიკის პროკურატურამ და უმაღლესმა სასამართლომ, თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის იურიდიულ ფაკულტეტთან ერთად 1976 წლის 28 სექტემბრიდან 3 ოქტომბრამდე ჩატარეს სამართლებრივი ცოდნის პრობანდის და საზოგადოებრივი წესრიგის შემდგომი განმტკიცების ხუთდღიური.

ხუთდღიური 8 სექტემბერს გაიხსნა პარტიის რაიონის სხდომათა დარბაზში, სადაც გაიმართა სამეცნიერო-პრაქტიკული კონფერენცია თემაზე — „საბჭოთა კანონმდებლობა უნდა ვიცოდეთ, პატივი ვცეთ და მტკიცედ დავიცვათ“.

შესავალი სიტყვა წარმოთქვა გეგმეპროგრამის მშრომელთა დეპუტატების რაისაბჭოს აღმასკომის თავმჯდომარემ ე. ასათიანმა.

მოხსენებით გამოვიდნენ: საქართველოს სსრ იუსტიციის სამინისტროს კოლეგიის წევრი, სამართლის პრობანდისა და მოქალაქეთა სამართლებრივი აღზრდის სამმართველოს უფროსი დ. ჯიჯელავა — „სკკპ XXV ყრილობა, საქართველოს კომპარტიის XXV ყრილობა, მოქალაქეთა სამართლებრივი აღზრდის შესახებ განვითარებული სოციალიზმის პირობებში“. იურიდიულ მეცნიერებათა კანდიდატი ზ. წულაია — „სოციალისტური საკუთრება წმიდააფიდა და ხელშეუხებელია“. საქართველოს სსრ უმაღლესი სასამართლოს წევრი, იურიდიულ მეცნიერებათა კანდიდატი გ. დედვარიანი — „მიწათსარგებლობა, მოქალაქეთა დამხმარე მეურნეობა და კანონი“.

29 სექტემბერს საქართველოს სსრ უმაღლეს სასამართლოს წევრმა, იურიდიულ მეცნიერებათა კანდიდატმა გ. დედვარიანმა ვედიდარის ჩაის საბჭოთა მეურნეობასა და ნაჯახოს ლენინის სახელობის კოლმეურნეობაში წაიკითხა ლექცია — „მტკიცედ დავიცვათ მიწათსარგებლობის წესები“, საქართველოს სსრ იუსტიციის სამინისტროს უფროსმა კონსულტანტმა ე. ელბაქიძემ ბანძის მევენახეობის საბჭოთა მეურნეობაში და ბანძის ჩაის ფაბრიკაში წაიკითხა ლექცია — „შრომის კანონმდებლობა უნდა იცოდეს ყველა მშრომელმა“; ხუნწის ცხაკაის სახელობის კოლმეურნეობასა და გეგმეპროგრამის ტუნგოს საბჭოთა მეურნეობაში იურიდიულ

მეცნიერებათა კანდიდატმა ზ. წულაიამ წაიკითხა ლექცია — „წვრილმანი დარბაზების წინააღმდეგ ბრძოლა მთელი საზოგადოების მოვალეობა“.

დიდიჭყონის ჩაის საბჭოთა მეურნეობასა და დიდიჭყონის ჩაის № 2 ფაბრიკის მუშა-მოსამსახურეთათვის გაიმართა კითხვა-პასუხის საღამო.

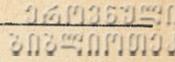
გეგმეპროგრამის შინაგან საქმეთა რაიონულმა განყოფილებამ და საქართველოს ალკ გეგმეპროგრამის რაიონში საზოგადოებრიობის მონაწილეობით მოაწიეს რეილი იმ პირთა გამოსავლიანობა, რომლებიც ეწევიან პარაზიტულ და მუქთახორულ ცხოვრებას.

30 სექტემბერს საქართველოს კ გეგმეპროგრამის რაიონის სხდომათა დარბაზში მოეწყო თემატური საღამო რაიონის ახალგაზრდობისათვის თემაზე — „ახალგაზრდობა, შრომა და კანონი“. შესავალი სიტყვა წარმოთქვა გეგმეპროგრამის კომკავშირის რაიონის პივილმა მდივანმა დ. კილასონიამ.

მოხსენებით გამოვიდნენ საქართველოს ალკ ცენტრალური კომიტეტის სამართლებრივი აღზრდის სექტორის გამგე ნ. ჭელიძე — „ახალგაზრდობის როლი სოციალისტური კანონიერების განმტკიცების საქმეში“; საქართველოს სსრ პროკურატურის განყოფილების პროკურორი ა. ჯახუა — „აღმოფხვრათ დანაშაული არასრულწლოვანთა შორის“; გეგმეპროგრამის განათლების განყოფილების გამგე შ. ცანავა — „სკოლა და ოჯახი“; გეგმეპროგრამის რაიონის სამხედრო კომისარი რ. დარჩაია — „საბჭოთა არმიის რიგებში სამსახური საბჭოთა ახალგაზრდობის საპატიო მოვალეობა“. ავტოსატრანსპორტო საწარმოში ავტოექსპერტმა რ. ტყემალაძემ წაიკითხა ლექცია თემაზე — „დამიანი სპეცსთან და კანონი“; მოსმენილ იქნა უბნის ინსპექტორების ანგარიშები მოსახლეობის წინაშე 1976 წლის რვა თვის მუშაობის შედეგების შესახებ.

საზოგადოებრიობის მონაწილეობით მოეწყო რეიდები საგზაო წესების დამრღვევ პირთა გამოსავლიანობა.

1 ოქტომბერს პროკურატურის, სასამართლოს, შინაგან საქმეთა განყოფილების, იურიდიული კონსულტაციის, მშაჩის ბიუროსა და ნოტარიუსის ინიციატივით მოეწყო რაიონის იურისტთა შეხვედრა საშუალო სკოლების უფროსკლასელებთან სამართლებრივი საკითხებზე.

საქართველოს სსრ იუსტიციის სამინისტროს უფროსმა კონსულტანტმა ე. ელბაქიძემ გეგეჭკორის ჩაის ფაბრიკაში წაიკითხა ლექცია — „შრომის ხელშეკრულება და შრომის დისციპლინა“; გეგეჭკორის რაიონის პროკურორის თანაშემწემ ი. ჩიქოვანმა გეგეჭკორის სადაბო საბჭოში წაიკითხა ლექცია თემაზე — „ხულოგნობას — სასტიკი ბრძოლა“; გეგეჭკორის შინაგან საქმეთა განყოფილების უფროსის მოადგილემ ა. კვარაცხელიამ დიდუცონის სადაბო საბჭოში წაიკითხა ლექცია — „ლოთობასთან და ალკოჰოლიზმთან ბრძოლა — ჩვენი საერთო საქმეა“. რაიონის ნოტარიუსმა ქ. კორჩილაძემ ინჩხურის შეროზიას სახელობის კოლმეურნეობაში წაიკითხა ლექცია — „მემკვიდრეობა ქალაქად და სოფლად“. ნავაზაოს სასოფლო საბჭოში გეგეჭკორის რაიონის სახალხო მოსამართლის მოვალეობის შემსრულებელმა

შ. ხევსურიანმა წაიკითხა ლექცია თემაზე — „განვამტკიცოთ საბჭოთა ოჯახი“.

2 ოქტომბერს მოეწყო ადმინისტრაციული ორგანოების მუშაკთა თემატური შეხვედრა მასწავლებლებთან და მოსწავლეთა მშობლებთან. შეხვედრის თემა იყო — „აღვზარდოთ კომუნისტების ღირსეული მშენებელი ახალგაზრდობა“.

შეხვედრის მონაწილეებმა მოისმინეს მოხსენებები — „სკოლა და ოჯახი ერთნაირად აგებენ პასუხს ახალგაზრდობის აღზრდის საქმეში“ (გ. შეულაშვილი, განათლების სამინისტროს ინსპექტორ-მეთოდისტი); „სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობა არასრულწლოვანთა მიერ ჩადენილ დანაშაულზე“ (ი. ხელაია, გეგეჭკორის პროკურორი); „არასრულწლოვანმა ჩაიდინა დანაშაული — ვინ არის დანაშაუდნი?“ (ა. კვესელავა, გეგეჭკორის იურიდიული კონსულტაციის ადვოკატი).

დ. გამყარელიძე

სამეცნიერო სსრკ მიმდინარე ივანე ჯავახიშვილისადმი

1976 წლის 1 ოქტომბერს თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის იურიდიული ფაკულტეტის სახელმწიფოსა და სამართლის ისტორიისა და სამოქალაქო სამართლის კათედრებში მოაწყეს სამეცნიერო სესია მიძღვნილი აკადემიკოს ივანე ჯავახიშვილის დაბადების ასი წლისთავისადმი.

სესია შესავალი სიტყვით გახსნა პროფ. ს. ჯორბენაძემ. მოხსენებებით გამოვიდნენ: პროფ. ა. სურგულაძე — „ივანე ჯავახიშვილი და ქართული სამართლის ისტორიის საკითხები“; პროფ. ნ. წერეთელი — „საოჯახო სამართლის ისტორიის საკითხები ა. ჯავახიშვილის შრომებში“; დოც. მ. კეკელია — „ქართული სამართლის ზოგიერთი ტერმინის შესახებ ი. ჯავახიშვილის შრომებში“; დოც. ვ. მეტრეველი — „ი. ჯავახიშვილი სამართლის არსის შესახებ“; დოც. ნ. კორძაია-სამადაშვილი — „ი. ჯავახიშვილი დანაშაულისა და სასჯელის შესახებ ქართულ სამართალში“.

პროფ. ა. სურგულაძე: ივ. ჯავახიშვილის სახელთან დაკავშირებულია ქართული უნივერსიტეტის დაარსება, რაც საკმარისია იმიტაციის, რომ მისი სახელი ოქროს ასოებით ჩაიწეროს საქართველოს ისტორიაში. იგი ფუნქციონირებდა მრავალი ქართველოლოგიური

მეცნიერებისა, მათ შორის ქართული სახელმწიფოსა და სამართლის მეცნიერებისაც. ამ მეცნიერებას მან მიუძღვნა სამი წიგნი: ქართული სამართლის ისტორია, წ. I, 1928 წ.; ქართული სამართლის ისტორია, წ. II, ნ. I, 1928 წ.; ქართული სამართლის ისტორია, წ. II, ნ. II, 1929 წ. ამ წიგნებში გადმოცემულია საქართველოს სახელმწიფოსა და სამართლის ისტორია IX საუკუნიდან XIII საუკუნემდე.

ქართული სამართლის ისტორიის პირდაპირი წყარო XIV საუკუნემდე სამართლის წიგნის სახით არ მოგვეპოვება. ივ. ჯავახიშვილმა დიდი შრომა გასწია იმისათვის, რათა დაეწერა ქართული სამართლის ისტორია IX საუკუნიდან XIII საუკუნემდე. ეს მან გააკეთა არაპირდაპირი წყაროების საშუალებით, რუსულის და ევროპის ქვეყნების სამართლის ისტორიის შესწავლით, ქართული ორიგინალური და ნათარგმნი წყაროების ტექსტების დადგენით, ამ წყაროებში სამართლის სხვადასხვა ინსტიტუტების შესახებ ცნობების მონახვით და მათი ანალიზით, ქართული იურიდიული ტერმინების შინაარსის დადგენით.

ივ. ჯავახიშვილს შესწავლილი აქვს ქართული სახელმწიფოებრივი წყობილების ისტორია — უძველესი პერიოდებიდან XIII სა-

თქვენთვის მიწოდებულია მხოლოდ ინფორმაცია. ნებისმიერი კითხვა და პასუხი უნდა მიმართოს საქართველოს ეროვნულ ბიბლიოთეკას. მისამართი: თბილისი, ვაჟა-ფშაველას გამზ. 109, ტელ. 525 21 11.

უკუნემდე; ქართული სამოქალაქო სამართლის ინსტიტუტების ისტორია IX-XIII სს; ქართული სისხლის სამართლის ისტორია IX-XIII სს; სასამართლო ორგანიზაციისა და პროცესის ისტორია IX-XIII სს. მას გამოკვლეული აქვს ქართული სამართლის ისტორიის წყაროები.

პროფ. ნ. წერეთელი: ივანე ჯავახიშვილს „ქართული სამართლის ისტორიაში“ ვაღმოცემული აქვს „ცოლ-ქმრობისა და ქორწინების წესები საქართველოში“.

ივ. ჯავახიშვილი წერს: „ისტორიულად ცნობილ ხანაში ქალის წაგვრით ანუ მოტაცებით ცოლად შერთვა უწყესობად და უკანონობად ითვლებოდა და ქართული სამართალი ასეთ მოვლენას ებრძოდა. ამის დასადასტურებლად ივ. ჯავახიშვილს მოჰყავს 1459 წ. დაწერილი სამთავნელის სარგოს გარიგების წიგნის ნაწილი: „...უკეთუ უქმრო დედაკაცი მოიტაცოს ცოლად, ძროხა მიართოს სამთავნელს დანაშაულის საზღაურადო, ხოლო უკეთუ მღვდელმან ამგვარად მოქმედს კაცთა ჯვარი დაწეროს განუკუთოს“.

ამ ცნობების საფუძველზე ივ. ჯავახიშვილი დაასკვნის, რომ წაგვრის წესი ოდესღაც ქართველი ერისთვის არ უნდა ყოფილიყო უცხო. ივანე ჯავახიშვილის ძველი წეს-ჩვეულებები—მაყრიონი, ხმლების ქვეშ გატარება, დაჩოქება და პირბადის ახსნა, რომელიც ჩვენში ძველთაგან ყოფილა შემოღებული, მიაჩნია როგორც ცოლის წაგვრისა და მოტაცების ძველი წესების ანარეკლი. როცა სასიძო საცოლეს მოტაცებით ირთავდა, იძულებული იყო შეიარაღებული და ხმალამოწყვილი, მყრიონის თანხლებით განეხორციელებინა იგი.

ივ. ჯავახიშვილის გამოკვლევის მიხედვით სამეფო საგვარეულოში მახლობელ ნათესავთა შორის ქორწინება აკრძალული არ ყოფილა. „ენდოგამიას“ დიდი მეცნიერი მიაწერს სპარსული მახდენობის გავლენას. მაგალითად, მას მოჰყავს რომელიც ისტორიკოსის ტაციტუსის ცნობა იმის შესახებ, რომ იბერთა მეფის ძმას მიჰრედატს (მიორდატეს) ცოლად ჰყავდა თავის ძმის ფარსმანის ასულიო. ასევე — იოანე საბანიძის აქვს ცნობა, ნერსე ერისთავს, ქართლიდან გაქცევისას თავისი დისწული წაუყვანია ცოლად. მაგრამ ენდოგამიას მხოლოდ წარჩინებულთა გვარებში ვხვდებით და იგი საერთო მოვლენად არ ქცეულა.

რაც შეეხება ტერმინს — „მამა-მძუქე“, „დედა-მძუქეზე“ — აღინდელი ყოფილა და ივ. ჯავახიშვილს აფიქრებინებს ისეთი წესის

არსებობას, როდესაც მართო ბავშვი კი არ იზრდებოდა თავისი მამის საგვარეულოსა და სახლის გარეშე, არამედ თვით მისი დედაც — ქმრის ცოლი ჯერ კიდევ ქმრის საგვარეულოსა და სახლში უსული არ იყო და ცოლად ქცევის შემდგომაც ისევ თავის საგვარეულოში რჩებოდა. მეცნიერის დასკვნით ცოლ-ქმრობის ასეთი წესი იმაზეა დამყარებული, რომ მამაკაცი თავის საცოლზე უეჭველად სავარაუდოდ უნდა მოეძებნა. ამგვარად ქართველი ერის ეს დაწესებულება უძველეს ხანაში ეგზოგამიის წესზე ყოფილა დამყარებული.

ემყარება რა მეთხუთმეტე საუკუნის დამდეგს აღმოსავლეთში და ტყვედ ნამყოფ გერმანელ ჰანს შილტბერგერის ცნობებს, ი. ჯავახიშვილი ვაღმოსცემს საქართველოში, სომხეთში და ოსეთში გავრცელებულ წესს, რომლის მიხედვითაც საცოლეს დედა პირიბობა ღებდა, რომ მისი ასული ქალწული იზრდებოდა. შემდეგ ივ. ჯავახიშვილი აღწერს ქრისტიანობის ხნიდან დაწესებული ძველი წესების აღმოფხვრის ამბავს. ამავე შრომაში ივ. ჯავახიშვილი აღწერს მზითვევის საკითხსაც. ისტორიული წყაროების და ცნობების საფუძველზე მეცნიერს მიაჩნია, რომ პირველად საქმროს მიჰქონდა საცოლის ოჯახში ქონებრივი საჩუქარი ქალისათვის.

დოქ. მ. კეკელია: ივ. ჯავახიშვილმა დაადგინა ბევრი ძველი ქართული იურიდიული ტერმინის მნიშვნელობა, რომლებმაც სამოქალაქო უფლება ჩვენს პოზიტიურ სამართალშიც კი მოიპოვა. ივ. ჯავახიშვილმა ზოგიერთი ტერმინის შინაარსი ახლებურად გაიგო (ახალ მასალათა გამოვლენა-შესწავლის გზით). ივ. ჯავახიშვილის მიერ დადგენილი იურიდიული ხასიათის ტერმინები მომავალშიც უნდა დაედოს საფუძვლად ტერმინოლოგიურ მუშაობას.

დოქ. ვ. მეტრეველი: ივ. ჯავახიშვილს სამართლის ცნებისა და არსისათვის სპეციალური შრომა არ მიუძღვნია. მიუხედავად ამისა, მაინც ხერხდება გავარკვით დიდი მეცნიერის თვალსაზრისი ამ საკითხზე. „ქართულ სამართლის ისტორიაში“ ივ. ჯავახიშვილი არკვევს სამართლის აღმნიშვნელ ტერმინებს ქართულ საისტორიო და საეკლესიო ლიტერატურულ წყაროებში და გავრით ეხება სამართლის ცნებისა და არსის საკითხებსაც. ივ. ჯავახიშვილი სამართალს შემდეგნაირად განმარტავს: „იმას, რაც თვითიერს ერს კაცთა საზოგადო ყოფა-ცხოვრებისა და მოქმედება-დამოკიდებულებათა უზენაეს და ჭეშმარიტ განმსაზ-

დგრელ ცნებად მიაჩნია... ქართულად „სამართალი ჰქვიან“.

ივ. ჯავახიშვილის აზრით, სამართალი არის საზოგადოების წევრთა ყოფა-ცხოვრების უმაღლესი ჰუმანური საზომი, განსაზღვრული საზოგადოების წევრთა მოქმედებისა და იგი გააჩნია ერს. ივ. ჯავახიშვილის მოსაზრება სამართლის ცნების და არსის საკითხზე მკდარი არ არის, მაგრამ არა სრულია. ამასთან, ჯავახიშვილი ვერ ამალდა სამართლის მარქსისტულ კლასობრივ გაგებაზე. ივ. ჯავახიშვილის აზრით, სამართალი ყოველთვის არ არსებობდა. უძველეს ხანაში სამართალი და ზნე-ჩვეულება ერთი და იგივე იყო. სამართალი ჩამოყალიბდა ზნე-ჩვეულებათა მეშვეობით. დიდი მეცნიერი მყარად მიჯნავს მათ ერთმანეთსაგან.

მეტად მნიშვნელოვანია ივ. ჯავახიშვილის აზრი სამართლის ობიექტური და სუბიექტური გაგების საკითხებზე. საქმე ის არის, რომ მსოფლიოს ბევრი ხალხების ენებზე სამართლის ობიექტური და სუბიექტური გაგების აღმნიშვნელი ერთი ტერმინი არსებობს. ქართულ ენაში კი სამართლის ობიექტური გაგების შესატყვისია — „სამართალი“, სუბიექტური გაგებისა კი — „უფლება“. ეს მოვლენა შეუნიშნავი არ დარჩენია დიდ მეცნიერს. ქართული სამართლის მკვლევართაგან ივ. ჯავახიშვილმა პირველმა ჩამოაყალიბა აღნიშნულ საკითხებზე ჰუმანური და მეცნიერული თვალსაზრისი.

ივ. ჯავახიშვილის აზრით ტერმინი „სამართალი“ წარმოსდგა სისწორისაგან, სიმართლისაგან. აღნიშნულ საკითხზე ივ. ჯავახიშვილის მოსაზრება ერთგვარად უახლოვდება დიდი ილია ჭავჭავაძის თვალსაზრისს.

დოქ. ნ. კორძაია-სამადაშვილი: პეტერბურგის უნივერსიტეტში ყოფნის 1895-1899 წლებში ივ. ჯავახიშვილი სპეციალურად ემზადებოდა იურისპუდენციაში. ქართული სამართლის უშუალო შესწავლას იგი იწყებს 1905 წლიდან. ამ დროს დაწერა მან „საქართველოს მეფე და მისი უფლებების ისტორია“, აგრეთვე — «Государственный строй древней Грузии и Армении», რომელიც მისი სამაგისტრო დისერტაცია იყო.

ქართული სისხლის სამართლის ისტორიას მან მიუძღვნა „ქართული სამართლის ისტორიის“ II წიგნის მე-2 კარი. მან შეისწავლა IX-XIII საუკუნეების სისხლის სამართლის ისტორია. ეს ქართული სამართლის ისტორი-

ის ურთულესი პერიოდი, ვინაიდან ამ პერიოდის საკანონმდებლო ძეგლები შემონახული არ არის. ეს გარემოება მკვლევარს იძულებულს ხდის გამოიყენოს საეკლესიო სამართლის ძეგლებსა და საისტორიო თხზულებებში გაფანტული ცნობები, ამოკრიფოს, აღადგინოს ისინი და მეცნიერული შესწავლის, კრიტიკული ანალიზის საფუძველზე გააკეთოს სათანადო დასკვნები.

ივ. ჯავახიშვილმა პირველმა მისცა სისტემატური და ნამდვილად მეცნიერული ხასიათი ქართული სისხლის სამართლის ისტორიას. პირველ ყოვლისა იგი აღგენს დანაშაულის აღმნიშვნელ ტერმინოლოგიას. საეკლესიო სამართლის ძეგლებისა და სხვა წყაროების ანალიზის საფუძველზე ივ. ჯავახიშვილი ასკვნის, რომ შესასწავლ პერიოდში მიაჩნიათ, რომ ადამიანს ჰქონდა თვით ბუნებით თანდაყოლილი და მცნებითად შთაგონებული „ბუნებითი სჯული“, რომ სწორი მოქმედების საზღვარი დადგენილი იყო „სჯულდება“-ით. მისი დარღვევა — „გარდაქმნა“ იყო, ხოლო დანაშაულებრივი მოქმედება — „გარდაამავლობითი“ მოქმედება. ქართული სამართლის ისტორიის ფუძემდებელმა მიუთითა პასიური მოქმედების აღმნიშვნელი ტერმინების არსებობაზედაც — „უდებება“, „უჯულებელყოფა საქმისა“, „მიშვება“ და სხვა.

ივ. ჯავახიშვილმა ხაზი გაუსვა, გამოავლინა და შეისწავლა ექვთიმე მთაწმინდელის ორიგინალური ნაშრომი დანაშაულის შესახებ. მან დაასაბუთა, — რომ მთაწმინდელს, ჯერ კიდევ XI საუკუნეში დანაშაულის კლასიფიკაციის საფუძველად ბრალი მიაჩნდა — „განყოფილება ბრალითა“ და დაასკვნა, რომ VI საეკლესიო კრების დადგენილებისათვის დართულ კომენტარებში მთაწმინდელმა მოგვცა ზოგადი მოძღვრება დანაშაულისა და ბრალის შესახებ, რომელიც ჩამოაყალიბა მკვლელობის მაგალითზე.

ივ. ჯავახიშვილი განსაკუთრებულ ყურადღებას აქცევს ბრალეულობის განმარტებულ და აღმსუბუქებულ-შემამსუბუქებელ და დამამძიმებელ გარემოებებსა. სპეციალური პარაგრაფი აქვს მიძღვნილი თანამონაწილეობას. ამასთან დაკავშირებით აკად. ივ. ჯავახიშვილს გამოკვლეული აქვს საინტერესო ცნებები-ტერმინები. მოლაპარაკება-შეთანხმებას „შეზრახება“ ეწოდება თურმე,

ხოლო შეზრახების თვითეულ მონაწილეს „თანამზახველი“, „მიმდგომი“, „ასაბია“, „მე-შული“. გამოვლინებულია ტერმინები: „თანამეშვე“, „ძილმცემელი“, „შინათგამცემელი“ და სხვა მრავალი.

ფ. ჯავახიშვილი განიხილავს აგრეთვე ცალკეულ დანაშაულებებსა და მათს შესაბამის სასჯელებს: სახელმწიფოს, სქესობრივი ზნეობის, ადამიანის სიცოცხლის, საკუთრების წინააღმდეგ მიმართულ დანაშაულს. შეს-

წავლილია ამ დანაშაულთა კონკრეტული სახეები, სასჯელები და მათი სახეები; გამოკვლეულია სათანადო ტერმინები, მათი წარმოშობის ისტორია. დიდი მეცნიერი აქ საფუძველს უყრის ქართული სისხლის სამართლის ისტორიის მეცნიერულ შესწავლას.

ესის მუშაობის შედეგები შეაჯამა თსუ პროექტორმა პროფ. ს. ჯორბენაძემ.

დ. ნანოგაშვილი.

ქალაქ თბილისის პროკურატურის მუშაკები გმირ ქალაქ ვოლგოგრადში

კარგი თაოსნობა გამოიჩინეს თბილისის პროკურატურის ხელმძღვანელობამ და საზოგადოებრივმა ორგანიზაციებმა, რომლებმაც მოაწყვეს თავისი მუშაკებისა და მათი ოჯახის წევრების ექსკურსია გმირ ქალაქ ვოლგოგრადში.

ექსკურსიის მონაწილენი ორ დღეს — შაბათ და კვირას იმყოფებოდნენ გმირ ქალაქში, ინახულეს სტალინგრადის ისტორიული ბრძოლების ადგილები, იყვნენ ქალაქის

მუზეუმში, დაათვალიერეს მამაის ყორღანის მემორიალი, ყვავილების თაიგულებით შეამკეს უცნობი ჯარისკაცის საფლავი.

შთაბეჭდილებებით დატვირთულნი დაბრუნდნენ ისინი თავიანთ ქალაქში.

სურათში: ქ. თბილისის პროკურატურის მუშაკები და მათი ოჯახის წევრები ქ. ვოლგოგრადში

გათვალისწინებულია ასეთივე ექსკურსიები მოეწყოს ამიერკავკასიის მოძმე რესპუბლიკების — აზერბაიჯანისა და სომხეთის დედაქალაქებში.

აქხანაგური სასამართლოების თავმჯდომარეების და წევრების თათბირ-სემინარი

1976 წლის 14 ოქტომბერს საქართველოს კომპარტიის ლანჩხუთის რაიკომის სხდომათა დარბაზში გაიმართა რაიონის საწარმოთა, დაწესებულებებისა და ორგანიზაციების ამხანაგური სასამართლოების თავმჯდომარეების, წევრების და მდივნების ერთდღიანი თათბირ-სემინარი, რომელსაც 250-ზე მეტი კაცი დაესწრო.

თათბირ სემინარი შესავალი სიტყვით გახსნა მშრომელთა დეპუტატების ლანჩხუთის რაისაბჭოს აღმასკომის თავმჯდომარემ რ. ებრალიძემ.

თათბირ-სემინარის მონაწილეებმა მოისმინეს მოხსენებები:

1. „ამხანაგური სასამართლოების როლი და ამოცანები დამნაშავეობის წინააღმდეგ ბრძოლის საქმეში“ (მომხსენებელი — რაიონის ამხანაგური სასამართლოების საბჭოს თავმჯდომარე, რაიონის მმარის ბიუროს გამგე, ქ. ფირცხალაიშვილი).

2. „ამხანაგური სასამართლოებში საქმის განხილვის ფორმები და მეთოდები“ (მომხსენებელი — ლანჩხუთის რაიონის სახალხო სასამართლოს თავმჯდომარე, ქ. მეგრელიშვილი).

ՆԱԽՈՅԵՆԷՆ
ՆՈՇԳՈՐԴՈՅՑ